

**KUR'AN'DA MÜNAFIKLARA KARŞI
PSİKOLOJİK MÜCADELE**

Ferit AKGÜN

**Yüksek Lisans Tezi
Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı
Doç. Dr. Yusuf ÇELİK
2019
Her Hakkı Saklıdır**

**T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI**

Ferit AKGÜN

KUR'AN'DA MÜNAFIKLARA KARŞI PSİKOLOJİK MÜCADELE

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TEZ YÖNETİCİSİ
Doç. Dr. Yusuf ÇELİK**

ERZURUM-2019

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ BEYAN FORMU

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

BİLDİRİM

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esaslarının ilgili maddelerine göre hazırlamış olduğum “KUR’AN’DA MÜNAFIKLARA KARŞI PSİKOLOJİK MÜCADELE” adlı tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kâğıt ve elektronik kopyalarının Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esaslarının ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim *.

☐ Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

☒ Tezimin/Raporumun makale için **altı ay**, patent için **iki yıl** süreyle erişiminin ertelenmesini istiyorum.

30.01.2019

Ferit AKGÜN

* LİSANSÜSTÜ TEZLERİN ELEKTRONİK ORTAMDA TOPLANMASI, DÜZENLENMESİ VE ERİŞİME AÇILMASINA İLİŞKİN YÖNERGE

.....
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Çeşitli ve Son Hükümler

Lisansüstü tezlerin erişime açılmasının ertelenmesi MADDE 6– (1) Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.

(2) Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.

Gizlilik dereceli tezler MADDE 7– (1) Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, tezin yapıldığı kurum tarafından verilir. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, ilgili kurum ve kuruluşun önerisi ile enstitü veya fakültenin uygun görüşü üzerine üniversite yönetim kurulu tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.

(2) Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

**T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Yusuf ÇELİK danışmanlığında, Ferit AKGÜN tarafından hazırlanan bu çalışma 30/01/2019 tarihinde aşağıda isimleri yazılı jüri tarafından Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Yusuf ÇELİK

Jüri Üyesi : Veysel GÜLLÜCE

Jüri Üyesi : Musa TURŞAK

İmza:

İmza:

İmza:

Prof. Dr. Sait UYLAŞ

Enstitü Müdürü

F-85/01/21.10.2016

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	IV
ABSTRACT	V
KISALTMALAR DİZİNİ	VI
ÖNSÖZ.....	1
GİRİŞ	4
I. İNANÇ BAKIMINDAN NİFAK VE MÜNAFIK KAVRAMLARI	4
A. NİFAK VE MÜNAFIK KELİMELEİNİN LÜGAT VE İSTİLAHİ	
ANLAMLARI	4
1. Nifak ve Lügat Anlamı	4
2. Nifak ve İstilahî Anlamı.....	6
3. Münafik Kelimesinin Lügat ve İstilahî Anlamı	8
4. İslam Öncesi Nifak Kelimesinin Kullanımı.....	9
5. İslam Sonrası Nifak Kelimesinin Kullanımı	11
B. NİFAK ÇEŞİTLERİ.....	13
1. İtikadi Nifak	13
2. Ameli Nifak	14
C. NİFAK KELİMESİNE YAKIN OLAN KAVRAMLAR	16
1. Küfür	16
2. Şirk	19
3. İrtidat.....	20
4. Fısk.....	21
5. Zulm	22
6. Kızb.....	23
7. Hıyanet.....	24
8. Hulfu'l-va'd	26

BİRİNCİ BÖLÜM

NİFAKIN ORTAYA ÇIKIŞ SEBEPLERİ

1.1. MEKKE DÖNEMİ NİFAK HAREKETLERİ.....	27
1.2. MEDİNE DÖNEMİ NİFAK HAREKETLERİ.....	28
1.3. NİFAK' A YOL AÇAN SEBEBLER	38

1.3.1. Seciye Bozukluğu.....	38
1.3.2. Aşırı Korkaklık.....	40
1.3.3. Menfaatperestlik.....	40
1.3.4. Cahillik ve Bedevilik.....	41
1.3.5. Kabilecilik ve Asabiyet Duygusu.....	42
1.3.5. Siyasi Çıkarlar	44
1.4. ORTAYA ÇIKIŞINA GÖRE NİFAK	44
1.4.1. Asli Nifak	44
1.4.2. Arızî Nifak.....	45

İKİNCİ BÖLÜM

KUR'AN'DA PSİKOLOJİK MÜCADELE TANIMI VE ÇEŞİTLERİ

2.1. PSİKOLOJİK MÜCADELE	47
2.1.1. İzlem(stratejik) Amaçlı Psikolojik Mücadele	52
2.1.2. Yöntem Amaçlı Psikolojik Mücadele	55
2.1.3. Tahkir Edici Tarzda Psikolojik Mücadele.....	57
2.1.4. Destekleyici Tipi Psikolojik Mücadele	58
2.1.5. Taktik Tipi Psikolojik Mücadele.....	60
2.2. KURAN'DA MÜNÂFIKLARIN PSİKOLOJİK KARA PROPAGANDA (İRCAF) SÖYLENTİLERİ	62
2.2.1. Fitne Çıkarma Özellikleri.....	62
2.2.2. Müşrik ve Yahudi İşbirliği	67
2.2.3. Samimiyetten Uzak Olmaları	78
2.2.4. Psikolojik Açıdan Dinsel Şüpheli Olmaları.....	81
2.2.5. Müslümanları Yalanlamaları	84
2.2.6. Meziyetlerini Övmeye Kibirci ve Alaycı Olmaları.....	90
2.3. KUR'AN'IN MÜNÂFIKLARA KARŞI MÜSLÜMANLARA GEREKLİ DAVRANIŞ MODELLERİ SUNMASI	92
2.3.1. Düşmanı Tanıtma	93
2.3.2. Münafıkların Hilelerine Karşı Yol Gösterme.....	100
2.3.3. Motivasyon ve İkna	103
2.3.4. Allah'ın Emirlerine Boyun Eğmek ve Uygulamada Sabretmek.....	106

2.4. MÜNÂFIKLARIN KARA PROPAGANDALARININ KUR'AN VE MÜMİNLERE KARŞI BAŞARISIZLIĞI.....	108
2.4.1. Münafıkların Siyasi Olarak Yenilmeleri	108
2.4.2. Maddi ve Manevi Çöküntüye Uğramaları.....	112
2.4.3. Hz. Peygamberin Psikoljik Mücadelede Önderliği	114
2.4.4. Sahabenin Psikolojik Mücadelede Peygamberle Birlik ve Beraberliği	117
2.4.5. Münafıkların Ölümü ve Amellerinin Boşa Gidişi.....	118
SONUÇ.....	123
KAYNAKÇA	125
ÖZGEÇMİŞ.....	131

ÖZET**YÜKSEK LİSANS TEZİ****KUR'AN'DA MÜNAFIKLARA KARŞI PSİKOLOJİK MÜCADELE****Ferit AKGÜN****Tez Danışmanı: Doç. Dr. Yusuf ÇELİK****2019, 131 sayfa****Jüri: Doç. Dr. Yusuf ÇELİK****Prof. Dr. Veysel GÜLLÜCE****Dr. Öğr. Üyesi Musa TURŞAK**

Kur'an'ı Kerim insanlığın kurtuluşu için şüphesiz mucizevî bir kitaptır. Bu kitap aynı zamanda Tevhid inanç sistemi üzerine inşa edilmiştir. Bu sistemin nihai amacı, Alah'a ve peygambere inanan ve hayat tarzlarını bu değerler üzerine inşa eden kimseleri, karşılığı ebedi cennet olan sonsuz nimetler, en önemlisi Rablerinin razı olduğu müttakilerden olma şerefini kazandırmaktır.

İnsanlar Kur'an'da, inançları bakımından inanlar, inanmayanlar ve münafiklar olarak tanımlanırlar. Kur'an Allah'a inanan kimseleri mümin, inanmayanları kâfir, bu iki grubun dışında kalan, belirli istikametleri olmayan kimseler içinde münafik nitelemesinde bulunur.

Bu araştırmamızda Kur'an'ın sert eleştirilerine muhatap olan, münafikları ele aldık. Bu araştırma da aynı zamanda Kur'an'ın münafiklara karşı yürüttüğü psikolojik mücadele yöntemini, aksiyonel Kur'an hitabını anlamaya çalıştık. Bununla birlikte psikolojik mücadelenin sahadaki kahramanları olan Hz. Peygamber ve ashabının fedakârlıklarını anlatmaya gayret gösterdik.

Anahtar kelimeler: Kur'an-ı Kerim, İnanç, Sistem, Münafik, Psikoloji

ABSTRACT**MASTER THESIS****PSYCHOLOGICAL STRUGGLE AGAINST HYPOCRITES IN QORAN****Ferit AKGÜN****Advisor: Assoc. Prof. Dr. Yusuf ÇELİK****2019, 137 pages****Jury: Assoc. Prof. Dr. Yusuf ÇELİK****Prof. Dr. Veysel GÜLLÜCE****Assist. Prof. Dr. Musa TURŞAK**

The Quran is without doubt a miracle book for salvation of humanity. This book is built on the belief system of Tawhid. The ultimate aim of this system is to give the ones who believe in Allah and the Prophet and build their lifestyles on these values, the honour of being of which retribution is the eternal heaven, endless blessings and most importantly being the ones of whom Allah is consent.

People are defined in the Qur'an in terms of their beliefs as believers, unbelievers and munafiqs. The Qur'an describes those who believe in Allah as believers, those who don't believe in Allah as unbelievers, also, outside of these two groups, for those who don't have specific directions as munafiqs.

In this research, we handled the Hypocrites who were exposed to diatribes of Quran. At the same time, we tried to understand the psychological battle method that Quran declares against the Hypocrites, and the flow of Quran declamation. Also we tried to explain the sacrifice of the Prophet and his companis who were heroes in the field of the psychological battle.

Key words: Quran, faith, System, The Hypocrites, Psychology

KISALTMALAR DİZİNİ

AÜİF	: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
AÜİF	: Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
b.	: Bin, İbn
bkz.	: Bakınız
c.c	: CelleCelâluhu
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
Hız.	: Hazreti
Mad.	: Maddesi
MEB	: Millî Eğitim Bakanlığı
nşr.	: Neşreden
s.	: Sayfa
tahk.	: Tahkik eden
TDVİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
trc.	: Tercüme, tercüme eden
tsz.	: Tarihsiz
vb.	: Ve benzeri
yay.	: Yayınlar
yy.	: Baskı yeri yok

ÖNSÖZ

Hız. Peygamber, Allah'ın kutlu elçisi, yüzyıllardır insanlar tarafından okunan, araştırılan, ahlaki değerleriyle üstün meziyetlere sahip olan biri olarak, başta kendi asrı olmak üzere tüm zamanların vazgeçilmez insanıdır. Bütün asırlara hitap etme üstünlüğünü elinde bulundurma şerefini hak eden bu zat-ı muhterem, insanoğlu için dünya ve ahiret mutluluğunun, muallimi ve Ahlak-ı hasene örnekliliğiyle eşsiz bir baba, devlet başkanı, komutan ve nihayetinde Allah Resulü payesinin sahibidir.

Yüce Kitabımızda “Münafikûn” ismiyle ayrı bir sureyle birlikte birden fazla ayetin münafıklarla alakalı olması, İslam dininin nifak mevzusuna ehemmiyet göstermesi bakımından kayda değerdir. İslam toplumu için en tehlikeli bir grup olan münafıkların kirli faaliyetlerinden korunabilmek, kâfirlere karşı alınabilecek önlemlerden zordur. Çünkü kâfir, İslam'a ve Müslümanlara olan düşmanlığını açıktan ilan ederken; münafık, dine inanan bir Müslüman rolüyle müminleri aldatmakta, İslam'ı içten çökertmek, Hız. Peygamber'i insanların nazarında küçük düşürmek yolunda her türlü kötülüğü sinsice gerçekleştirmektedir.

Münafık dünya menfaati uğruna, devamlı entrikalar çevirmekten, komplodan komploya atılmaktan, yalan, iftira, kötü zan gibi gayr-ı insanî her işe başvurmaktan geri durmaz. Bu sebeble Kur'an görüşüne göre münafık, inkârcıdan daha tehlikelidir. Bu yüzden ki Kur'an, İslam cemiyetinde, cemiyeti dâhili olarak yıkmaya çalışan kimseler olarak münafıklar zümresini ele almakta ve bunların hile ve aldatmalarını teşhir edip müminleri sürekli uyarmaktadır.

Münafıklardan gelebilecek tehlikelere dikkat çeken ilgili âyetlerde nifak örgüsü için geniş izahatlar yapılmış, münafıkların davranışları ve sinsi desiseleri ayrıntılı bir şekilde anlatılarak müminlerden bu konuda firasetli olmaları istenmiştir. Buradan yola çıkarak müminler için, münafıkların davranışlarını ve tehlikelerini fark etmek kendisini, ailesini, toplumunu, inancını nifak fitnesinden korumak bakımından önem arz eder.

Bu çalışmamızın konusunu, Kur'an-ı Kerîm'de münafıklardan bahseden Tevbe suresindeki âyetî kerîmede Yüce Allah'ın onlar için “*Ey peygamber! İnkârcılara ve münafıklara karşı cihad et, onlara sert davran; onların varacağı yer cehennemdir ve bu ne kötü bir sondur!*” (Tevbe: 9/73) ihtarını ele alarak, Cenab-ı Allah'ın bu âyetle “*münafıklara karşı cihat et, onlara sert davran*” hitabındaki gaye ve maksadını,

öncelikle kitabımız Kur'an-ı Kerim, Tefsir, Hadis, Tarih, Siyer ilimleri ile psikoloji ilminin ışığında ele aldık. Resulullah ve ashabının bu ayete nasıl ittiba ettiklerini sosyo-kültürel anlamda öğrenmeye çalıştık.

Çalışmamıza birinci bölümde nifak ve münafık kelimeleriyle anlam yakınlığı bulunan kavramların, semantik analiz yöntemi ışığında tahlil ve mukayesede bulunduk. Öncelikle işlediğimiz temel kavramları “*Tacü'l Arus, Lisanü'l Arab, Kamus Tercemesi, Müfredat*” gibi lügat eserlerinden yararlanarak açıklamaya çalıştık. Ayrıca Mehmet Soysaldı'nın “*Kur'an Semantiği Açısından İnançla ilgili Temel Kavramlar*” çalışması metod açısından yararlandığımız referans eser oldu.

Nifak konusunda ülkemizde akademik çalışmaları olan, Sadık Kılıç'ın “*Kur'an'a Göre Nifak*”, Ahmed Sezikli'nin “*Hz. Peygamber Devrinde Nifak Hareketleri*”, Adnan Demircan'ın “*Hz. Peygamber Devrinde Münafıklar*”, Abdullah Yıldız'ın hadis sahasında yaptığı “*Hz. Peygamber ve Gizli Düşmanları Münafıklar*”, isimli kitaplar münafık zümresini bize tanıtan kaynaklar olmakla birlikte, yeni çalışmamızda tali kaynaklar oldu.

Çalışmamızın ikinci bölümünün ana gövdesini teşkil eden psikolojik mücadele ve psikolojik propaganda adlı başlıklarda psikoloji ilminin verileri ışığında, Nevzat Tarhan'ın “*Psikolojik Savaş*” Hasan Basri Karadeniz'in “*Osmanlılar ile Anadolu Beylikleri Arasında Psikolojik Mücadele*” Abdurrahman Kasapoğlu'nun “*Kur'an'da İman ve İnkâr Psikolojisi*” Hayati Aydın'ın “*Kur'an'da İnsan Psikolojisi*” isimli kitaplar ve ismini zikretmediğim ilgili kitaplar bize Kur'an'ın sert üslubuna muhatab olmuş münafıkların, hareket ve davranışları ve bu davranışların özünü saptama ve incelemede başvuru kaynaklarımız oldu.

Ayrıca konumuz ile alakalı ayet ve hadisler yanı sıra tefsir kitapları olarak rivayet tefsirinde Taberi ve İbn Kesir, dirayet tefsirinde Zemahşerî, çağımızın tefsirleri bağlamında Muhammed Hamdi Yazır, Sâbûnî ve Said Nursi'nin çözümleme ve değerlendirmelerinden yararlandık. Bununla birlikte çalışmamızda İslam Tarihi, Hadis ve Kelam kaynaklarından istifade ettik.

Dipnotta konuyla ilgili ayetler sûre adı ve numarası ile birlikte verildi. Ayetlerin mealleri verilirken Diyanet İşleri Başkanlığının, “*Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsiri*” esas alındı.

Son olarak bu çalışmada bilgi ve tecrübelerini esirgemeyen tez danışmanım sayın Doç.Dr. Yusuf elik'e, tez savunmasında yer alan değerli jüri üyelerinden sayın Prof.Dr. Veysel GÜLLÜCE, sayın Dr. Öğr. Üyesi Musa TURŞAK ve yazım sürecinde teknik konularda gerekli desteği veren meslektaşım Murat ÖZTÜRK'e şükranlarımı sunarım.

Erzurum- 2019

Ferit AKGÜN

GİRİŞ

I. İNANÇ BAKIMINDAN NİFAK VE MÜNAFİK KAVRAMLARI

A. NİFAK VE MÜNAFİK KELİMELERİNİN LÜGAT VE İSTİLAHİ ANLAMLARI

1. Nifak ve Lügat Anlamı

Nifak kelimesi yapı olarak Arapça (نَفَقَ) fiil kökünden sülasi birinci kalıp (نَفَقَ-يُنْفِقُ) ve dördüncü kalıptan (نَفَقَ-يُنْفِقُ) olan bu fiilin masterları (نُفُوقٌ-نِفَاقٌ-نَفَقٌ) ¹biçiminde gelir. Nifak kelimesinin kök anlamları hakkında muhtelif görüşleri şu şekilde sıralamak mümkündür:

- Geçmek ve Tükenmek: Araplar birinin malı, parası ve yemeği noksanlaştığında (نَفَقَ مَالُهُ وَ دِرْهُمُهُ وَ طَعَامُهُ) “*nefika maluhu ve dirhemuhu ve taa’muhu*”(kişinin malı, parası ve yemeği azaldı).tabirini kullanırlar. Yine azıkları bittiğindede (نَفَقَ الدَّاءُ) “*nefika ez-zadü*” (azık tükendi).tabiriyle bu durumu ifade ederler². Kâmus sahibi Asım Efendi (ö. 1235/1819), fiilin asıl anlamının “geçmek” ve “bitmek” olduğunu, diğer anlamların bu manadan alınmış olduğunu söyler.³ Fiilin bu manasına Rağıb el-İsfahani de işaret etmektedir⁴
- Eşyaya Talebin Fazla Olması: Eşyaya talep fazla olunca (نَفَقَتِ السِّلْعَةُ) “*nefekat sel’atü*” (eşyaya talep arttı).tabirini kullanırlar⁵.
- Yaranın Kabuk Bağlaması: Arapça’da nifak kelimesi, (نَفَقَ الْجَرْحُ) “*nefaka’l cerahu*” (yara kabuk bağladı).biçiminde kullanırlar⁶.

¹ Zemahşerî, Carullâh Mahmûd İbn Ömer, *Esâsü’l Belağa*, Kahire 1970, y.y, 648-649; Âsım Efendi, Ebu’l Kemâl Es-Seyyid, *Kâmus Tercemesi I-V*, İstanbul 1886, y.y, III/1020-1021; İbn, Faris, Ebu’l Hüseyin Ahmet, *Mu’cemu Mekayisi’l-Luğa*, nşr: Abdusselam M. Harun, Kahire 1972, y.y, V/455.

² Cevherî, Ebu Nasr İsmail İbn Hammad, *es-Sıhah: Tacü’l-Luğa ve Sıhahü’l Arabiyye*, Beyrut 1998, y.y, II/1181; İbn Manzûr, Muhammed İbn Mükerrrem, *Lisanü’l Arab*, Beyrut tsz, y.y, X/357-358.

³ Âsım Efendi, *Kâmus*, III/1020.

⁴ İsfahânî, Ebu’l Kasım Hüseyin İbn Muhammed er-Rağıb, *Müfredat-ü Elfâzil Kuran*, Şam 1992, y.y, 819.

⁵ İbn Manzûr, X/358 (نَفَقَ mad.). ; Firûzâbâdî, Muhammed b. Yakub, *el Kamusu’l Muhit*, Beyrut 1986, y.y, 1195.

- d. Ölmek, Yok Olmak: Nifak kelimesinin sözlüklerde en çok kullanılan anlamlarından biridir. Araplar hayvan öldüğünde, (نَفَقَتِ الدَّابَّةُ) “*Nefakat ed-dabbetü*”(hayvan öldü). derler.⁷

Nifak kelimesinin dil âlimlerince farklı anlamlarda kullanılmıştır. Bu bağlamda kelimenin değişik manalarının var olduğu anlaşılmaktadır. Şöyleki:

Dil âlimlerinden İbn Berri (584/1187) ve Ebu Zeyd (215/830) tarla faresinin davranışıyla münafığın fiili arasında ilişki olduğunu ifade ederler ve devamında “*nifak*” kelimesinin aslı “*çıkışı olan delik, dehliz, tünel, in vb.*” anlamları olan (النَّفَقُ) “*en-nefaku*” kelimesidir derler.⁸

Cevherî (400/1009) ve İbn Sîde (458/1066) gibi dil âlimleri de: “*Nifak, bir cihetten İslam’a girip, bir başka cihette çıkmaktır; bu anlamda nifak kelimesi, “köstebek yuvası anlamındaki (نَافِقَاءُ الْيَرْبُوعِ) tabirinden alınmıştır*” demektedirler.⁹

İbn Arabî (543-1145) nifakın köstebek yuvası anlamındaki (نَافِقَاءُ الْيَرْبُوعِ) tabirinden alındığını iddia eder ve bunu söyler: Tarla faresi veyahut arap tavşanı olarak bilinen bu hayvanın yeraltında olan yuvası iki delikten oluşur. Deliklerden biri yeryüzüne açık şekilde olup bu deliğe (الْقَاصِعَاءُ) “*kâsia*” denilir; diğer deliğede yeryüzüne kapalı şekliyle (نَافِقُ) “*nâfika*” denilir.¹⁰

Arap Tavşanı, lüzum duyduğunda kapalı olan deliğe başı ile hafifçe vurup yeryüzüne çıkacak biçimde inceltmiştir. Hayvan bu deliğe saklanmakta ve diğerinden girip çıkmaktadır. Avcı, “*kâsia*” denilen giriş deliğine geldiğinde hayvan, “*nâfika*” denilen çıkış deliğinden çıkıp gider.¹¹

İbnü’l Esir (606/1209), Zebîdî (1205/1905) gibi dil âlimleri kelimenin istilâhî anlamıyla İslam’dan önce Arapların bilmediklerini¹² ifade ederler. Öyleki Zebîdî “*nifak*” ın İslâmî dönemde bir terim olarak ortaya çıktığını dile getirir.¹³

⁶ Zebîdî, Ebu’l Feyz Muhammed Murtaza, *Tacü’l-Arûs min Cevâhiri’l Kâmûs*, Beyrut tsz. y.y, VII/79 (نفق mad.). ; Âsım Efendi, III/1020; İbn Manzûr, X/360 (نفق mad.).

⁷ Zemahşerî, *Esasü’l Belağâ*, Kahire 1970, y.y, 848.

⁸ İbn Manzûr, X/359 (نفق mad.). ; Firûzabâdî, III/296.

⁹ İbn Manzûr, X/359 (نفق mad.). ; Zebîdî, VII/79 (نفق mad.).

¹⁰ İbn Manzûr, X/358; Zebîdî, VII/79; Âsım Efendi, III/1021.

¹¹ İbn Manzûr, X/358 (نفق mad.). ; Zebîdî, VII/79 (نفق mad.). ; Âsım Efendi, III/1021.

¹² İbn Manzûr, X/359 (نفق mad.). ; Zebîdî, VII/79 (نفق mad.).

¹³ Zebîdî, VII/79 (نفق mad.).

Bir başka görüşte “nifak” kavramının, Resulullah’ın Medine’ye hicretinden sonra vatandaşlık ahdi gereği Medineliler tarafından Hz. Peygamber’e verilmek üzere belirlenen nefakâyı (vergi) vermek istemeyenler için kullanıldığı görüşüdür. Serjeant’a ait olan bu iddia, vergiyi vermekte baskı yapanlara Arapçada (مُنَافِقُونَ) “münâfikûn” kelimesini kullanmak dil kurallarına münasip düşmediğinden kabul edilmemiştir.¹⁴

MEB İslâm Ansiklopedisi münafık maddesini yazan F. Buhl ise, bu kelimenin ayrılmak, kararsız olmak, tereddütlü olmak manalarını ihtiva eden (نَافَقَ) “nafekâ” dan alındığını iddia eder. Bu durum Kur’an’ı Kerim’de münafıkların tutumlarını yansıtan âyetlerle de irtibatını desteklemektedir.¹⁵

Yukarıdaki kök anlamları da dikkate alarak kısaca nifak kelimesinin sözlükte, “yalan, aldatma, hile, riya, içindekinin tersini söylemekveya söylediği şeyin zıddını gizlemek”¹⁶, “bir inanç aldatması veya dinsel riya”¹⁷, “ikiyüzlülük, dedikoduculuk”¹⁸ gibi manalara geldiği söylenebilir.

2. Nifak ve Istilahî Anlamı

Terim olarak nifak, “ imanı açıklayıp küfrü gizlemek”¹⁹ , “şeriatla bir kapıdan girip öbür kapıdan çıkmak”²⁰, “kalbinde küfrü gizlediği halde dil ile imanı izhar etmek”²¹, “münafıklık etmek, bir kâfirin küfrünü gizleyip şeklen mümin ve müslüman görünmesi”²² vs. manalarını ifade eder. İzutsu’ya göre nifakın esası kalben ve gizlice inanmaz haldeyken dil ile imanı onaylar. Bu nedenle fiskın karakteristik özelliklerinden biri durumundaki dinî konularda eylem-kelam tutarsızlığı nifakın anlamındaki en esas unsurdur.²³ Münafık, Kur’an’da, güya iman ettiğini söyleyip Allah’a, Rasûlüne ve mümin kimselere karşı düşmanlığını saklayan kişi²⁴ olarak tarif edilir.

¹⁴ Mellâh, Hâşim Yahya Hüseyin, *el-Münafikûn fî Medinetü’r-Rasûl*, M.K.D.İ., Bağdat 1973, y.y, V/469; Abdullah Yıldız, *Hz. Peygamber ve Gizli Düşmanları Münafıklar*, İz Yayıncılık, İstanbul 2000, 21.

¹⁵ Buhl, F., “ *Münafık* ”, İslam Ansiklopedisi, Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara VIII/801.

¹⁶ Komisyon, *el-Müncid fî’l lugati’l-Arabîyyeti’l-Muasıra*, Dârü’l-Meşrik, Beyrut 2000, 1438.

¹⁷ İzutsu, Toshihiko, *Kur’an’da Dini ve Ahlakî Kavramlar*, (Çev.: Selahaddin Ayaz), Pınar Yayınları, İstanbul 1991, 214.

¹⁸ Şemseddin Sâmî, *Kamus-i Türkî*, İstanbul 1978, y.y, 1465.

¹⁹ Zebîdî, *Tâc*, VII/79 (نفق mad.).

²⁰ İsfahânî, 819.

²¹ Cürcânî, Seyyid Şerif Ali b. Muhammed, *Kitâbü’t-Ta’rifât*, Beyrut 1983, y.y, 245.

²² Âsım Efendi, *Kâmus*, III/1020-1021.

²³ İzutsu, 238.

²⁴ Bkz. Bakara: 2/8; Mâide: 5/41

Semantik açıdan Kur'an'daki inançla ilgili temel kavramları inceleyen Mehmet Soysaldı, “*nifak*” kelimesiyle alakalı araştırmasında şu sonuca varır: “Asıl itibariyle tarlalarda yaşayan köstebeğin yuvalarından biri olan ‘*Nâfik*’ dan alınmış olan münafık kelimesi, Kur'an literatüründe yeni bir manada yani; “*küfrünü gizleyen, imanı izhar eden kişi*” manasında kullanılır. Münafık sözcüğünün bu manada cahiliye devrinde kullanılmış olduğunu zannetmiyoruz. Araştırmalarımız bizi bu sonuca götürmüştür. İşte böylece Kur'an-ı Kerim bu kelimeyi diğer birçok kelime gibi cahiliye devrindeki kullanıldığı anlamdan farklı olarak, yeni bir mana hamlederek semantik sisteminde kullanmıştır. Kur'an'ı Kerim'in Arapça'ya dâhil ettiği yeni kelimelerden biri de işte budur.”²⁵

Sonuç olarak nifak, birtakım sebeplerden dolayı İslam dinine katılıp hariçten Müslüman görünmek, inanç dünyasında küfrünü ve inkârını gizlemektir. Bununla birlikte bu terim İslam ile cahiliyedeki kullanımından değişik olarak bilinmeyen bir mana kazanmıştır. İleriki dönemlerde özellikle münafık kelimesi, dar ve geniş şekilde iki manayı ifade için kullanılmıştır. Nitekim dar manada yalnızca Asr-ı Saadet'te nifak fiilini işleyenler için kullanılan münafık kelimesi, geniş manada her dönemde de kullanılmıştır. Bizce daha doğru olan kelimenin anlamını belirli bir dönemle hasır etmeyip her dönemde nifak fiilini işleyenler için bu kelimeyi kullanmaktır.

Kur'an bu kelimeleri alıp kendi potası içinde eritmiş ve onlara kendi bütünlüğü içinde ıstılâhî manalar hamletmiştir. Münafık için bu sözcüğün sarfedilmesinde, nifak sözcüğünün lügat manasına baktığımızda münafığın ruh hali ile ilişkisi bulunmaktadır.

Nifak kavramı İslamî literatürde mana kazanırken genel olarak kelimenin lügat manalarından köstebek veya farklı bir hayvanın yerin altındaki hareketliliği, girişi malum çıkışı meçhul olan tünel, dehliz, in vb. manalara dayandırılmıştır..²⁶

Ehl-i nifak çıkarına göre hareket eder. Menfaati gereğince taraflar ile münasebetini canlı şekilde sürdürür, kanaatine göre tarafları da istediği gibi yönetir. Herhangi bir taraftan bir iyilik, menfaat görürse o anki çıkarıcı psikolojisine göre onların yanında yer almış gözüktür. İletişim halinde bulunduğu kitleden nemalanma pahasına bir şeyler elde etme çabasıdadır.

²⁵ Mehmet Soysaldı, *İnançla İlgili Temel Kavramlar*, Nil Yayınları, İzmir 1997, 94-95.

²⁶ Yıldız, 24.

Münafıklar menfaatlarına göre taraf tutarlar. Lüzum olduğunda sıkılmadan ve normal bir davranış sergilemek gibi tarafların yanında olmalarında kendilerince herhangi bir mahzurlu durum görmezler. Bunu yaparken de oldukukça titiz ve ustacadırlar, müminlere gerçek niyetini açığa çıkarmama pahasına bütün şeytanî güçlerini kullanırlar. İnsanları yılan misali hiç tahmin edemeyecekleri bir noktadan, bilinmeyen yer ve zamanda ısırarak suretiyle zehirlerler. İşte böylece bu gibi desiselerin, aldatmacaların, ikiyüzlülüklerin merkezinde yer alan nifak sözcüğü odak kelime olmayı hak ediyor.

3. Münafık Kelimesinin Lügat ve İstilahî Anlamı

Münafık kelimesi, (نَفَقَ) sülasî fiilinin mufaâle kalıbından ism-i fâ'ildir. Münafık, içindeki olanı aksini yansıtan; inancında, olduğundan farklı gözüken²⁷, hasımlığını saklayıp bağlılığını yansıtan ikiyüzlü²⁸, fitneci, ahde vefa göstermeyen, yalancı ve ihanet eden kimsedir.²⁹

Başka tanımlara göre münafık kelimesinin ıstilahî anlamlarını şu şekilde sıralamak mümkündür. Münafık, ikiyüzlü, Hz.Muhammed (s.a.v) zamanında inanmadığı halde kendisini Müslüman gösteren kimse,³⁰ Kendini mümine benzeterek sözde iman sahibi olduğunu iddia edip Allah'a, Peygamberine ve müminlere hasımlığını saklayan kişidir.³¹

Münafık sözcüğü kalbi ile kâfir olduğu halde lisanıyla müslüman görünen kişiye ıtlak olunmaktadır.³²İslam'ı izhar eden küfrü gizleyen kimsedir.³³Allah'a ve ahirete lisanıyla inandığını ortaya atan, kalbiyle inanmayan; zahirde imanlı olduğunu söyleyen hakikatte mümin olmayan³⁴, Asr-ı Saadette açıkça müslüman olduklarını beyan eden ve gizlice küfürlerini devam ettiren; İslâm'ın yayılma sürecinin ilk döneminde Allah'a ve ahiret gününe iman etmedikleri halde, zoraki ve istemeden Hz. Muhammed'e tabi olan

²⁷ Komisyon, *Mu'cemu'l-Vasit*, Çağrı Yay., İstanbul 1990, 942.

²⁸ Komisyon, *Mu'cemu'l-Vasit*, 942.

²⁹ Mustafa Nihat, *Osmanlıca Türkçe Sözlük*, (7.Baskı), İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1987, 562.

³⁰ Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca –Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Doğu Matbaası, Ankara 1970.

³¹ Ahmet Sezikli, *Hiz. Peygamber Devrinde Nifak Hareketleri*, T.D.V.Y., Ankara 1997, 9.

³² İbrahim Canan, "Hz. Peygamberin Münafıklara Karşı Takip Ettiği Siyaset", *Diyanet Dergisi*, 16 (4), 1977.

³³ Sadık Kılıç, *Kur'an'a Göre Nifak*, Furkan Yayınları, İstanbul 1982, 31.

³⁴ Müslim, el-Müslim b. Haccac el-Kuşeyrî, *el-Cami'u's-Sahih*, Thk: Muhammed Fuad Abdülbâkî, I-V, Beyrut 1956, y.y, İman: 131

kimsedir.³⁵ Aynı zamanda münafık, İslam cemiyetinde can ve mal güvenliğini sağlamak, miras, ganimet, evlenme, boşanma, güven içinde yaşama gibi Müslüman kimselerin elde ettiği her çeşit nimetlerden yararlanmak veya bazı gizli işler, desiseler vasıtasıyla İslam cemiyetini dahili olarak yıkmak için, asli hüviyetini veyahut misyonunu ustaca kamufle edip kalben iman etmediği halde Müslümanlara kendisini iman eden gibi gösteren kimsedir. Bu tür insanlar karakter anlamında parçalanmış ruh halleriyle hayatlarını sürdüren, fıtratın istediği ıslah olma niteliğinden uzaklaşmış kimselerdir. Hayatta tutunacak gaye ve ideolojilerden bir hayli uzak olan, yaşam ve dini açıdan rengini belli etmeyen, hastalıklı ruha sahiptirler.

Münafık da, korkaklık; hakkı reddetme, dünyevî menfaatlere tama, hile, desise ve aldatmaya karşı cesaret, çeşitli fikir, inanç, akide ve kanaatlerle menfaati gereği iletişim kanallarını ustaca kullanma davranışı vardır. Münafiğin asıl sermayesi amelde yalandır. Geçmiş zamanlarda müslümanların başlarına gelen ve günümüzde de gelebilecek olan musibet ve tehlikelerin en büyük ve şiddetlisi münafıkların tehlike arz edecek fitne ve yalan propagandalarıdır.

Kısacası, insan Allah'a iman ettiğinde, fakat imanı çaresiz oluşundan veya korku halinde vaki olmuşsa veyahut korku olmasaydı ikrarda bulunmayıp tersine inkâr edeceğini nefsinde hissederse bu davranış münafıklık alameti olur.

4. İslam Öncesi Nifak Kelimesinin Kullanımı

Müsteşriklerden Wellhausen (Ö.1918) ve Nöldeke (Ö.1930) nifak ve münafık kelimelerinin aslen Arapça değil Habeşçe olduğunu iddia ederler.³⁶ Tarefe b. el-Abd'e nisbet edilen bir şiirde nifak, hile ve aldatma manasında İslamî anlamına yakın olarak kullanılmaktadır. Bu durum cahiliyye döneminde kullanımının azlığına ve yaygın olmadığına işaret eder.³⁷ Nifak kelimesi, “*Râfizi*” anlamını taşıyan “*Münafek*”den veya “*ayrılmak, kararsız olmak*” anlamlarını içeren “*Nafeka*”dan alınmıştır.³⁸

³⁵ Abdurrahman Küçük, “Münafıklık ve Dönmelik Üzerine Bir Araştırma” *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (29), 1987, 348.

³⁶ Jeffery, Arthur, *The Foreign Vocabulary of the Qur'an*, Kahire 1957, y.y, 272.

³⁷ Ebu Üde, Üde Halil, *et-Tatavvuru'd-Delâli Beyne Lugati's-Si'ri ve Lugati'l-Kur'an*, Ürdün 1985, y.y, 266.

³⁸ Buhl, F., “Münafık”, *DİA*, VIII/800.

Abdülkâhir Mağribî de bu kelimelerin aslında Arapça olmadığını, Habeşçedeki “doğru dinî akide ve cemaatten ayrılma” anlamına gelen “hertakatün” kelimesinden alındığını söyler. Ancak o, nifak kelimesinin dildeki kullanım zenginliği nedeniyle Arapça “nâfika” kelimesinden türemiş olabileceğini de kabul etmektedir.³⁹

Bize göre bu görüş tartışmaya açık bir konudur. Her ne kadar kelimenin bu özel manasıyla bilinmesini gerektirecek bir ortam, o dönemde yani İslâmiyet öncesi Cahiliye Dönemi’nde henüz oluşmamış ve kaynakların verdiği bilgilere göre⁴⁰, İslâm’ın yayılışının ilk yılları olan Mekke devrinde (610–622) münafık örneğine rastlanmamış olsa bile bu durum, “münafık” kelimesinin o dönemde bilinip kullanılmadığına tek başına delil olmaz. Mekke’de iman ve küfür mücadelesi vardı. Müminler, Mekkeli müşriklerin siyasî ve inanç yönünden baskısına maruz kalıyordu. Yer yer gizlenerek ibadet etmek, gizli gizli bazı evlerde toplanmak zorunda kalıyorlardı. Dolayısıyla Müslümanların henüz siyasî bir teşkilatlanmaya giremediği bu ortamda nifak örneğine ve münafık grubuna rastlanmaması son derece doğaldır. Ama bu “nifak” ve “münafık” kelimelerinin Araplarca bilinmediği anlamına gelmez. Münafık insanlar her dönemde, var olmaya da devam edeceklerdir.

Kur’an’ı Kerim’de, kendilerine gönderilen peygamberlere iki yüzlü davranan münafık insanlardan bahsedilir. Mesela münafıklar, Hz. Musa ile birlikte olan grupta, Hz. Süleyman’a tabi olanların arasında, Hz. İbrahim’in milletinde de sürekli bulunmuşlardır. Tıpkı Hz. Peygamber’in cemaatinde olduğu gibi. Kısacası Kur’an’da bahsi geçen ne kadar Müslüman camia olursa olsun aralarında münafıkların da varolduğundan bahsedilir. Çünkü “*Bu daha önceden gelip geçenler hakkında (uygulanan) Allah’ın sünnetidir. Allah’ın sünnetinde kesin olarak bir değişiklik bulamazsın.*”⁴¹ ayetinin de işaret ettiği gibi Allah, bütün ümmetleri benzer durumlarla imtihanlardan geçirir. Eğer toplumda bir mümin grubu varsa şüphesiz onun içinde bir de münafık kesimi olacaktır. Ayrıca Tevbe suresinde Allah(c.c): “*Ey münafıklar! Siz de sizden öncekiler gibisiniz.*” buyurarak geçmiş zamanda münafıklar olduğuna işaret etmektedir.⁴² Cahiliye döneminde Hz.İbrahim’in getirdiği din olan Haniflik dininin

³⁹ Mellah, *el-Münafikûn*, V/470; İbnü’l Esîr, Mecdüd-din el- Mübârek b. Muhammed, el- Cezerî, *en-Nihâye fî Garibi’l- Hadîs ve’l-Eser*, Beyrut tsz, y.y, II/ 98.

⁴⁰ Sezikli, 29-30.

⁴¹ Ahzab: 33/62

⁴² Tevbe: 9/69

bilindiği, hatta bu dine mensup bazı insanların adlarının İslam Tarihinde zikredildiği gerçeğini de göz önünde bulundurursak cahiliye Araplarının nifak ve münafık kavramlarını bilme ihtimalleri ortaya çıkabilir. Bu sebeble “nifak” ve “münafık” kavramlarının cahiliye döneminde bilinmediğini söylemek kanaatimizce çok doğru değildir. Bu yüzden bu konunun tartışmaya açık tarafının olduğunu söyleyebiliriz.

5. İslam Sonrası Nifak Kelimesinin Kullanımı

İslam sonrası nifak kelimesi anlam zenginliği kazanarak farklı manalarda kullanılmıştır. Genel İslami literatürde nifak kelimesinin kullanımlarını şu şekilde sıralamak mümkündür:

Nifakın sözlük manalarından olan, tarla faresinin gizli deliğinin, içi çukur iken dış tarafının dümdüz olarak görünmesi ile münafığın dışardan iyi bir Müslüman görünüp de içinin düşmanlık ve hainlik ile dolu olması arasında bir davranış ilişkisi vardır.

Nifak kelimesinin sözlük anlamında olduğu gibi geçen hayvanın girişi ve çıkışı ayrı olmak üzere iki ayrı deliği olduğu gibi aynı kökten türeyen münafığın da biri İslam’a giriş, diğeri de İslam’dan çıkış biçiminde iki ayrı özelliği vardır.

Kelimenin aslında, söz konusu geçen tarla faresinin ekinlere ve ürünlere zarar verecek yerlere yuva yaptığı gibi münafıkların da İslam’a ve Müslümanlara zarar vermek amacıyla DırarMescidi gibi uygun mekânları kendine faaliyet yeri seçmeleri arasında bir mekân ilişkisi vardır.

Münafığın, tarla faresinin davranışıyla tam bir uyum halinde olduğu diğer bir durum da tarla faresi gibi başka kimselerin emeğine göz dikmesidir. Ekiminde, biçiminde emek harcamadığı halde ürünü toprağın altından gizli bir şekilde alıp götürmesidir. Bazen yemek için bazen de sadece biriktirmek için ürünleri çalar. Münafık da harp, sefer gibi çetin durumlarda bahaneler ileri sürüp, kendisini kurtarmaya çalışır ama iş ganimet dağıtımına gelince herkesten önce bu ganimetlerden faydalanmaya koyulur. Bu durum da münafık da tarla faresi gibi başkalarının hakkını çalmak istemektedir.

Nifak kelimesinin sözlük anlamlarında geçen tarla faresinin davranışıyla münafığın davranışı arasında ilginç bir ilişki vardır. Tarla faresi yerin altında dolanır

ama yerin üstünde iz bırakır. Münafık da gizli saklı işler çevirir, fakat bu durum davranışına ve konuşmasına yansır. Nitekim Kur'an'daki Hz. Peygamber'e: *"Sen Onları 'lahnden' (ses tonlarından, konuşma üsluplarından) kesinlikle tanırsın."*⁴³ âyeti bu gerçeği dile getirmektedir.

Münafiğin durumunu anlatan nifak sözcüğü "*n-f-k*" fiilinin sülâsi üçlü babından geldiği halde münafık, fiilin işteşlik manasını veren dörtlü "*müfâale*" kalıbından gelir. Bu durumda münafiğin ilk önce kendisine, sonra da Allah'a ve insanlara karşı ikiyüzlü olduğunu gösterir. Yani münafık kendisiyle, çevresiyle ve yaratıcısıyla uyumlu değildir.

"*Nifak*" ve "*münafık*" kelimelerinin kullanımıyla alakalı ileri sürülen bu görüşleri aktardıktan sonra konuyla ilgili şu değerlendirmeleri yapmamız mümkündür.

Bir kısım müsteşriklerin savunduğu gibi "*nifak*" kelimesinin Habeşçeden Arapçaya geçiş yaptığı fikri, anlam benzerliğinden başka hiçbir delile dayanmayan bir görüş olarak kabul edilmiş ve bu görüşe fazla itibar edilmemiştir. Aynı zamanda kimilerince yine de bir bağlantının olduğu ihtimali de bulunmaktadır.

Nifakın "*vergi*" anlamına gelen "*nefaka*" kelimesinden türediği iddiası da vergiyi vermemekte ısrar edenlere Arapçada "*münafıkûn*" kelimesi kullanılmıştır. Bu kullanım Arapça gramer kaidelerine aykırı olduğu gerekçesiyle kabul edilmemiştir.

Genel kabüle göre, "*nifak*" ve "*münafık*" kelimelerinin aslı Arapça olup "*bir ucundan girilip diğer ucundan çıkılan delik, dehliz tünel*" anlamına gelen "*en-nefak*" kelimesinden türemiş olmasıdır..

Sonuç olarak "*ne-fe-ka*" fiilinin, "*bitmek, geçmek, eşyaya rağbetin artması, yaranın kabuk bağlaması, ölmek, tünel, dehliz, in, tarla faresi yuvası, semizlenen devenin tüylerinin dökülmesi*" gibi kök manaları bulunmaktadır. Nifak kelimesinin sözlük ve terim anlamları arasında ilişki olduğu gibi Kur'an'daki bazı anlam yakınlığı olan kelimelerle de ilişkisi vardır. Nifak kavramının doğru anlaşılmasını sağlamak için kelimenin, sosyal siyasal ve kültürel bağlamının da bilinmesinde fayda olduğu inancını taşımak gerekmektedir. Bu saydığımız faktörler kelimenin zaman içinde kazandığı yeni anlamları bilmemize yardımcı olacağı inancını taşımak gerekmektedir. Dolayısıyla münafıklılık çift karakterlilik veya karaktersizliktir denilebilir.

⁴³ Muhammed: 47/29-30

B. NİFAK ÇEŞİTLERİ

1. İtikadi Nifak

Mutlak manada nifak kelimesi, Allah inancının dil ile kalpte birliktelikleri düşünilemeyen veya bu uzuvların tutarsızlık halleri kastedilir. Başka bir ifadeyle İtikadi nifak “*inanmadığı halde inanmış görünme, kalpte küfrü gizlediği halde dil ile imanı izhâr etme.*”⁴⁴ demektir. İtikâdi nifak küfürdür, doğal olarak bu nifakın sahibi de dinen kâfirdir. Dünyada müslümanlar gibi muameleye tabidirler. Yüce Allah kitabında “*Allah, erkek münafıklara, kadın münafıklara ve kâfirlere, içinde ebedî kalmak üzere cehennem ateşini va’detti. O, onlara yeter. Allah, onlara lânet etmiştir. Onlar için sürekli bir azap vardır.*”⁴⁵ Cehennem ateşinde ebedi kalacak olan kafirlerle birlikte anılmaları ve gidecek yerlerinin aynı olması onların kâfir oluşlarına ve küfürlerine delil sayılır.

Genel olarak Yüce Kitabımız Kur’an insanları inanç bakımından üç kısımda ele alır: Mümin, kâfir, münâfık.⁴⁶ Bakara sûresinin ilk dört ayeti Müminler için, iki ayeti kâfirler ve on üç ayeti de münafıklar hakkında nazil olmuştur.⁴⁷ Başka bir ayette “*Onlar küfür ile iman arasında bocalayıp dururlar. Ne bunlara (mü’minlere) ne de şunlara (kâfirlere) bağlanırlar. Allah, kimi saptırırsa ona asla bir çıkar yol bulamazsın.*”⁴⁸ İşte bu ayet münafıkların mü’min ve kâfirlerden ayrı bir itikada sahip olduklarını ve Allah’ın indinde “*Şüphesiz ki münafıklar, cehennem ateşinin en aşağı tabakasındadırlar. Onlara hiçbir yardımcı da bulamazsın.*”⁴⁹ ayetiyle onların ebedi cehennem ehli yapan, inanmadıkları halde iman etmiş görünmeleri, Allah ve Resül’ü’nü, müminleri kendilerince kandırmaya çalışmalarıdır. Bu yüzden cehennemde ebedi olmak üzere tabakatlarda içinde hayvanlardan daha aşağıya layık görülmüşlerdir. Bu onların kötü amellerinin ahirete yansıtılan olumsuz davranışlarının karşılığıdır.

Huzeyfetu'l-Yemânî⁵⁰, ye göre “*i’tikâdi nifak*” gitmiştir, bu tür nifak Peygamber (s.a.v.) zamanındaydı. Ancak imandan sonra i’tikâdi nifaka düşmek küfürdür, irtidattır. Çünkü İslâm yayılmıştır, insanlar İslâm dini üzere doğmaktadırlar. Bundan sonra her

⁴⁴ Cürcânî, 245.

⁴⁵ Tevbe: 9/68

⁴⁶ Bakara: 2/1-20

⁴⁷ Ebu'l -Fettâh el-Kâdî, *Esbâb-ı Nüzûl*, (2.Baskı), (çev.: Salih Akdemir), Ankara 1995,y.y, 12.

⁴⁸ Nisa: 4/143

⁴⁹ Nisa: 4/145

⁵⁰ Peygamber Efendimizin sırdaşı olan bu sahabe'nin ismi Huzeyfe, künyesi Ebû Abdullah'dır

kim İslâm'ı izhâr edip, küfrü gizlemek sûretiyle nifâk yaparsa bu kimse mürteddir demektedir.⁵¹ Oysaki nifak Hz.Peygamber'den sonra da devam etmiş, günümüze dek bazen münferit olaylarda bazen de cemaat olarak zuhûr etmiştir. Bu türden olayları günümüzde de görmek mümkündür.

2. Ameli Nifak

Genel olarak Müslümanlarda görülen nifak biçimidir. Bu nifak çeşidi bazı özellikleri bakımından itikadi nifaka benzese de Müslümanların inançlarında bir nifakın olmadığını belirtmek gerekir. İmana zıt olmadan yalnızca amelle ilgili olan nifakın böylesi, küfür değildir. Ancak büyük günah sayılır. Kur'an'da geçen nifak ise itikâdi nifak olup, bu çeşit nifakı genellikle kâfir ve münafıklar için kullanılmıştır. Bir kişinin mümin olduğu halde, iman gereklilikleriyle bağı olmamak şartıyla emanete hainlik, sözünde durmamak, yalan ve ikiyüzlülük gibi münâfık vasıflarını ara sıra yapması olacaktır. Çünkü bu türden nifak belirtilerinden tamamen uzak olmak, çok güç olmaktadır. Bu nedenle bazı durumlarda bilmediği halde bir mü'minde münafıkların alametleri bulunabilir. Çünkü birtakım nifak sıfatlarının İslam'la var olması mümkündür.

Amelî nifak içinde olan kişi kalben tasdik ve ikrar ile doludur. Dinin vecibelerini terk etmesi veya yasakladığı şeyleri işlemesi, sadece gevşeklik, tembellik ve bilgisizlik yüzündendir.⁵² Hz. Peygamber bazı hadislerinde amelî nifakın özelliklerinden bahsetmiştir. Bu hadislerden biri şu şekildedir: Münafığın sıfatı üçtür: Konuştuğunda yalan konuşur, ahdettiğinde ahdinde durmaz, kendisine bir şey emanet verildiğinde emanete hıyanet eder.⁵³ Bazı hadislerde bu özelliğe “*husumet ettiği zaman haktan ayrılır.*”⁵⁴ ifadesi eklenerek münafığın alameti dörde çıkarılmıştır. Ne var ki bu özellikleri olanlar, bunların şiddetli günahlar olduğunu akıllarından çıkarmamalı, hızlıca bu günahlardan samimi bir şekilde geri dönmeli; çevrelerine fazla zarar vermeden bu nifaktan (amelî) dönmelidir. Amelî nifakın tüm özellikleri itikâdi nifakta var olmakla

⁵¹ Aynî, *Umdetu'l-Kârî*, Dârü'l-Fikr, Beyrut, tsz., I/22.

⁵² Kılıç, 35-36.

⁵³ Buhârî, Muhammed b.İsmail, *Sahîh*, I-VIII, İstanbul 1979, y.y, İman: 14

⁵⁴ Müslim, İman: 106

birlikte itikâdî nifakın tüm alametleri amelî nifakta bulunmamaktadır. Öyleki amelî nifak, itikâdî nifaktan daha geneldir.⁵⁵

Ameli nifak sahibi kimsenin hali bir açıdan büyük günah işleyenin haline benzemektedir. Büyük günah işleyenin durumu ise ehl-i sünnet nokta-i nazarından şöyledir: Küfürden farklı olarak büyük günah işleyen kişi ne kâfir ve ne de münafık olur, bu kimse iman sahibidir. Ancak tevbe etmeden öldüğü vakit, Allah Teâla, ya bir Allah dostunun şefaati sayesinde veya kendisi lütf-u keremiyle onu bağışlar, yahut da o kişi işlediği günah nisbetinde cezalandırıldıktan sonra onu elbette cennete koyar.⁵⁶ Amelî nifakın, ilk dönem İslam alimleri tarafından da tartışıldığını görmekteyiz. Hasan Basrî, münafıklık alametlerine dair meşhur hadise⁵⁷ dayanarak, büyük günah işleyen kimse için “*münafık*” demiştir. Vasil b. Ata, Hasan Basrî’nin bu fikrini bildiği zaman ona şöyle bir haber göndermiştir: Hz. Yusuf’un biraderleri onu kuyuya atmak fiiliyle emanete hıyanet ettiler. “*Yusuf’u kurt yedi*” söylemekle yalan konuşmuş oldular. “*Biz onu mutlaka koruyacağız*” sözünden de döndüler; onlar yaptıklarıyla münafık mıdır? Hasan Basrî bu haberi duyunca: “*Ata doğru söylüyor.*” demiş ve önceden kabul ettiği görüşten dönmüştür.⁵⁸

Ancak şu hususun gözden kaçırılmaması gerekir; Asıl sebebi dinde şüphe ve tereddüt olan nifak, başlangıçta olduğu gibi sonradan da olabilmektedir. Kur’an’da “*Hayır! Gerçek öyle değil! Asıl onlardır ki yapmaya alıştıkları kötü işler, git gide kalplerini paslandırdı da, onun için ahireti inkâr ederler.*”⁵⁹ âyetinde buyrulduğu gibi insanın yapmaya alıştığı kötü işler, onu küfre sürükleyebilir. Bu sebeple, amelî nifaka karşı tavır alınmaz ise, amelî nifakın zamanla itikâdî nifaka dönüşebileceği ihtimali vardır. Esasen Hz. Peygamber’in nifak ve münafıklarla ilgili hadislerinin amacı, Kur’an’ın bahsettiği nifakla, Hz. Peygamber’in bahsettiği nifak arasında farklılık olduğunu düşündürmekten ziyade, ümmetini Kur’an’ın bahsettiği ve bir inanç sahtekârlığı olan nifaktan korumak olduğu⁶⁰ söylenir.

⁵⁵ Kılıç, 33.

⁵⁶ Sabûnî, *Maturidiye Akaidi*, (Çev.: Bekir Topaloğlu), Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1979, s. 167.

⁵⁷ Müslim, *İman*: 107-108

⁵⁸ Sabûnî, *Maturidiye Akaidi*, 167.

⁵⁹ Mutaaffin: 83/14

⁶⁰ Yıldız, 90.

Bütün bu açıklamaları göz önüne alırsak, nifakın yeniden tanımlanması yerine amelin tanımlanmasının daha isabetli olduğunu söyleyebiliriz. O halde “*amelî nifak*” ifadesi yerine müminlerden hasıl olan birtakım menfi amellerin “*nifak-ı amel*” olarak tanımlanması uygun olur. Bu durumda amelin vasfı, Kur’ân’ın ve hadislerin verdiği bilgiler ışığında vurgulanmış olur.⁶¹

Netice olarak, Kur’an ve hadislerin ışığında ele aldığımız nifak bahsini günümüz değerleriyle ele alırsak müslüman açısından seküler dünya anlayışını ameli nifak çerçevesinde, Hristiyanlık, Yahudilik dinleri ile Ateizm, Deizm ve Stanizm gibi akımları da itikadî nifak bağlamında ele almak mümkündür.

C. NİFAK KELİMESİNE YAKIN OLAN KAVRAMLAR

1. Küfür

Küfür kelimesi Arapça (كَفَرَ) fiil kökünden mastar olup sözlükte, “*bir şeyi örtmek, gizlemek*” manasındadır. Bu manada tohumu toprağa serip gizlediğinden çiftçiye; kişileri gizlediği veya karanlığı ile gündüzü örttüğü için geceye; gökyüzünü kapladığı için buluta; kılıcı örttüğü için kınına “*kâfir*” denilmiştir.⁶² Bununla beraber günahları örttüğü için de bazı cezalara “*keffaret*” ismi verilmiştir.⁶³ Asıl anlamı “*örtmek*” olan küfür kelimesi sözlükte, “*nankörlük*” anlamına da gelir.⁶⁴ Sözlükte kendisine gösterilen değer farkında olmayan kişiye karşı beslenen sevgi, saygı ve atfedilen durumlardan cesaretlenerek faydasız, gayri nizamî hal ve davranışlarda bulunmak ile ifade edilen nankörlük, Kur’an’da “*nekr*” olarak ifade edilmektedir.

Yüce Kitabımızda, “*Beni anın ki ben de sizi anayım. Bana şükredin, nankörlük etmeyin!*”⁶⁵ âyeti ile “*Yemin olsun ki şükrederseniz elbette size daha fazla veririm. Eğer nankörlük ederseniz azabım pek çetindir.*”⁶⁶ âyetlerinde geçen “*küfür*” kelimesi, bu anlamda kullanılmıştır. “*Küfrânı nimet*” tabiri de nankörlük demektir. “*Küfür*” kavramının “*nankörlük*” anlamında kullanıldığı başka ayetler de vardır.⁶⁷ İnkârcı kişilik

⁶¹ Adnan Demircan, *H. Peyganber Döneminde Münafıklar*, Beyan Yayınları, İstanbul 2016, 19.

⁶² İbn Manzûr, V/42 (كَفَرَ mad.); Fîrûzabâdî, 605.

⁶³ İsfahânî, 434; Âsım Efendi, II/662.

⁶⁴ İsfahânî, 715.

⁶⁵ Bkz. Bakara: 2/152

⁶⁶ İbrahim: 14/7

⁶⁷ Enbiya: 21/94; Hac: 22/66; Şu'arâ: 26/19

tipinde nankörlük karakterinin ümitsizlikle birlikte yer aldığını ve bu iki özelliğin birbiriyle ilişkili olduğunu görüyoruz. Nankörlük Allah'ın ihsanlarını hatırlamamanın bir yansımasıdır. Ümitsizliğe düşmek de nankörlüğün bir uzantısı ve sonucudur. İnkârcı kimse, nimetin Allah'tan geldiğine inanmadığı için, o nimetin tekrar gelmesini imkânsız görür. Nimeti kaybettiğinde ümidini de kaybeder.⁶⁸ İzutsu, nankörlük anlamındaki küfrü, *“ele geçen menfaatleri örtmek yani bilmezlikten gelmek ve bu suretle nankör olmak”* şeklinde açıklar.⁶⁹ Mehmet Soysaldı, küfür kelimesinin *“inkâr”* manasını izah ederken şunları söyler: *“imanın karşıtı olarak kullanılan küfür zamanla aslen anlam çekirdeğinde bulunan ‘nankörlük’ (kıymet bilmeme) ögesinden iyice sıyrılarak, gittikçe daha çok ‘inançsızlık’ manasını taşımaya başlamış ve sonunda en yaygın şekli ile ortada minnetle ilgili hiçbir şeyin bulunmadığı durumlarda ‘inanmamak, inkâr etmek’ anlamında kullanılan bir kelime haline gelmiştir.”*⁷⁰

Hayati Aydın'a göre nankörlük iki anlamda kullanılmaktadır. Birincisi mutlak inkar anlamındadır ki bu, küfür olarak nitelenir.⁷¹ İkincisi de birçok zaafi içinde barındıran ve mutlak olarak nimetlerin kıymetini takdir etmeme, ara sıra Allah'ın lutuflarının karşılıklarını gereği gibi ifa etmemektir.⁷² Allah bahsi geçen davranışları sergileyen nankör olarak ve nankörlüğü de âyetin sonunda küfür olarak vasıflandırmıştır.

Kâfir; özellikle kendi ameliyle yaptığı karanlık inkâr zindanında ve her türlü metafizik korku sarmalıyla yaşayan budala ve nankör vasıflarıyla suçlu bir mahkûmdur. Hayatının ve aklının, dünya hayatına ve gayb âlemine açılan bütün maneviyât kapılarını kapattığı için, sahip olduğu ve olabileceği şeyler, bu dünyadan ve onun yanıp sönen fâni his ve zevklerinden ibarettir. Bu muvakkat nimetleri elde ettiği oranda dünya onun için cenneti, ulaşamadığı veya kazanamadığı oranda da cehennemidir. *“Dediler ki hayat ancak bizim bu dünya hayatımızdır. Ölürüz ve yaşarız. Bizi ancak zaman helâk eder.”*⁷³

Dünya yaşantısı onlar için vazgeçilmez tutku ve ihtiraslarla donatılmış gayelerdir. Bütün çabaları bu şeytanî ve nankörlük hevesleriyle donatılmış bu gayelere biraz daha

⁶⁸ Abdurrahman Kasapoğlu, *Kur'an'da İman ve İnkâr Psikolojisi*, Gece Kitaplığı Yayınları, Ankara 2017, 398.

⁶⁹ İzutsu, 166.

⁷⁰ Soysaldı, 43.

⁷¹ Fussilet: 41/49-50

⁷² Hayati Aydın, *Kur'an'da İnsan Psikolojisi*, Fecr Yayınları, Ankara 2016, 132.

⁷³ Câsiye: 45/24

ulaşma arzusudur. Maddeden daha değerli bir hakikat tanımadıkları için en ufak dünyevî bir menfaat uğruna sarf etmeyecekleri hiçbir şey yoktur. Hak, hukuk, günah, sevap, cennet, cehennem gibi ilahi kavramlardan habersiz veya onlara ilgisiz yaşadıkları için fazilet, güzel ahlak, hoşgörü ve fedakârlık gibi insanı yücelten yüce değerlerden maalesef mahrumdurlar. Hayvanlar misali başıboş ve sorumsuz yaşarlar. *“Kâfir olanlar gelince, onlar (dünyada sadece) zevk ve sefa ederler. Hayvanların yediği gibi yerler. Onların yeri ateştir.”*⁷⁴

Kişinin küfrünü ve kötölüklerini örtmesini ifade eden “nifak” ile Allah’ın hakkını örtmek anlamına gelen “küfür” kavramları, bir şeyi örtme bakımından benzer anlamlı terimlerdir. Bu manada nifak ve küfür birbirine yakındır. İslam inanç esaslarını gönülden tasdik etmeyen münafık, iman etmeme noktasında kâfirle birleşir. Her ne kadar münafığın, kendi durumunu içinde gizleyip net bir tavır ortaya koymaması onu kâfirden ayırsa da neticede nifak, mümin görüldüğü halde inkârını gizleme anlamında inançsızlığın ve inkârın özel bir türü olmaktadır.⁷⁵ Kur'an'da bazı ayetlerde münafık ile kâfirin birlikte zikredilmesi nifak ile küfrün arasındaki ilişkinin ne denli önemli olduğunu göstermektedir. Yüce Allah bu durum için şöyle buyurmaktadır: *“O size kitapta şunu indirmiştir: Allah’ın âyetlerinin inkâr edildiğini yahut onların alaya alındığını işittiğiniz zaman, onlar başka bir söze geçmedikçe kendileriyle beraber oturmayın; aksi takdirde şüphesiz siz de onlar gibi olursunuz. Allah elbette münafıkların ve kâfirlerin tamamını cehennemde bir araya getirecektir.”*⁷⁶

Allah’ın bu ayetine muhatap olan kişiler, Allah (c.c)’ın ayetlerini alaya almak suretiyle küfür olan bir ameli işlemekte olanların yanında sessiz kalıp orayı terk etmeyerek, onlara küfürde ortak oldular. Münafıklar, kâfirlerle küfürde ortak oldukları gibi Allah Teâlâ bu birlikteliğe cehennem ateşinde ebedî kalma hususunda onları ortak edecektir. Buradaki hükmün “küfür” konusunda ortaklık olduğu anlaşılmaktadır. Küfür inanacında birleşen münâfıklar ve kâfirler aynı cezaya müstehak olmak üzere cehennem ateşine atılmak suretiyle hak ettikleri cezayı çekeceklerdir.

⁷⁴ Muhammed: 47/12

⁷⁵ İzutsu, 239.

⁷⁶ Nisa: 4/140

2. Şirk

Arapça (شِرْك) fiilinin mastarı olan ve aslında küfrün bir çeşidini ifade eden şirk kelimesi, “ortak olmak, bir şeyin iki ya da ikiden fazla kişiye birden ait olması” demektir.⁷⁷ İki veya daha fazla kişinin maddî ve manevî sahalardaki birlikteliklerine “şirket” adı verilir. Bu fiilin if’al kalıbındaki karşılığı “eşrake”, “ortak tanımak, ortak koşturmak” manasına gelir.⁷⁸

Terim olarak şirk, Allah’ın ulûhiyetinde, evsaf ve fiillerinde eşi ve ortağı var olduğuna inanmaktır.⁷⁹ Aslında “şirk” nimeti verenle veremeyeni müsavi görmek ya da nimeti verenin sıfatlarını kudretsiz varlıklarda görmek demektir. Buna göre şirkin iki ciheti vardır. Birisi, kudretsiz, cansız varlıkları Allah’ın yanına koyup onunla eş değerde tutmak, diğeri de Allah’ı hiçbir gücü, kudreti ve iradesi olmayan tanrıların seviyesine indirerek onlara denk görmektir. Her iki hususta oluşan durum, şirk ve zulümdür. Çünkü Kur’ân’ı Kerim’e göre göklerin ve yerin hâkimiyetinin tek efendisi Allah’tır. Var etme fiili O’na hasır. İstese de istemese de her şey sadece O’na boyun eğmiştir. Her şey de hüküm de onundur. Hükümlanlıkta hiçkimse O’na şerik olamaz. Bu yüzden bir kimse Allah’a samimi bir kalp ile inandıktan sonra O’nun koyduğu sınırları aşıp başkasına ibadet eder, başkasına sığınır ve başkasından yardım dilerse hükmünü O’nun hükmünün yerine koymayı içten benimserse, o varlığı Allah’a şerik kabul etmiş sayılır.

Kuran’ı Kerim’de “şirk” kelimesi birçok ayette geçmektedir. Şirk kelimesi Lokman suresi 13. âyette “en büyük zulüm” olarak ifade edilmiştir. Birçok kelimeye olduğu gibi şirk kelimesine de dini anlam kazandıran Kur’an olmuştur. Şirk, başka şeyleri O’nun dengi kabul ederek Allah’a eş/ortak koşturmak manasında kullanılır.

Ayrıca şirk, ibâdetten, kulluktan gayri taatte ortak koşturmak anlamında kullanılmıştır; şu âyet örneğinde olduğu gibi: “(Hesapları görülüp) iş bitirilince, şeytan diyecek ki: «Şüphesiz Allah size gerçek olanı vâdetti, ben de size vâdettim ama, size yalancı çıktım. Zaten benim size karşı bir gücüm yoktu. Ben, sadece sizi (inkâra) çağırdım, siz de benim davetime hemen koştunuz. O halde beni yermeyin, kendinizi yerin. Ne ben sizi kurtarabilirim, ne de siz beni kurtarabilirsiniz! Kuşkusuz daha önce

⁷⁷ İsfahânî, s. 380.

⁷⁸ İbn Manzûr, X, 448(شِرْك mad.).

⁷⁹ İbn Manzûr, X, 448(شِرْك mad.).

ben, beni (Allah'a) ortak koşmanızı reddettim.» Şüphesiz zalimler için elem verici bir azap vardır.”⁸⁰Şirk, fiillerde şirk (ortak koşmak),gösteriş anlamında kullanılır.

Tevhid, hayatın bütün alanını kuşatan ve her an bizi gözetim altında tutan İslamî bir inanıştır. Şirk inancının aksine Tevhid inancının temelinde Allah'ın otoritesi ve birliği vardır, her alanda onun emir ve yasakları tümünden şeksiz bir şekilde geçerlidir. Beşerî varlıkların istek veya görüşlerini, Allah'ın kanunlarının üzerinde görmek ya da başkalarının söz ve yazılarını Allah'ın kitabının üzerinde kabullenmek şirk işlemektir. Gücü kudreti sınırsız olan Rahman'a karşı şirk koşmak, aynı zamanda adaletin iktizasınca ebedi cehenneme müstehak olmayı gerektirir. Çünkü sonsuz kudret sahibi olan Allah'a şerik tanımak, aynı zamanda bunun karşılığında ilahî adalet gereği sonsuz bir cehennemi hak etmektir. Suçun karşılığı işlenen fiile göredir.

3. İrtidat

Arapçada (ارتداد) kelimesi, “*radde*” fiil kökünden türemiş olup iftiâl kalıbından mastardır. “*Bir şeyin bir durumdan farklı bir duruma geçmesi,*⁸¹*kişinin geldiği yoldan geri dönmesi*”⁸²manalarına gelir. Nitekim şu âyette bu manaya gelmektedir. ‘*Ey iman edenler!Sizden kim dininden irtidat ederse/dönerse, (bilsin ki) Allah, öyle bir kavim getirir ki (Allah) onları sever onlar da O'nu severler. Mü'minlere karşı alçak gönüllü, kâfirlere karşı ise izzetli/şiddetlidirler. Allah yolunda cihat ederler ve hiçbir kınayıcının kınamasından korkmazlar. İşte bu, Allah'ın bir lütfudur ki, onu dilediğine verir.Allah, (lütfu) geniş olandır, hakkıyla bilendir.*”⁸³

Dini anlamda irtidat; iman ettikten sonra küfre rücû etmeye (dönmeye) verilen isimdir. Kısaca İslam dininden dönmektir. Nifak ile irtidat arasındaki ilişkiye gelince, eğer münafık, Müslümanlığı tercih ederken samimi bir şekilde inanarak Müslüman olmuş, sonra da gizliden gizliye bu inancını inkâr etmişse aynı mürted gibi irtidat etmiş olmakta yani dininden dönmektedir. Onu mürtedden ayıran tek şey, mürted dinden döndüğünü açıkça belirtirken, münafığın bunu izhar etmemesi, gizliden sinsice ve içten

⁸⁰ İbrâhîm: 14/22

⁸¹ İbn Manzûr, III/173(١٧٣ mad.).

⁸² İsfahânî, 281.

⁸³ Maide: 5/54

içe böyle bir inanç değişimini yaşamış olmasıdır. Çünkü münafık İslâmî nimetlerden son derece faydalanmak düşüncesiyle kendini müslüman gibi gösterir.

4. Fısk

Fısk, (فَسَقَ) fiil kökünden mastardır. Sözlükte, “*kabuğundan çıkmak, deliğinden çıkmak*” anlamlarını ifade eder. Arapçada (فَسَقَ الرُّطْبُ), (Olgun hurma kabuğundan çıktı).deyimi “*kabuğundan çıkmak*” anlamına; deliğinden çıktığı için fareye “*fiveysik*” denilmesi de “*deliğinden çıkmak*” anlamına işaret etmektedir.⁸⁴ Ayrıca “*fısk*” kavramı Kur’an’da çoğunlukla büyük ve çok günah için kullanılır.⁸⁵ İslâm’î zamanda “*hak yoldan ayrılma, Allah’ın emirlerine itaatsizlik etme*” biçiminde daha özel bir anlam edinmiş, hem müşrik, Yahudi, Hristiyan ve münafık ehli, hem de dinin buyruklarına muhalefet eden müslümanlar fısk kavramı ve müştaklarıyla vasfılandırılmaya başlanmıştır. Aynı zamanda fısk kavramı Peygamber’e ittibada bulunmamak, müminlerle dalga geçmek ve onlara çirkin isim takmak gibi küfür ve şirk dışında olan büyük günahların işlenmesi, İslâm’ın emir ve nehiyelerine uygun davranılmamasıdır.

Fısk ve fâsık kavramları Yüce Kitabımızda toplam 54 yerde geçer. Kur’an’ı Kerîm kimi pasajlarda fıskı iman; fâsık için de mü’minin zıddı bir manada kullanmaktadır. “*Siz, insanlar için ortaya çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz. İyiliği emredersiniz, kötülükten alıkoyarsınız ve Allah’a inanırsınız. Ehl-i kitap da inanmış olsalardı elbette onlar için hayırlı olurdu; içlerinden inananlar da var, fakat çoğu yoldan çıkmıştır.*”⁸⁶ Kur’an’ın bir kısım âyetlerinde müşrikler Yahudiler, Hristiyanlar ve münafıklardan bahsedilirken Kur’an ekserisini fâsık kimseler olarak nitelemektedir. “*İncil ehli Allah’ın onda indirdiği ile hükmetsin. Allah’ın indirdiği ile hükmetmeyenler, fasıkların ta kendileridir.*”⁸⁷ Bazı âyet-i kerîmelerde ise fısk ve füsuk kavramları mü’min kimseler için kullanılır.⁸⁸

Fısk ile nifak arasındaki ilişkiye gelince, ayette geçen “*Münafıklar fâsıkların ta kendileridir.*”⁸⁹ ifadesi ile fasıkla münafık arasında açık bir şekilde benzerlik

⁸⁴ İsfahânî, 380.

⁸⁵ İsfahânî, 380.

⁸⁶ Âli İmrân: 3/110

⁸⁷ Maide: 5/47-59.

⁸⁸ Bakara: 2/197; Nur: 24/49

⁸⁹ Tevbe: 9/67.

görülmektedir. Zira münafık itikadi anlamda Allah'ı, dinini ve O'nun peygamberini gizliden gizliye inkâr etmekle O'nun emrinden çıkmış kimsedir. Yukarıdaki ayetler ışığında Kur'an'daki “fisk” kavramıyla “nifak” kavramı arasında yakın bir anlam ilişkisinin varlığı nifak ile fiskın aslında iç içe geçmiş kavramlar olduğu görülmektedir. Bu kavramlar aynı zamanda günah birlikteliği ilişkisiyle dikkat çekmektedir.

5. Zulm

Zulüm, (ظَلَمَ) sülâsî fiilinin mastarıdır. “Bir şeyi kendine ait olan yerin dışına koymak, gerek eksiklik, gerek fazlalık, gerekse zaman ve yer bakımından saptırma” anlamlarına gelir. Aynı kökten türeyen “zulmet” kavramı ise, “karanlık, nirsuzluk” manalarını taşır. Kelimenin “if‘âl” veznindeki (أَظْلَمَ) fiili de nurun sönmesi, karanlık olması, gecenin kararması manalarına gelir.⁹⁰ Türkçede her anlamda haksız eylemlerde bulunmak olarak tabir edilen zulüm, haddi aşarak, bir şeyi var olması gerekli olan yere değil de, farklı bir yere bırakmak anlamındadır. Yalnız hukukta ise zulüm, hak olandan ayrılarak batıla girmek manasında ifade edilmektedir.⁹¹

Zulüm kavramı aslında küfür, şirk, kötülük ve haksızlık anlamlarını içermektedir. Zulüm ifadesinin bu şekilde karanlık ifadesinden gelmesi, kalbin zulmette kalmasından dolayı kişinin hakkı görmeyerek yanlış davranışta bulunması anlamını ön plana çıkarmaktadır.⁹² Zulüm kavramının lügat ve ıstılahî anlam çerçevesinden hareketle, onun eşyanın olması gerektiği gibi değil de farklı bir şekilde hareket ederek hakkı çiğneme, adaleti terk etmek, meşru olmayan işler vb anlamlar karşılığında kullanılır. Farklı bir ifadeyle, gerek hak kitapta olan Kur'an 'da veya fitratta doğal olarak var olan İlâhî kanunlara uymamak ve bunun neticesinde de, adaletsizlikle davranmak olduğunu söylemek mümkündür.

Nifak kavramının, anlam yoğunluğunda “karanlık” ve “bir şeyin yerli yerine konulmaması” manalarını taşıyan zulüm kavramıyla her iki noktadan da bağlantılı

⁹⁰ İsfahânî, 470.

⁹¹ Cürcânî, *Ta'rifât*, 144.

⁹² Hayati Aydın, 264.

olduğu görülmektedir. Zalimlik, bir küfür fiilidir. Yüce Kitabımız Kur'an zalim kimseler için müsamaha göstermez.⁹³

Kur'an'da *"Onların misali, bir ateş yakan insan gibidir. Ateş tam etrafını aydınlattığında Allah ışıklarını yok eder de onları karanlık içinde, hiçbir şeyi görmez bir halde bırakır. Artık onlar sağırlardır, dilsizlerdir ve körlerdir; bu yüzden geri de dönemezler."*⁹⁴ Hitabıyla muhatab olan münafıklar karanlıklar içersinde hiçbir şey görmeyen, duymayan, konuşamayan, ümidinin kesik olduğu hiçbir kimseyle iletişim kuramadığı musibete düşer olmuş, psikolojik manada trajedik ruh haliyle vahşet içerisinde bulunan kimselerdir. Bu kötü durumdan kaçmak isteğiyle çırpınır durur. Said Nursi bu durum hakkında şöyle yorumda bulunur. *"Hâlbuki zulmet her taraftan öyle abluka kuvvetiyle, çalışmasıyla kurtuluş imkânını bulamaz. Kendi imkanıyla bir bataklığa girdikten sonra bir daha çıkması mümkün olmayan biri gibi içinde kalır. Evet çok şeyler var ki; insan iradesiyle girer, amma çıkması mümtene olur. İnsan onu bırakır, o insanı bırakmaz."*⁹⁵

6. Kizb

Arapçada "kizb" kavramıyla ifade edilen yalan, *"İçin dışa muhalefeti"* ve *"içinde olmayanı söyleme"* gibi anlamlara gelen nifakın genel anlamına uygun olarak *"sözün vicdana, dilin kalbe muhalefeti"* olarak tanımlanır.⁹⁶ Yalan; herhangi bir şey hakkında olduğunun aksini haber vermek demektir. Yalanın tamamı çirkindir.⁹⁷ (كَذَبَ) fiil kökü Kur'an'da yüz seksen iki kez tekrarlanmıştır.⁹⁸ *"Söz, fiil ve inançta bir şeyin hakikat-i vücuduna muhalefeti"* olarak tanımlanan kizbin zıttı *"sıdk"* (doğruluk)tır.⁹⁹ Sözünde, fiilerinde ve itikâdında çok yalancı olan kimseye de *"kezzab"* denilmektedir.¹⁰⁰

Yalan, münafıklarla bütünleşmiş adeta onların vazgeçemedikleri bir davranış modeli, en çok başvurdukları silahlardan biridir. Yalan güçlü ve azimli olan insanlardan

⁹³ Hayati Aydın, 267.

⁹⁴ Bakara: 2/17-18

⁹⁵ Said Nursi, *İşârâtü'l-İ'câz*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2014, 360.

⁹⁶ İsfahânî, 277-427; Asım Efendi, I/461.

⁹⁷ Zemahşerî, Carullah Mahmud İbn Ömer, *El-Keşşaf 'an Haka'iki Ğavamidi't-Tenzil Ve 'Uyüni'l-Ekavil Fivücühi't-Te'vil*, I-II, (1.Baskı), (Çev.: Coşkun, Muhammed- Çelik Ömer, Çağıl, Necdet- Bebek, Adil), Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul 2016, I/194

⁹⁸ Muhammed Fuad Abdulkaki, *el-Mu'cemu'l-Mufehres li Elfazi'l-Kur'an-ı Kerim*, "ke-ze-be" mad.).

⁹⁹ İsfahânî, 277-427

¹⁰⁰ İsfahânî, 277-427

sudur etmez. Basit ve zayıf karakterdeki insanların kullandığı bir yöntemdir. Münafıklar inanç gereği bir itikâda sahip olamadıklarından söz ve fiillerinde istikrar yoktur. Böylece olumsuz davranışlarını gizlemek için yalan söylemekten imtina etmezler. Münafık işlediği bütün kötü fiillerini her zaman yalanla kamufle etmeye çalışmış, kendisinin mahzur görülmesi için çaba harcamıştır.¹⁰¹ Bu konuda Yüce Allah Kuran’da münafıklar için “*Şu münafıklık edenleri görüyor musun? Ehl-i kitap’tan inkârcı yandaşlarına, “Şayet siz çıkarılacak olursanız, bilin ki biz de sizinle beraber çıkarız, sizin hakkınızda (aleyhinizde) kimseye asla itaat etmeyiz. Eğer size savaş açılırsa muhakkak yardımınıza koşarız” diyorlar. Allah şahittir ki onlar düpedüz yalancılardır.*”¹⁰² buyurmaktadır. “Yandaşlar” diye tercüme edilen 11. âyetteki ihvân (kardeşler) sözcüğünün “inkâr eden” sıfatı ile kullanılması, münafıklarla Yahudilerin bazen inançlarda ortak noktalarını göstermektedir. Nitekim “*Ehl-i kitap olan inkârcı yandaşları*” diye tercüme edilen ifade, bu iki tarafın, Hz. Peygamberin peygamberliğini inkâr konusunda bütünleştiklerini belirtmektedir.¹⁰³

7. Hıyanet

Hıyanet kelimesi, Arapça “hâne” mazi fiilinin mastarıdır. Hıyanetin zıttı ise emanet olarak bilinir.¹⁰⁴ Hıyanet ve nifak birbirlerine yakın anlamdaş kelimelerdir. Kur’ân’da zikredilen başlıca mevzulardan birisi de hıyanettir. Allah bile bile kendisine, peygambere ve emanetlere hıyaneti yasaklamakta¹⁰⁵, hainlik edenleri bildiğini ifade etmektedir.¹⁰⁶ Hıyanette bulunan kimseler için Kur’ân’da, yaptıkları hıyanet derecelerine göre, “hain”¹⁰⁷ ve “havvân”¹⁰⁸ kelimeleri kullanılmaktadır.

Münafığın hıyanetini ele alan Nisa sûresinde Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: “*Biz sana kitabı gerçekle indirdik ki insanlar arasında Allah’ın sana gösterdiği biçimde hüküm veresin. Hainlerin savunucusu olma! Allah’tan mağfiret dile. Kuşkusuz Allah esirgeyip bağışlayandır. Kendilerine hainlik edenleri savunma! Zira Allah daima*

¹⁰¹ Kılıç, 79.

¹⁰² Haşr: 59/11

¹⁰³ İbn Âşûr, Muhammed et-Tâhir, *et-Tahrir ve’t-Tenvîr*, Tunus 1984, y.y, XXVIII/99

¹⁰⁴ İsfahânî, 163.

¹⁰⁵ Enfal: 8/27

¹⁰⁶ Mümin: 40/19

¹⁰⁷ Nisa: 4/105

¹⁰⁸ Nisa: 4/107; Hac: 22/38

*hainlik yapıp günah işleyenleri sevmez.”*¹⁰⁹ Tefsirlerde bu ayetteki “hainler”den maksat Tu‘me ismindeki münafık ve onu bilgileri olmadan savunanlar olduğu anlatılmaktadır. Yine âyetin nüzul sebebi böyle anlatılır: “*Tu‘me ismindeki münafık komşusu Katade İbn Numan’ın zırhını çalarak onu torbasının içinde sırtlayarak diğer bir Yahudi komşusunun evinde gizlemiş sonrasında peygamberin yanında suçu Yahudi komşusuna atmıştır. Peygamberin yanında Tu‘me’yi destekleyenler, Yahudi komşusunun hırsızlığına şahitlikte bulunup peygamberden Tu‘me lehine hükmün verilmesini istemişlerdir. Nitekim Yüce Allah, bu ayetleri nüzuledip hıyanette bulanana ile doğrunun ayırt edilmesini sağlamıştır.”*¹¹⁰ Bu yaşanmış olayın gerçekliğini tasdik etmekle birlikte kanaatimizce âyetin içeriğini evrensel boyuta taşımak gerektiridir. Tu‘me misali insanlar yaptıkları kötülükleri başkalarının üzerine atmaktadırlar. Birçok insanlar vardır ki hadise çıkarıp bunu başkasına ihale ederek münafık tutum sergilemektedirler. Tu‘me bu olayda olumsuz karakter anlamında örnek bir model olabilir. Kısacası ayetlerden anlaşılan, Tu‘me adlı münafıktan hareketle benzeri nitelikleri olan bütün münafıkların hıyanetini konu edinmektedir. Nisa suresinin alâkalı ayetleri münafıkların hıyanetlerini nasıl icra ettiklerini açıklamaktadır. Onlar, işledikleri suçu başkasına yüklemekle hem kendilerine, hem cemiyete, hem de cemiyet hukukuna hıyanet etmektedirler. Hıyanetlerinin sosyolojik alt yapısını oluştururken; kendi kendilerine yaptıkları hıyanetleri ise psikolojik boyutu oluşturur. Bununla birlikte münafıklar, özellikle savaş ortamlarında gerek münferit olarak gerekse toplu olarak hıyanetlerini sergilemişlerdir. Bu türden hadiselerin örneğini İslam Tarih’inde görmek mümkündür.¹¹¹

Ayetlerin içeriğinde bir de münafıkların kendilerine hıyaneti geçmektedir. Seyyid Kutub, kendi kendine hıyanetin üç kısmını ele alır: “*1) Cemiyete ve ilahî nizama hıyanet, kendine hıyanettir, 2) Dehşetli bir azabı gerektiren günaha girmek kendine hıyanettir, 3) İnsanlara iftirada bulunmak kendine ihanettir.*” Münafıklığın mesleği olan hıyanet, bütün bu hıyanet çeşitleriyle birlikte kendine hıyanette bulunan haindir. Bu özellikleriyle Kur’ân’da teşhir edilen münafıkların durumlarıyla ilgili, özellikle müminlerin bunlara karşı teyakkuz halinde olması hedeflenmiştir.¹¹²

¹⁰⁹ Nisa: 4/105-107

¹¹⁰ İbn Kesîr, İmâduddîn Ebu’l-Fidâ İsmâîl, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azîm*. Dâru’l-Ma’rife, Beyrut 1997, I/551

¹¹¹ Bkz. Sezikli, 63-169.

¹¹² Seyyid Kutub, *Fi Zilali’l Kur’an*, Dünya Yayıncılık, İstanbul 2000, III/66

8. Hulfu'l-va'd

Arapçada hulfu'l-va'd kelimesi, “*sözünde durmamak, vaadini yerine getirmemek*” manalarında olup “*el-muhalefetü fi'lva'di*” tabiride de bu manadadır.¹¹³ “*Bir kimseye karşı çıkmak, fikrini kabul etmemek*” gibi anlamlara gelen “muhalefet” sözcüğü de aynı kökten türemiştir. Münafığın nifakının en bariz özelliklerinden biri de verdiği sözden caymasıdır. Kur’ân’daki birçok ayetler onların bu durumlarını canlı olarak gözler önüne serer. Bir ayette Allah Teâlâ: “*Sana ‘baş üstüne’ derler. Fakat senin yanından çıktıklarında, içlerinden birtakımı, geceleyin; (senin gündüz) söylediklerinin aksini kurarlar. Allah, onların geceleyin kurduklarını yazmaktadır. Sen onlara aldırma. Allah’a tevekkül et. Vekil olarak Allah yeter.*”¹¹⁴ buyurmaktadır. Ayetin devamında münafıkların sözlerinden dönmelerinin zamanını gece sessizliğidir. Böylece münafıklar, verilen ahitten dönmek için müsait zamanı kollamakta, toplumun olmadığı gece vaktini belirlemekte ve dönekliliklerini gecenin karanlığıyla örtmektedirler.

Münafıklara güvenmek ve onların ipleriyle kuyuya inmek tamamen yanlıştır. İsteyip de elde ettikleri şeylere ulaşınca kadar her türlü güveni tesis ederler, yeminlerini bu işte kalkan edinirler. Fakat hedeflerine vardıklarında, “*bina yapılıncı iskele yıkılır*” darbı meselesince, köprüden geçince insanları aldatmaktan hiçbir tereddüt göstermezler. Köprüden geçmelerine vesile olan insanlar, işin sonunda terk edildiklerinin farkına varırlar. Allah’a verilen ahit basit bir durum olarak görülmemelidir. Bu sebeple bu söze bağlı olmayan ve ahdine vefa göstermeyerek Allah’a karşı yalan uyduran münafığın kalbi nifaktan hiçbir zaman kurtulamaz. Allah’a verilen sözde durmamanın akıbeti kalpte nifak oluşmasıdır.¹¹⁵

¹¹³ İsfahânî, 156.

¹¹⁴ Nisa:4/81

¹¹⁵ Kutub, V/347

BİRİNCİ BÖLÜM

NİFAKIN ORTAYA ÇIKIŞ SEBEPLERİ

1.1. MEKKE DÖNEMİ NİFAK HAREKETLERİ

Bilindiği gibi İslam'î tebliğin Mekke devrinde “*nifak veya “münafık”*” isminde bir insan türüne İslam Tarihi kaynaklarında rastlanılmaz. Şöyle ki: Mekke döneminde Rasulullah'ın, toplum bireyleri arasında konum itibarıyla bir mevki makam sahipliği yoktu. İslam dinini yaşamak gerçekten meşakkat gerektiren, karşılığı oldukça zor olan kişinin isteğine bağlı bir girişimdi. Toplum fertleri ya topluca iman edenlerden, ya da tamamen iman etmeyenlerden oluşmaktaydı.. Mü'min kimseler (Hucurat suresindeki tanımlamayla, “*kalplerine iman tam olarak yerleşmiş*” bulunanlar), iman ettikleri için baskı kuruluyor ve inkâra zorlanıyorlardı. Çok büyük acı ve işkencelere tehdide maruz kalıyorlar, kısacası imanlarının bedelini ağır bir şekilde ödüyorlardı. Bu durumda anladığımız kadarıyla, bedeli ödenmeyen imanın iman sayılmayacağı hususunda bize bariz bir öğüt vermektedir. O zamanlar Arabistan'ın Mekke'sinde, can ve mal emniyeti olmayan sahipsiz ve yoksul müminler bile, canlarını uğruna İslam'agirmişler, imandan aldıkları zevkler uğruna dünya nimetlerine tamah göstermemişlerdi. Ölüme yakın oldukları anlarda, birkaç defa imanlarını saklamak durumunda kalmışlarsa da, iman davalarından asla geri adım da atmamışlardı. İslam dinini kabul etmenin karşılığı acı, işkence ve sürgün olduğu böyle bir sosyal ve kültürel cemiyette, mü'minlerin arasından, böyle bir ortamda mürailik edecek, nifak ehlinde birilerinin olması, tabi ki o zamanlarda ortaya çıkması zayıf bir ihtimaldir.

Mekke'de nifak yapılanmasının meydana gelmemesindeki önemli bir sebep de budur: Mekke kâfirleri ilk etapta peygamberi çok fazladan ciddiye almadılar. Mekke'nin pazar ve caddelerinde Muhammed (a.s.)'la yüz yüze gelince, birbirlerine dokunarak: “*Allah'ın gönderdiği peygamber bu mu?*” diyerek hafife almaları¹¹⁶ bunu gösterir. Bu durum, önceden beri kâfir toplumların yapageldikleri alışkanlıklardır. Tüm peygamberler bu tarzda küçük düşürülmüşlerdir.¹¹⁷

¹¹⁶ Furkan: 25/41

¹¹⁷ En'am: 6/10; Ra'd: 13/32; Hicr: 15/ 10-11

Mekke'nin yetiminin her geçen gün güçlenerek inançları şirke dayalı Mekke aristokrasisini ortadan kaldıracağına inanmadıkları bu dinin ileride başlarına bu kadar “büyük belalar” açacağını kestirememiş oldukları için, nifak yoluyla risâlet hareketin önünü kesme yoluna gitmediler. İslamî risâleti, bükülmeyecek bir bilek olarak görmedikleri için, onu öpmeyi akıllarından geçirmedi. Bu durum zaten beklenecek tarz da değildi.

Mekke devri, Müslüman kitle için dünyevi manada huzur, mutluluk, şatafat değil, cedelleşme, rezillik, küfür, dini engelleme, rencide olunma, tard olunma, aşağılanma, boykot, işkence, kıymetsizleştirme, can ve mal güvenliliğinin bulunmaması özetle zulümle yaşamı geçirmektir. Bu durumda zorlu ve meşakkatli Mekke hayatının imtihan safhalarından Allah'ın fazl ve keremiyle ayakta duran, bunlara rağmen, Muhammed (a.s)'in tarafında kalan, imanda sabit olan mü'minlerin, küfür mensuplarına karşı bu denli dirençli olmaları, hiç kimsenin aklının ucundan bile geçmezdi.

1.2. MEDİNE DÖNEMİ NİFAK HAREKETLERİ

Medine'de hicretten hemen sonra psiko-sosyal açıdan farklı bir yapı ortaya çıktı. Hz. Peygamber, hicret ettiğinde Medine şehri, etnik açıdan Yahudiler ve Araplardan meydana geliyordu. Yahudiler, Benû Kaynukâ, Benû Kurayzâ ve Benû Nadir oğullarından; Araplar ise Evs ve Hazrec gibi akraba kabilelerinden oluşuyordu. Arapların bu iki kabilesinde eski zamanlardan bu zamana, var olan kan davaları ve bununla birlikte kavgalar sürmekteydi. Medine şehrinin dinî yapısını incelediğimizde en kalabalığı müşriklerin bir araya geldiği grupları görmek mümkündür. Yahudilerle birlikte, nüfusları az olan Hristiyanların da varlığından söz edilir.

Hiz. Peygamber'e karşı münafıklık hareketlerinin Medine'ye hicreti esnasında başladığı anlaşılmaktadır. İlk nifak hareketinin Medine'de mi yoksa Mekke'de mi var olduğu konusunda değişik fikirler ileri sürülmüştür. İslam bilginlerinin çoğuna göre nifak hareketi Hiz. Peygamber'in Medine'ye hicretinden sonra başlamıştır. İbrahim Canan bu durumu şöyle ifade eder “*Şu halde, burada dikkat çekeceğimiz ilk mühim nokta, münafıkların ortaya çıkmasına sebep olan asıl amildir ki kaynaklarımızın*

ifadesinden bu amilin, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Medine'de kazandığı siyasi nüfuz ve kurduğu siyasi hâkimiyet olduğunu anlıyoruz.”¹¹⁸

Değişmeyen bir şey vardır ki, o da, Rasulullah'ın, Müslümanların ve İslam'ın aleyhinde çalışan nifak hareketi, gerçekten Medine dönemine ve gelişmelerine bağlı bir harekettir. Derveze'ye göre *“Bu hareketin Medine'de ortaya çıkış nedeni açıktır. Allah'ın elçisi ve ilk Müslümanlar Mekke'de bir kuvvet ve otoriteye sahip değillerdi ki insanlardan bir grup, münafıkların yaptığı gibi, Müslümanlardan korksun ya da onlardan menfaat beklesin, görünürde onlarla yakınlık kurmaya çabalasın, yaltaklık etsin ve gizliden gizliye de onlara karşı komplo hazırlasın, tuzak ve hilelere başvursun.”¹¹⁹* münafıkların durumu bu şekildedir

Resûlullah'ın Kuba'da kaldığı Sa'd b. Heyseme'nin evinin, geceleri Benû Amr b. Avf'ın beyinsizleri ve münafıkları tarafından taşlandığı rivayet edilmektedir. Hz. Peygamber'e karşı girişilen bu hareket, nifakın Resûlullah'ın hicretinden hemen önce ortaya çıktığını gösteren olaylardan biri olabilir. Kuba'daki bu olaya benzer bir olay da yine Hicret esnasında Medine'ye girişte vuku bulmuştu. Hz. Peygamber Medine'ye varırken yolun sağ tarafına geçip Hublâoğullarının evlerine yakın olduğunda Abdullah İbn Ubeyy, evinin önünde kibirli vaziyette oturmaktaydı. Peygamber Efendimizin kendisine doğru yönelmek amacıyla olduğunu hissederek *“git; seni kim çağırdıysa onlara git”* demiş ve Medine'de Resulullah'a ilk defa muhalefet eden kişi olmuştur.¹²⁰

İbn Ubeyy'in evi Müslümanların haricindeki grupların uğrak yeri olmuş, kısa sürede fitne ve fesadın merkezi haline gelmişti. Müminlerin aleyhinde toplanıp hareket planlarını burada icra ediyorlardı. Münafıklar, ilk zamanlarda kabilelerinin büyük çoğunluğu tarafından destekleniyor ve onların üzerinde kabile asabiyetiyle nispeten daha etkili oluyorlardı. Öte yandan bu sıralarda tüm planlanan hedefleri, niyetleri tam bir açıklıkla ortaya çıkmamıştı.¹²¹ İbn Ubeyy'in İslâm'dan önce Medine'de siyasi otoritesinin mevcudiyetini gösteren bir delil de, Yahudilerle kurduğu ittifak ve onun Mekke müşrikleriyle olan diplomatik temasıdır. Çok geçmeden Yahudilerle münafıklar

¹¹⁸ İbrahim Canan, "Hz. Peygamberin Münafıklara Karşı Takip Ettiği Siyaset", *Diyanet Dergisi*, Ankara 1977,14(4), 241.

¹¹⁹ İzzet Derveze, *Kuran'a Göre Hz. Muhammed'in Hayatı I-II*, (Çev.: Mehmet Yolcu), Düşün Yayıncılık, İstanbul 2012, I/287.

¹²⁰ Diyarbekri, Hüseyin Muhammed b. Hasan, *Târihu'l-Hamis*, Beyrut, tsz, y.y, I/340.

¹²¹ Derveze, 289.

arasında bir antlaşma meydana gelmiş, Resul'e karşı koyma ve tezgâhlar hazırlama konusunda dayanışma içine girmişler ve çalışma alanlarını birleştirmişlerdi. Derveze *"Hatta denebilir ki münafıkların güçlenmesi, direnmesi, sürekli olarak aşırı rahatsızlıklara neden olmaları, hile ve tuzaklar peşinde koşmaları, ancak Yahudilerden gördükleri destek, onlarla aralarında gerçekleşen dayanışma ve yardımlaşma sayesinde olmuştur."*¹²² diyerek bu durumu bize özetlemektedir. Akabe'de, Hz. Peygamber ile irtibat kurulduğu haberinin doğruluğu, Kureyşliler tarafından İbn Ubeyy'e sorulduğunda böyle bir şeyden haberi olmadığını söylediği rivayet edilmektedir.¹²³ İbn Ubeyy, *"Vallahi bu büyük birıştır. Benim kavmimin böyle bir işi benden saklayacağını sanmıyorum."*¹²⁴ demiştir.

Medine'de nifak hareketini başlatanlardan biri de Ebu Âmir Abdi Amr b. Sayfi b. Numan'dı. Ebu Âmir, Evs kabilesine mensub, sözü dinlenen ve Hristiyanlığa meyledip onlarla oturup kalkan biriydi. Hamidullah, Ebu Âmir'in karakterinden bahsederken şunları söyler: *"O her halükarda entelektüel merak sahibiydi. Gerçekten o, putperest bir ailede dünyaya gelmesine rağmen ehli kitapla sohbete girişmek için onlarla buluşuyor ve kendini Hristiyan keşişleri tarafından cezbedilmiş görüyordu. Bunun için onlarla görüşmek maksadıyla Suriye ve Filistin'e birçok seyahatlerde bulundu."*¹²⁵

İslam'dan evvel bu kimseye "Ebu Âmir er-Râhib" deniliyordu. Kendisi Peygamber olacağı zannıyla hareket eder ve bu nedenle de Efendimize çok fazla hased güderdi. Resulullah onun için, *"rahip demeyiniz ancak fasık deyiniz"* şeklindeki söylemiyle bu konuda ashabını uyarmıştır. Ebu Âmir, önce Kubalı münafıkları teşkilâtlandırdı; sonra Mekke'ye gitti. Zira Kubalı münafıklar, *"Biz merkep bağlanan taşlıkta mı namaz kılacak, secde edeceğiz? Hayır, Ebu Âmir gelinceye kadar biz ayrı bir yer edinir, namazımızı orada kılarız."*¹²⁶ Demek suretiyle müslümanların mescidine¹²⁷ uğramamışlardı. Bu durum da Ebu Âmir Medine'de, nifak başlangıcının temelini atmış oluyordu. Müslümanlar müşriklerin zulmünden kurtulmak için Hristiyan hükümdarı

¹²² Derveze, 280.

¹²³ İbn Hişâm, Ebu Muhammed Abdulmelik, *es-Siretü'n-Nebeviyye I-IV* (Çev.: Hasan Ege), İstanbul 1985, y.y, II/446.

¹²⁴ İbn Hişâm, II/448.

¹²⁵ Muhammed Hamidullah, "Hz. Peygamber'in Büyük Düşmanlarının Psikolojisi" (Çev.: İsmail Yakıt), *AÜİFD*, (6), Erzurum 1986, 214.

¹²⁶ Belâzurî, Ahmed b. Yahya b. Câbir, *Futûhu'l-Buldân*, (Çev.: Mustafa Fayda), Ankara 1987, y.y, 2-3.

¹²⁷ İbnü'l-Esîr, İzzüddin Ebu'l-Hasen Ali b. Ebi'l-Kerem Muhammed b. Muhammed b. Abdilkerim b. Abdülvâhid eş-Şeybânî, *el-Kâmil fl't-Târih I-XII*, (Çev.: M. Beşir Eryarsoy), İstanbul 1985, IV/46.

Necaşi'ye sığınmak üzere Habeşistan'a giderken, hicretle birlikte Hz. Peygamber'in Medine'ye gelmesiyle rahipliğe özenen fâsık Ebu Âmir'in Mekke müşriklerinin yanına gitmesi dikkatleri çekmektedir.¹²⁸

Bundan kısa bir süre sonra Ebu Âmir Medine'yi terk etmeden önce Hz. Peygamber'in yanına gelir ve getirdiği dinin adını sorar. Resûlullah İbrahim'in dini olan Hanifliği getirdiğini söyler. Ebu Âmir de kendisinin bu din üzere olduğunu söyleyince Hz. Peygamber, *“hayır, sen onun üzere değilsin”* buyurur. Bunun üzerine Ebu Âmir, *“Ey Muhammed, sen Hanefiyye’de olmayan şeyleri dahil ettin”* diyerek itiraz eder. Allah Rasûlü, *“Hayır, ben bu dini saf ve temiz olarak getirdim”* cevabını verince; Ebu Âmir, *“Allah yalancıyı yapayalnız ve kovulmuş bir halde öldürsün”* diye beddua eder. Hz. Peygamber de: *“Kim yalan söylerse Allah öyle yapsın”* buyururmuştur.¹²⁹

Bu durumda Hz. Peygamberin Medineye hicreti esnasında Nifak yapılaşmasının ilk ateşlemesini İbn Ubeyy ve dayısının oğlu Ebu Amir'in başlattıkları, avanelerinin yardımıyla fitneye zemin hazırladıkları, Peygamber ve ashabına hasımane davranışlarıyla fitnenin ana merkezi haline gelmesinde öneyak olduklarını görüyoruz. İbn Ubeyy kendisine karşı muhalif olur düşüncesiyle Hz. Peygamberin Medine hicretini tasvip etmediği bu durumdan hoşnut olmadığı gibi zaman zaman da Peygamber'e saygısızlık etmekten geri durmamıştır.

İbn Ubeyy'in evi ilk zamanlar, Medine'de mü'minlerin dışında kalan grupların toplantı yeri oldu. Şüpheciler grubu ve Yahudiler ile birlikte gizlice muhalefet oluşturmayı amaçlayan toplantılardan birine de Resulullah karşılaştı. İbn Ubeyy o zaman, Medineli müşriklerden, Yahudilerden ve Müslüman kimselerle oturuyordu. Efendimiz onlara uğradığında İbn Ubeyy kaftanıyla burun kısmını kapadı. Suratını buruşturarak, *“üzerimizi tozlatma,”* dedi. Resulullah selâm verdi ve bineğinden indi. Orada bulunan kimseleri Allah'ın vahdaniyetine çağırdı. Oradakilere Kur'ân okudu. İyi davranışta bulunanların cennete kötülük yapanların cehenneme gireceğini haber verdi. Onları İslam'a davetetti. İbn Ubeyy hiç konuşmuyordu. Bir ara şunları söyledi: *“...Ey kişi! Ben senin anlattıklarından hiçbir şey anlamadım. Şayet söylediklerin gerçek ise, bundan daha iyisi diye bir şey olamaz. Lakin sen evinde kal! Bu konuşmaları yanındakilerine söyle. Sana uğramayanlara, senin konuşmalarından hoşnut*

¹²⁸ Sezikli, 34

¹²⁹ İbn Hişâm, II/621.

olmayanların sohbetlerine katılıp da meşgul etme."¹³⁰Orada bulunan Abdullah b. Revâha ve kimi sahabiler, o âna kadar İbn Ubeyy'e göstermedikleri düşmanlığı sergilediler. Ortalık karıştı.. Resulullah müdahalede bulundu ve kargaşanın uzamasını engelledi.¹³¹ Sa'd b. Ubâde olaydan haberdar olunca, Peygamberimize Medine içindeki sosyal yapıyı arz etti. Onu bağışlamasını diledi ve şunu ekledi: *"Allah'ın iradesi sana peygamberlik vermek suretiyle tecellî etti. Oysaki şu beldenin halkı, İbn Ubeyy'i başına tac giydirmeye, hükümdarlık sarığı sarmağa ve onu kendilerine hükümdar yapmaya hazırlanmıştı. Yüce Allah'ı seni bize Peygamber olarak göndermesi, onların bu düşüncelerini gerçekleştiremez bir hale getirince İbn Ubeyy çok üzüldü. O çirkin hareketi bu yüzden yapmıştır."*¹³²İslam Peygamberi konuşurken yüzünü buruşturmuş ve burnunu kapatan ve muhatabını ciddiye almayan muhalefet etmekten çekinmeyen İbn Ubeyy ve avaneleri yeri geldikçe Müslümanlar aleyhinde kin, nefret, dedikodu yapmaktan çekinmemişlerdir. Aynı zamanda bu olay, münafıkların işe fiili olarak başladıklarının ilk örneğini teşkil edecektir. Bundan sonraki süreçte Müslümanların işlerinin pek de kolay olmayacağı, amansız mücadele ve sabırla yoğrulması gereken uzun bir yola girildiğinin habercisi konumunda olan bu durum, Müslümanlar açısından iyice üzerinde durulması gereken mesaj niteliğinde olumsuz bir vakadır. Hz. Peygamber'e ve Müslümanlara Medine'de gizli muhalefet yapanlar, Bedir'e gidilirken Müslümanların sayı olarak azlığına bakarak zafer kazanacaklarına hiç ihtimal vermiyorlar ve Müslümanlara da bu gözle tepeden bakıyorlardı. Yine her şeyin eski haline dönebileceği ümidi sönmüş değildi. Bedir hareketini, *"Müslümanların artık sonu geldi"* tarzında yorumluyorlardı. Hatta bu fitne haberini Medine'de yaymaya başlamışlardı. Bu duruma Kur'an şöyle işaret eder: *"Münafıklar ve kalblerinde hastalık bulunanlar, müslümanları dinleri aldatmıştır."*¹³³diyorlardı.

Elmalılı M. Hamdi Yazır, bu ayetin tefsirinde, *"O vakit münafıklar ve kalblerinde hastalık bulunanlar, henüz iman ile mutmain olmayıp kalblerinde bir nev-i' şüb veya tereddüd kalmış olanlar, diyorlardı ki: "Şunları dinleri mağrur etti." Yâni mü'minleri dinleri aldattı, gururlandırdı da takat getiremeyecekleri bir işe giriştiler. Üçyüz küsur fukara, bin kişilik kuvvetli bir düşmana karşı çıktılar. Bir taraftan*

¹³⁰ Buhârî, Merdâ: 15; Edep: 115

¹³¹ Buhârî, Sulh: 1

¹³² İbn Hişâm, II/ 584-588.

¹³³ Enfal: 8/49

*Medine'deki münafıklar, diğer taraftan Kureyş askeri içinde bulunan birtakım mütereddidler böyle diyorlardı. Medine münafıklarından Muattib b. Kuşeyr'den başka Bedr'e iştirak eden olmamış Mekkelilerden ise bâzısı Müslüman olmuş ve fakat kalblerinde henüz İslâmı kuvvet bulmamış ve bir nevi şübheden dolayı hicret etmemiş bir takım kimse, müşriklerle beraber sürüklenip çıkmışlar, gönüllerinde şayed Müslüman askeri çoksa o tarafa geçeriz, yok azsa kavmimizle beraber bulunuruz demişler ve gelip Müslümanların azlığını görünce: "O! Bunları dinleri aldatmış" diyerek küffar ile beraber olmaya karar vermişler.*¹³⁴ İslam Tarihi kaynaklarda ayete konu olan kalplerinde hastalık bulunan Kureyş müşriklerinden, mütereddit kişilerden bahsedilir. Müteredditten kasıt bunların Müslüman olduğu, ancak yaşadıkları toplumdan çekindikleri için veya Müslümanlarla birliktelik içinde olmadıklarından dolayı İslam dinine ve kendilerine fayda verememiş, şek ve şüphe dehlizlerinde bocaladıklarını haber verirler. Söz konusu kişilerden Ebu Kays b. Velid b. Mugîre, Ebu Kays b. Fake b. Mugîre, Hâris b. Zem'â, Ali b. Cimeyye b. Halef, Âs b. Münebbih b. Haccac Bedir'e gelip ashabın azlığını görünce, "*Bunları dinleri aldatmıştır*" dediler.¹³⁵ Bu kimseler aynı zamanda Bedir Savaşında öldürülmüşlerdir.¹³⁶

İslâm'ın Arap Yarımadasında ayakta durabilmesi için verdiği ilk önemli sınav olan Bedir Savaşına (Ramazan 2/ Mart 624) münafıkların katıldıklarına dair herhangi bir kaynağa sahip değiliz. Ancak Bedir Savaşının zafer müjdesini ulaştıran Zeyd b. Hârise'nin Resûlullah'ın (s) devesine binmiş halde Medine'ye geldiğini gören münafıklar, Yahudilerle birlikte hemen bir senaryo uydurarak Hz. Peygamber'in öldürüldüğünü ve Müslümanların hezimete uğratıldığını etrafa yaymaya başlamışlardı.¹³⁷ Bedir Savaşı'nın zaferiyle birlikte Müslümanların hâkim güç olduklarını anlayan münafıklar Resulullah'a bey'atta bulunmalarına rağmen desiselerini gizli de olsa sürdürdüler.

Bedir Savaşında elde edilen zafer siyasi bir başarıydı. Nitekim Müslümanlarda bulunan izzet ve onur ziyadesiyle çoğalmıştı. Münafık olanlar, aynı zamanda gelecekte daha da fazla başarıların elde edileceğini varsayım ile eski prestijlerini ve kabiledaki

¹³⁴ Elmalılı, M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili I-X*, Yenidoğan Yayın Dağıtım, İstanbul tsz. IV/286.

¹³⁵ İbn Hişâm, II/641.

¹³⁶ Yazır, IV/287

¹³⁷ Mustafa Asım Köksal, *İslam Tarihi Hz Muhammed ve İslamiyet Medine Devri*, İstanbul 1980-1981, y.y, VIII/208.

konumlarını kaybetmemek amacıyla Efendimiz'e biat edip Müslümanlar ehlinden gözükmüşlerdi. Dünyalık çıkarlarına fazla meraklı olan bu kimseler, Müslüman olmuş gibi kendilerini göstererek çıkar peşinde olmaya çalışmışlardır.¹³⁸ Bu durum aynı zamanda Medine'de dini anlamda şimdiye dek görülmemiş farklı bir zümrenin ortaya çıkmasına etken amillerden biri olduğu, muhalefet cephesi teşekkülünün ilk adımı gözükmektedir.

İşte tam da bu sırada Müslümanlar açısından beklenmedik bir durum ortaya çıkmış oluyordu. Hiç tanıdık olmayan dini ve siyasi bir yapıyla sonraki zamanlarda çoğu kere birbirleriyle sözlü veya fiili olarak çatışma olasılıkları olan bu oluşum, Müslümanları zora sokacak fitne fitilini ateşleyen ilk örneklerdir. Bununla birlikte İslam kaynaklarına göre Müslümanların Bedir Savaşından zaferle dönmesi akabinde münafıklar eski konumlarını ve akrabaları arasındaki itibarlarını kaybetmeme uğruna asabiyet duygularının galebe çalmasıyla birlikte gönülsüz bir şekilde İslam'ı kabul ettiler. Çünkü nifak ehli büyüklük hissi ve maddi menfaatleri doğrultusunda yol alan, nerede olursa olsun hemen menfaate göre şekil alan bir zümredir. Bu bağlamda siyasi menfaat ve asabiyet duygusu bir insana tamamen hâkim olursa bu kişi bu menfaatler uğruna kör ve cahil olur, gözü ve aklı hiçbir şeyi görmez ve idrak da edemez.

Münafıkların en belirgin ihanetleri Müslümanlara muhalefet ederek Uhud Savaşında onları savaş alanında yalnız bırakmalarıdır. Bu durum münafıkların Müslümanlara ciddi manada zarar verme durumudur. Nitekim bu savaşta kendi menfaatleri doğrultusunda hareket alanına sahip oldular. Münafıklar, toplu olarak ilk defa Uhud (Şevval 3 Kasım 624)'da ortaya çıkmışlardır. Mekkeli müşriklerin Bedir Savaşın'da aldıkları yenilginin intikamını almak üzere Medine istikametinde yola koyuldukları işitilince, Resulullah, mü'minleri mescitte bir araya getirerek nasıl karşılık verileceği konusunda fikir alıverişinde bulundu. Genel kanaat, şehir dışına çıkılıp meydan savaşı yapılmasının daha doğru olacağı şeklindeydi. Hz. Peygamber ile birkaç Müslüman şehirde kalınıp savunma savaşı yapılması taraftarıydı. Abdullah b. Ubeyy de görüşünü Medine'de kalma yönünde belirtmiş ve bu durumla alakalı bir konuşma yapmıştı.¹³⁹

¹³⁸ İbn Hişâm, II/519-527.

¹³⁹ İbn Hişâm, III/7.

İbn Ubeyy Hz. Peygamber'e görüşünü şöyle açıkladı: *“Yâ Rasulallah! Medine'de kal. Sakın düşmana karşı çıkma. Çünkü biz ne zaman düşmana karşı Medine'den ayrılmış isek, mutlaka düşmana mağlup olmuşuzdur. Aksine, ne zaman düşman Medine'ye girmişse mutlaka mağlup olmuştur. Eğer Kureyş üzerimize gelecek ve bize saldıracak olursa, erkekler onlarla yüz yüze çarpışır; kadınlar ve çocuklar da kalelerden onların üzerine yağdırırlar. Eğer Medine'ye saldırmadan giderlerse, umutlarına ermeden geri dönmüş olurlar.”*¹⁴⁰ Medine toplumunun siyasi bir neferi olan İbn Ubeyy kendisiyle istişarede bulunan Hz. Peygambere belki de hiç umulmadık bir söylemle veya samimiyetten uzak bir şekilde, gerçeği dile getirmiş olabilir. Çünkü harp aynı zamanda kendi içinde her türlü entrikayı ve hileyi taşıyabilmektedir.

Medine'nin dışında savaşmak konusunda sahabe ile yapılan istişarede öyle bir kamuoyu oluşmuştu ki, yaşlılar ve gençlerin çoğunluğu Medine'nin dışında düşmanla savaşma konusunda, imanlarının verdiği coşkuyla harbe hazırlanmışlardı. Burada ilginç olan ise, Medine'nin içersinde kaldıkları zaman, Mekke'den gelen müşriklere karşı dışarı çıkmayınca, müslümanların korktuğu şeklinde ortaya çıkacak fitne ve dedikodulardır. Ayrıca, düşmanın Medine'yi muhasara etmesine bile gönülleri razı değildi. Böylece içlerindeki iman aşkı, artmış, korku ve endişeleri azalmıştı. İkinci bir Bedir hasretiyle yola çıkıyorlardı.¹⁴¹

Hz. Peygamber Uhud Harbinde ilerlerken, Seniyye tepesinde mevkideyken arkasına baktığı esnada, okçulardan müteşekkil kalabalık askerî ordu ona gözüktü. *“Kimdir bunlar?”*sorduğunda. *“İbn Ubeyy'in müttefiki olan altı yüz kişilik Yahudi topluluğu!”* cavabını aldı. Hz. Peygamber, *“Onlar Müslüman oldular mı?”*sorunca *“Hayır”* dediler. Bundan dolayı Resulullah *“Gidip onlara söyleyiniz, geri dönsünler; çünkü biz inanmayanları, inanmayanlara karşı yardımcı olarak kabul etmeyiz!”*, buyurdu.¹⁴²

İbn Ubeyy'in başkanlığında yeni doğan nifak grubunun içine Yahudi ittifakının dâhil olması, Uhud Savaşı hazırlıkları dönemine rastlamaktadır. Zaten İbn Ubeyy, Yahudi dostu ve müttefiki olarak tanınmaktadır. Yahudilerin haklarını savunma vazifesini de üstlendiğini yaptıklarından anlıyoruz. Ayrıca İbn Ubeyy'in, Hz.

¹⁴⁰ İbn Hişâm, III/ 67-68.

¹⁴¹ İbn Sa'd, Muhammed, *et-Tabakâtü'l-Kübra*, Beyrut 1338/1968, y.y, III/ 91.

¹⁴² İbn Hişâm, III/68-74.

Peygamber'e, “*Dışarı çıkmayıp Medine'yi içten savunalım*” derken, Yahudi müttefiklerine güven duyduğu bilinmektedir.

Hazreti Peygamber'in Medine dışında savaşa çıkılacağına dair verdiği kesin karar üzerine İbn Ubeyy, taktik yaparak yine hazırladığı hile ve tuzak ile altı yüz Yahudi İslâm ordusu arasına katmayı başarmıştır. Asıl dikkatimizi çeken taraf, Yahudilerin de böyle bir eylem için tamamen hazır durumda olmalarıdır. Anlaşılan, daha önceden aralarında Müslümanların bilmediği verilmiş sözleri ve gizli antlaşmaları vardı.¹⁴³

Zaten İbn Ubeyy Yahudilerle Medine şehrinde komşuluk, ticaret, siyasi, kültürel vb durumlarda yaşam tecrübesine sahip biri olarak Yahudilerle ilişkisi hayli güçlü olması hasebiyle kısa süre içerisinde 600 Yahudi askerini komuta edecek fiili duruma sahip oluşu, onun ne denli Yahudilerle sıkı fıkı olduğunu göstermesi açısından önem arz eder. İbn Ubeyy, nifak gayesiyle Yahudileri İslâm ordusu içine dâhil etmek istiyor; bu tutmayınca kendi taraftarlarıyla bir süre (Uhud'a doğru giderken) yola devam ediyorsa da savaşın vukuundan önce kendisi de ordunun üçte biriyle Resulullah'tan ayrılıp Medine'ye döndü.¹⁴⁴

Aynı zamanda bu gelişen nifak olayının gelişim seyrinin ne denli kritik ve riskli olduğu, Müslümanları nasıl da yarı yolda bırakmanın fitneye zemin oluşturduğu tarih sahnesinde gözlemlenmiş ve münafıkların bu türden faaliyetlere girişmeleri kendi açılarında rahatlıkla olabileceğini görmek mümkündür.

Kuzman'da Uhud'a iştirak eden münafıklardandır. Kavmiyle beraber Uhud Seferine çıkmaktan kaçınmıştı. Zaferoğulları kadınlarının ayıplaması üzerine savaşa katıldı. Kuzman, Uhud'a gittiğinde Hz. Peygamber harp için müslümanların saflarını düzeltiyordu. Kuzman, en ön safta yer aldı.¹⁴⁵

Uhud da çok sayıda müşrik öldürdü. İyi bir şekilde savaştı. Yaralanıp evine döndüğünde, sahabe onu tebrik etti. Kuzman, hemen içindeki nifakı dışarı vurdu. Daha önce Kuzman'ın ismi zikredilince Hz. Peygamber, “*O cehennemliktir!*” buyurmuştu. Kuzman, büyük başarılarına karşılık tebrik edildiğinde, “*Ben neden tebrik ve tebşir ediliyorum? Vallahi ben, kavmimin gayretinden başka bir amaçla çarpışmadım!*”

¹⁴³ Hamidullah, *İslam Peygamberi*, I/146.

¹⁴⁴ İbn Sa'd, II, 39.

¹⁴⁵ Vâkıdî, Muhammed b. Ömer, *Kitâbü'l-Megâzî I-III*, Thk: Marsden Jones, Beyrut 1966,y.y, I/223-224.

diyordu. Harpte aldığı yaraların sancısı şiddetlenince Kuzman, kolunun damarını keserek intihar etti.¹⁴⁶

Münafıkların lideri Abdullah b. Ubeyy'in oğlu Abdullah, Uhud da yaralanıp gece yarısı dağlanan sahabiler arasındaydı. Oğluna, “*Sen benim sözümü dinlemedin. Gençlerin fikrine uyan Muhammed'le Uhud'a çıkmasaydın, bu felâkete uğramazdın. Ben işin sonuncunun böyle olacağını biliyordum*” demesi üzerine oğlu Abdullah şöyle dedi: “*Allah'ın, Rasulü'nün ve Müslümanların yaptığında bir hayır vardır.*”¹⁴⁷ İbn Ubeyy b. Selûl, Uhud Harbi'nden önce, her cuma günü mescide gelir, özel bir yerde otururdu. Kavmi arasındaki eski mevkiine hürmeten te'lif-i kalb için kendisinin bu hareketi hoş karşılanırdı. Hz. Peygamber cuma günü hutbe irad ettikten sonra oturunca, İbn Ubeyy ayağa kalkar, “*Eyinsanlar! Allah'ın, aranızda bulundurup sizi onunla şerefliendirdiği Rasûlüne yardım ediniz, sözlerini dinleyiniz; O'na itaat ediniz.*” der, otururdu.¹⁴⁸

İbn Ubeyy, Uhud Savaşından sonra yine mescitte konuşma yapmak istedi; fakat Müslümanlar onu elbisesinden çekiştirerek “*Otur ey Allah'ın düşmanı! Bu sözleri söylemeye ehil değilsin. Sen yapacağını yaptın!*” diyerek kendisine çıkıştılar. Bunun üzerine İbn Ubeyy, mescidi terk etti. Bir Müslüman onunla mescidin kapısında karşılaştı; olanları sorunca da İbn Ubeyy, kendisine yapılanları anlattı. O da Allah'ın Resûlü'ne giderek Allah'tan kendisi için mağfiret dilemesini talep etmesini tavsiye etti. Fakat İbn Ubeyy, buna ihtiyacı olmadığını söyledi.¹⁴⁹

Bundan dolayı “*Onlara, ‘Gelin Allah'ın Resûlü sizin için mağfiret dilesin.’ denildiği zaman başlarını çevirirler ve sen onların, büyüklük taslayarak uzaklaştıklarını görürsün.*” ayeti nazil oldu.¹⁵⁰

Hiz. Peygamber, Şeyhayn denilen yerde kamp kurup orada geceledi. İbn Ubey de adamlarıyla beraber oradaydı.¹⁵¹ Çarpışmalar başladıktan kısa süre sonra düşman ordusunun dağılması üzerine okçuların çoğunluğu, komutanları Abdullah b. Cubeyr'in muhalefetine rağmen mevzilerini terk ederek savaş alanına gittiler. Abdullah, yanında kalan birkaç kişiyle beraber şehit oluncaya kadar Hâlid b. Velid'in komutasındaki

¹⁴⁶ İbn Hişâm, II/525.

¹⁴⁷ Vâkıdî, I/317.

¹⁴⁸ İbn Hişâm, III/111.

¹⁴⁹ Vâkıdî, I/317-308.

¹⁵⁰ Münafikûn: 63//5

¹⁵¹ Vâkıdî, I/216.

düşman süvari birliklerine karşı savaştı. Boğazı geçen düşman süvari birlikleri ile düşman ordusu arasında kalan Müslüman safları bozuldu. Böylece savaşın başlarında üstünlüğü ellerine geçiren Müslümanlar, Ashâb-ı güzideden birçok şahsiyetini de şehit bırakarak geri çekilmek zorunda kaldılar. Savaş sırasında Hz. Peygamber'in öldürüldüğü haberi ortaya çıkmıştı. Bu söylentinin münafıklar tarafından çıkarıldığı nakledilir.¹⁵²

Harb esnasında yalan ve düzmece haberlerle ortalığı karıştırmaya çalışan münafık çetesi istediklerini elde edemedikleri için bu yalan propagandalarla Müslüman ordusunu dağıtma ve izale etmeyi düşünüyorlardı. Yahudiler ve münafıklar Uhud Savaşıyla yaptıkları fitne planlarını savaşın bitmesiyle Resulullah'a karşı sahte propagandalarla Müslümanların arasında nifak yerleştirmeye çalışıyorlardı. Hz. Peygamber Uhud'dan döndükten sonra Medine'de savaşa müsaade etmedi. Fakat onların psikolojik açıdan cezalandırılması ve korkutulması konusunu da zaman geçmeden göz önünde bulundurdu.¹⁵³ Münafıklar Ashaba, *“Öldürülenler bizimle beraber olsalardı öldürülmezlerdi!”* diyorlardı. Hz. Ömer, söylenenleri duymuş; bu sözleri söyleyen münafıkları ve Yahudileri öldürmek amacıyla Efendimiz'den izin istemiş, fakat Efendimiz buna onay vermemiştir.¹⁵⁴

Hamrâu'l-Esed Seferine Yahudi ve münafıkların alınmayışı, Medine'de estirilen nifak esintilerinin hızının kesilmesini sağladı. Ayrıca Hz. Peygamber, Hamrâu'l-Esed Seferiyle bir yanda müşrikleri takip ederek müslümanların kuvvet ve cesaretini ortaya koyarken, öte taraftan Medine içindeki Yahudi ve münafıklara da aynı anda gözdağı veriyordu.¹⁵⁵ Hz. Peygamberin Münafık ve Yahudilere karşı güttüğü siyaset harp dönemlerinin vazgeçilmez taktikleri olarak kayda geçmiştir.

1.3. NİFAK' A YOL AÇAN SEBEBLER

1.3.1. Seciye Bozukluğu

Münafıklar inanışlarında ve davranışlarında tutarlı olamadıklarından seciyeleri bütünlük açısından mahrumdurlar. Münafık, içinde sakladığı ile dışa vurduğu tavır

¹⁵² Ya'kûbî, II/47.

¹⁵³ Sezikli, 86

¹⁵⁴ Vâkıdî, I/317-318.

¹⁵⁵ Sezikli, 86

arasında zıtlığın olması, onu şahsiyet anlamında parçalanmasına yol açmıştır. Münafıktaki bu parçalanma menfaate dayalı ve bilinçli bir şekilde benimsenmekte, zamanla bu onun doğal tabiatı haline gelir. Asli tabiatından uzaklaşacağı için kendisini bekleyen ruhsal problemlerle baş başa kalır. Artık farklı bir kişilik taşır. Kur'an'ı Kerîm, birçok âyette seciye bozukluğu olan insan tiplerini konu alır." *Doğrusu münafıklar Allah'ı aldatmağa çalışırlar, oysa O, onlara aldatmanın ne olduğunu gösterecektir. Onlar namaza tembel tembel kalkarlar, insanlara gösteriş yaparlar ne onlarla ne de bunlarla olur, ikisi arasında bocalayarak Allah'ı pek az anarlar. Allah'ın saptırdığı kimseye yol bulamayacaksınız.*"¹⁵⁶ âyetindeki "zeb-ze-be" fiili lazım fiilde manası "bir şeyin havada asılı halde olması veya asılı olanın sağa sola dönmesi, hareket halinde olması"¹⁵⁷ Müteaddi fiilde ise " birini tereddüt ve şaşkın hale sokmak"¹⁵⁸ demektir. Seciyelerini kötüye kullanıp da dünya menfaati uğruna münafıklık eden, bununla birlikte hakikat ve adaletten, doğruluktan, dinimizin ışığından yararlanamayan insan için, bu değerler imkânsızdır. Münafıklar ruhi bozukluğu olan hastalıklı kimselerdir. Bu kimseler samimi ve içten olmadıkları için sağlam karaktere sahip olamayan kimselerdir. Başka bir Ayet-i Kerime'de "Kalplerinde bir bozukluk vardır, Allah da onlardaki bozukluğu arttırmıştır. Yalan söylemeleri yüzünden, kendilerine acı veren bir azap da vardır."¹⁵⁹ Kalbleri hasta olan münâfıklar, Allah'ın Resulü ve Müslümanlar türlü nimetlerle karşılaşınca, İslâm dininin aşama aşama gelişerek kuvvetlendiğini gördükçe kıskançlık ve öfkeleri çoğalmakta, böylece kalplerindeki hastalık daha da belirgin hale gelmektedir. Ruh ve beden sıhhati yönünden kalp ehemmiyetli bir uzuvdur; kalp sıhhatli olunca bütün vücut sıhhatli olur. Kur'an terminolojisinde kalp en çok vicdan, iman ve ahlâkın ortası anlamında sarf edilmiştir. Münâfık alameti, riyakârlıkla birlikte ahlâksız bir davranıştır; vicdanda, ahlâk merkezinde var olan bir hastalığın acı meyvesidir, nifaklaşma sürdükçe hastalık da her anlamda çoğalarak süreklilik arz eder.¹⁶⁰

Münafıklardaki bu ruhî bozukluk, onları kolayca yalan söyleyerek Müslümanları kandırmalarına imkân verir. Ancak onlar bu tutumlarını sırf Müslümanlara karşı yapıyor

¹⁵⁶ Nisa: 4/142-143

¹⁵⁷ Zebidî, *Tâc*, I/494

¹⁵⁸ Zebidî, *Tâc*, I/494

¹⁵⁹ Bakara: 2/10

¹⁶⁰ Karaman, Hayrettin – Çağrııcı, Mustafa – Dönmez, İbrahim Kâfi ve Gümüş, Sadrettin, *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir I-IV*, (3. Baskı), Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2007, I/ 26.

değillerdi. Nitekim kitâp ehlinden olan arkadaşlarına da ara sıra vaat verip vaatlerine sadık kalmıyorlar; arkadaşlarını yapayalnız terkediyorlardı.¹⁶¹

1.3.2. Aşırı Korkaklık

Münafıklar fıtrat itibariyle korkak kimselerdir. Maddi ve manevi hali karmaşık olan münafık ne yapacağını bilmediğinden daima korku içindedir. İçinde bulunduğu kuşkucu ruh hali belli bir inançla uyum göstermediğinden psikolojik anlamda tedirgin ve vesvese duyar. Yüce Kitabımız Kur'an da " *Onları gördüğün zaman kalıpları hoşuna gider. Konuşurlarsa sözlerine kulak verirsin. Onlar sanki elbise giydirilmiş kereste gibidirler. Her kuvvetli sesi kendi aleyhlerine sanırlar. Onlar düşmandır, onlardan sakın! Allah onları kahretsin! Nasıl da (haktan) çevriliyorlar.*"¹⁶²

Merhum Elmalılı tefsirinde onlar için, "Her işittikleri kuvvetli bir sesi mutlaka kendi aleyhlerinde sanır korkarlar, lehlerinde söyleneni bile aleyhlerinde telâkki ederek ürker kaçınmağa çalışırlar. Sertçe bir öksürükten işkillenirler, hemen hemen pöh denilse korkacak haldedirler. Çünkü içleri kurtlu haindirler. Hainler ise, hiyanetin ucu yüreklerinde saplı olduğu içi 'Hain korkaktır.' meseli mısdağınca, her dem sırları ifşa olunmak endişesiyle korku ve kuşku içinde bulunduklarından her şeyden nem kapar, her sestten ürkerler."nitelemesinde bulunur.¹⁶³ Başka bir ayette korkak münafıklar için "Kesinlikle sizden olduklarına dair Allah'a yemin ederler. Oysa onlar sizden değillerdir. Fakat onlar korkudan ödleri patlayan bir topluluktur"¹⁶⁴. Münafıklar Müslümanlardan aşırı biçimde korktukları için hiçbir zaman Müslümanların karşısına çıkacak güçleri ve cesaretleri yoktur. Bu korkaklıklarından dolayı İslâm'a zarar vermek istedikleri halde bunda hiçbir zaman başarılı olamamışlardır. Aslında onların Müslüman görünmelerinin en önemli sebeplerinden biri korkak bir yapıya sahip olmalarıdır.¹⁶⁵

1.3.3. Menfaatperestlik

Nifak'a yol açan hadiselerden biride hiç şüphesiz münafıkların çıkarıcı olmalarıdır. Münafıkların, İslam'ın Müslümanlara sunduğu imkânlardan istifade etmeleri söz konusu

¹⁶¹ Demircan, 37.

¹⁶² Münafikûn: 63/4

¹⁶³ Yazır, VII/6.

¹⁶⁴ Tevbe: 9/56

¹⁶⁵ Demircan, 38.

olduğu zamanlarda da ortaya çıktıkları anlaşılmaktadır¹⁶⁶. Münafıklar arzuladıkları şeylerielde etmek için her türlü garantiyi vermeleriyle beraber, maksadlarına ulaştıklarında ise verdikleri sözlerini unutuverirler. Yüce kitabımızda *"Onlar sizi gözetleyip duran kimselerdir. Eğer Allah tarafından size bir fetih (zafer) nasip olursa, "Biz sizinle beraber değil miydik?" derler. Şayet kâfirlerin (zaferden) bir payı olursa, "Size üstünlük sağlayıp sizi mü'minlerden korumadık mı?" derler. Allah, kıyamet günü aranızda hükmünü verecektir. Allah, mü'minlerin aleyhine kâfirlere hiçbir yol vermeyecektir."*¹⁶⁷ Bu âyeti kerîmede Münafıklar hak yolundan değilde kendi menfaatleri doğrultusunda hareket eden döne kimseler olarak vasıflandırılmışlardır. Aynı zamanda onların herhangi bir dini veya içtimai değerlere uymadıkları anlaşılmaktadır.

1.3.4. Cahillik ve Bedevilik

Münafıklığa yol açan amillerden biri de cahil ve bedevi olmaları, Hz. Peygamber ile olan ilişkilerinde samimi olmamalarının yanı sıra, ilim meclislerinde ve suffe mektebinde gereken ilmi bilgilerden yeterince istifade edemedikleri açıkça görülmektedir. Yüce Kitabımız Kur'an'ı Kerim'demünâfıklar için *"Onlara, "İnsanların inandıkları gibi siz de inanın"* söylendiğinde, *"Biz de akılsızlar gibiiman mı edelim?" derler. İyi bilin ki, asıl akılsızlar kendileridir, fakat bilmezler."*¹⁶⁸ âyetiyle akılsız ve cahil oldukları anlatılır.

Münafıkların akılsız ve cahil olmaları aynı zamanda nifak mesleğiyle uğraşmalarının tezahürüdür. Zaten nifak ehli, ilmi uğraşları olmayan, kendilerini toplum işlerine vermeyen, toplumsal statü elde edemeyen sefi ve bedevi kimselerden meydana gelmektedir. Hz. Peygamber'e hayatının son yıllarında gelip Müslüman olduklarını söyleyen bedevilerin ekseriyeti, onun vefatından hemen sonra İslâm'a karşı harekete geçtiler. Bir kısmı zekât vermekten kaçındı; bir kısmı da kendi kabilelerinde ortaya çıkan yalancı peygamberlere inanıp onları desteklediler.¹⁶⁹ *"Bedeviler inkâr ve münafıklık bakımından daha beterdirler. Bununla beraber Allah'ın, Resulüne indirdiği*

¹⁶⁶ Demircan, 37.

¹⁶⁷ Nisa: 4/141.

¹⁶⁸ Bakara: 2/13.

¹⁶⁹ Demircan, 38.

(hükümlerin) sınırlarını bilmemeye daha yatkındırlar. Allah alîmdir, hakîmdir.”¹⁷⁰ Bu âyeti kerîmede bedeviliğin münafıklığa ve küfre götüren bir etken olduğu Hz. Peygamber’e ve Müslüman toplumuna, duruma bakılırsa fazlasıyla rahatsızlık vermişlerdir.

1.3.5. Kabilecilik ve Asabiyet Duygusu

İslâm’ın henüz inmediği Arap ilkel topluluğu çöl hayatının oluşturduğu toplumsal bir yapı olan, kabile anlayışı üzerine temelde var olmuşlardır. Kabile, benzer soydan türedikleri varsayımıyla ve kendi içlerinde akrabalık bağı olan insan kitlesine denir.¹⁷¹ Kabile aidiyeti bireyin varlık güvencesi manasında olduğu için kişinin, kabilesine duygusal anlamda yakınlığı ve kabilesinin örflerine şüphe duymaksızın uymasını gerektirir. Zira kabile içinde soyun kurallarının tersine hareket eden kişi, kabilesinin tepkisini alır ve dışlanır, bu kişiye çöldeki emniyet düzeni çerçevesinde koruma kaldırılmakta, kısacası kabilesiyle bütün bağları koparılmaktadır ki, bu durum kabileye bağlı yaşayan kimsenin karşılaşılabileceği en önemli yıkımdır.¹⁷²

Kabileler, ortak ata etrafında bir araya gelenler olarak bilinmekle beraber, iştiraklar veya harbler yüzünden sülale hakiki manada duruluğunu muhafaza edemez. Böylece açık olarak onlardan her biri kabilenin aynı hak sahibi üyeleri gibi varsayılmakla birlikte, kabilede yeni bir toplumsal yapı meydana gelir. Kabileyi oluşturanlar, aynı soydan olan saf kabile evlatları, başka kabilelerden dâhil olanlar (sığınmacılar) ve köle kimselerdir. İlk sırada olanlar, kabilenin diğer üyelerinden bütünüyle üstün kimselerdir. Gerçek nesilden olmayıp da daha sonraları farklı sebeplerle kabileye dâhil olanlar, abd, rab, halîf, garîb, câr, nezîl, ibnü’l-emân, mâlik, şerîk ve sâhibgibi isimlerle anılmışlardır.¹⁷³

Kabile asabiyetine göre kabileden birileri öldürülürse, öldürülen kişinin akrabaları önce olmak üzere kabilenin tamamı ölen kişinin öcünü almada sorumludur. Veyahut kabile üyelerinden biri, farklı kabileden bir üyeyi katlederse, suçlunun kabilesi ölen kişinin kan bedelini ödemekle birlikte öldürme olayının tüm sorumlulukları kabul

¹⁷⁰ Tevbe: 9/97.

¹⁷¹ Firuzâbâdî, *Kâmûsu'l-Muhît I-IV*, Libya Tsz. y.y, III/555.

¹⁷² Şevki Dayf, *el Asru'l-Cahilî*, Kahire 1960, y.y, 62.

¹⁷³ Zebidî, *Tâcü'l-Arûs*, X/389.

etmelidir. Zira asabiyet geleneğinde suç ve cezanın şahsiliği olmadığı gibi, kabilenin tüm üyeleri aynı zamanda yükümlüdürler. Bununla beraber asabiyet, kabilenin tüm bireyleri kural ve âdetini kabul etmeyi, diğer kabile mensuplarıyla yapılacak olan ahitlerin kaidelerine istisnasız boyun eğmeyi şart koşar.¹⁷⁴

Arap cemiyetinde kabile içerisinde en alt basamak aileden oluşmaktadır. Buna benzer aile, gerek aynı evde(dâr) gereksede çadırda yaşayan dede, oğullar ile torunlar ve bunların çocuklarından türeyen geniş aile (âl), ya da ebeveyn ve çocuklardan oluşan dar aileden (ıyâl) oluşmuştur. Arap toplumunun çekirdeği olan ailede otorite erkeğindir. Böylece ailelerin yakınlık bağları erkekler (asabe) vasıtasıyla meydana gelmiştir. Bu durumda doğal olarak koca sürekli, eşinden statü bakımından daha üstündür. Çünkü bedensel kuvvetin ön planda olduğu çöl hayatında kabile için en ehemmiyetli öge, savaşabilen erkek kimselerdir. Böylece Arap sosyal toplumunda bayana nisbetle erkeğin daha fazla önemsenmesine yol açmıştır.

Doğaları gereği kabile için savaşacak kuvvette olamayan kadınlar, yalnız engel teşkil etmektedir. Toplumda prestij sahibi olamayan kadın, sadece oğlan evlat doğurmasıyla aileden sayılma hakkını elde eder. Evlatları oldukları halde kadınların mirastan payları bulunmamaktadır. Yetim kalan bir çocuğun, velâyeti annesinin hakkı olmamakla beraber, ölen kimsenin erkek akrabasına geçer.¹⁷⁵

Cahiliye dönemi kabilecilik anlayışı yüzünden, bazı insanların akrabaları olan Abdullah b. Ubeyy gibi kimselerin safında yer aldıklarını söylemek herhalde abartı olmaz.¹⁷⁶ Nitekim daha önce değindiğimiz Kuzman isimli münafık uhud savaşında kendisini tebrik eden sahabilere çıkışarak ancak kabilesi için savaştığını söylemiştir. Münafık kişinin asabiyet duygusu öyle kabarır ki kabilesi için ölüme razıdır. İman lezzetini tadamayan asabiyet fukarası kişiler, dünya hayatının kendilerine verdiği geçici şöhret olma tutkusu sebebiyle bütün değerleri asabiyet uğruna kolayca harcar. Asabiyet duygusu kördüğüm misali insanı karanlığın esiri yapar.

¹⁷⁴ Âdem Apak, *Asabiyet ve Erken Dönem İslâm Siyasî Tarihindeki Etkileri*, İstanbul 2004, y.y, 17-34.

¹⁷⁵ İbn Habîb, *Kitabu'l-Muhabber*, 324.

¹⁷⁶ Demircan, 40.

1.3.5. Siyasi Çıkarlar

Resulullah'a Medine'de ilk önce karşı çıkanlar, politik hesaplarla birlikte İslâm'ı açıkça onaylayan ve bu dinde türlü türlü menfaat beklentileri olan kimselerdi.¹⁷⁷ Nifakı ortaya çıkaran amillerden birisi de Hz. Peygamber'in, Medine'ye hicret etmesiyle münafıklardan bazı kimselerin siyasi çıkarlarına hiç de hesaplamadıkları üzere zarar vermiş olmasıdır.

Abdullah b. Ubeyy kendisini Medine'nin liderliğine hazırlarken Hz. Peygamber'in Medine'ye hicret etmesi onun liderlik planlarını suya düşürmüştür. Bu yüzden Abdullah b. Ubeyy, daima Rasûlullah'ı kendisi için siyasi rakip olarak görmüş, hayatının son anına kadar ona karşı aveneleriyle birlikte çeşitli siyasi ve gizli nifak eylemlerine girişmiştir. Özetle, bazı münafıklar siyasi konum ve mevkilerini kaybetmeme hırsı pahasına nifaka sarılmışken, aynı zamanda gelişen olaylara bağlı olarak güçlü ve hâkim olan taraftan görünme kaygılarıyla nifaklarını devam ettirmekten de uzak kalmamışlardır.

1.4. ORTAYA ÇIKIŞINA GÖRE NİFAK

1.4.1. Asli Nifak

Kişinin müslüman bireylerden ganimet elde etme, inanan kişiler arasında fesat çıkarma, mümin topluma zarar verme ve benzeri dünyevî gayelerle İslam'a girmiş olduğunu ortaya koyması halidir. Bu tür nifakta kişi, esasen hiç mümin olma şerefini elde edememiştir. Şöyleki Müslüman olduğunu ilan ettiği andan beri münafık konumuna düşmüş bulunmakta, sonra da aynı tarzda hayatını devam ettirmektedir. Bu durumdaki biri yalnızca, küfrüne inanç noktasında yalan ve riyayı da eklemiş bulunan bir kâfirden ibarettir.¹⁷⁸

Yüce Kitabımızda bu tür kimseler için *"Ey Peygamber! Kalpleri inanmamış olduğu halde ağızlarıyla "inandık" diyenlerden ve Yahudilerden inkârda yarışırcasına koşanlar seni üzmesin. Onlar daima yalana ve sana gelmeyenlere kulak verirler.*

¹⁷⁷ Sezikli, 24.

¹⁷⁸ Abdurrahman Hasan Habenneke el-Meydânî, *Zâhiretü'n-Nifâk ve Habâ'isü'l-Münâfikîn fi't-Târih*, Dımaşk 1414/1993,y.y, I/57.

Kelimeleri yerlerinden değiştirirler. “Eğer size şu verilirse hemen alınız, o verilmezse sakınız” derler. Allah bir kimseyi fitneye düşürmek isterse, Allah’a karşı, onun lehine hiçbir şey yapamazsın. Onlar, Allah’ın, kalplerini temizlemek istemediği kimselerdir. Onlar için dünyada rezillik, âhirette de büyük bir azap vardır.”¹⁷⁹

Münafıklar ile Yahudiler başından beri Hz. Peygamber’e karşı olumsuz davranışlar sergilemekte, ihanet planları yapmakta, bile bile doğruları gizlemekte; yalan, iftira, aldatma vb yöntemlerle onu insanların nezdinde değersizleştirmek amacıyla her türlü yola başvuruyorlardı. Bu durum haliyle Resulullah’ı hüznölendırıyordu. Bundan dolayı Allah Teâlâ, küfirlerle rekabet eden münafık ve Yahudilerin şahsına gösterdikleri menfi tavır ve hareketlerinden ötürü hüznölennemesini söyleyerek kutlu elçisini onurlandırmıştı. Çünkü o kişiler inanmadıkları halde yalan, hile, aldatma ve benzeri yollarla inanmış gibi davranarak Hz. Peygamber’i ve sahabeyi aldatmak ve zor duruma düşürmek aynı zamanda kendi sinsi amaçlarına bu şekilde ulaşmak istemişlerdir.

1.4.2. Arızî Nifak

Kişinin, ilk anda hakiki olarak hem lisanen hem de kalben Müslüman olduktan sonra bilahare İslam’dan çıktığını açığa vurmada, içten içe ve gizli gizli irtidat etmesi (dinden dönmesi) durumudur. Bu neviden kişiler, çeşitli zor ve meşakkatli imtihanlarla karşılaştıktan sonra kalplerinde bir şüphe beliriverir. Neticede imtihanı kaybeder ve gizliden gizliye İslam’dan çıkarlar ancak bu çıkışı ilan etmekten de korkarlar. Zahirten Müslüman görünerek hayatlarını devam ettirirler. Onları bu şekilde davranmaya iten amiller temelde: *“Kendileri hakkında riddet (dinden dönme) ahkâmının uygulanabileceği korkusu, Müslüman görünmenin getireceği menfaatleri kaybetme endişesi, toplum içerisindeki konumlarını elden kaçırma riski, kınanma ve tenkit edilme gibi içinde bulundukları toplumdan gelebilecek sosyal baskılardan kendilerini koruma arzusu.”* gibi durumlardır.

Bununla beraber İslamiyete birkaç kez girip çıkmalar tekrar edebilir. Kanaatimizce Kur’ân’daki şu âyet-i kerîme arızî nifaka işaret etmektedir. *"Bu, onların önce iman edip sonra inkâr etmeleri, bu yüzden de kalplerine mühür vurulması*

¹⁷⁹ Maide: 5/41

sebebiyledir. Artık onlar anlamazlar.¹⁸⁰ âyetteki lafız olarak "onlar önce iman edip ardından inkâr ettiler" mânasına gelen ifade daha çok mecazi anlamda düşünülerek "İnanmış göründükleri halde içlerinden inkâr ettiler" biçiminde izah edilmiştir. Diğer bir deyişle bu, bazı kimselerin boyun eğmeye fazla yaklaştıkları fakat bununla birlikte küfrü edindikleri söylenmektedir. Nitekim bu tabir gerçek manada ele alıp bu yönden de anlaşılabilir: Münafık kimseler, iman etmek hususunda aynı özelliklerde bulunmuyorlardı; bazıları önce Kur'an'ı Kerim'den ve peygamberlik faziletine kapılarak imanda bulunmuş, fakat iman nuru kalblerinde olmadığından şüpheler veya toplumdan gelen olumsuz eleştiriler nedeniyle inkâra tekrar başvurmuştu. Münafık durumda olan sonraları samimi bir şekilde af dileyip şafkat sahibi Müslüman olanların bu gruptan sayılmaları olasıdır.¹⁸¹

Sonuç olarak ortaya çıkışına göre nifak, aslî ve arızî olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Aslî nifak, kişinin en başından beri içinde taşıdığı nifaktır. Bu nifak çeşidindeki kişi, hiçbir zaman mümin olma şerefine nail olamamıştır. Arızî nifakta ise kişi, başlangıçta hem kalben hem de lisanen mümin iken zor imtihanları başaramayarak kalbinde neşet eden bir şüpheden dolayı nifaka meyletmiş ve hayatının kalan kısmını görünüşte Müslüman görünerek ikiye bölünmüş tutum ile devam ettirmiştir. Binaenaleyh aslî nifak, nifakta kararlı olma ilkesini temsil ederken arızî nifak, iman-nifak ikileminde kalıp sonunda nifakı tercih etmektir.

¹⁸⁰ Münafikûn: 63/3

¹⁸¹ İbn Atıyye, Ebû Muhammed Abdülhakb. Gâlib, *el-Muharrerü'l-Vecîz fi Tefsîri'l-Kitâbi'l-'Azîz*, nşr: Abdüsselâm Abdüşşâfi Muhammed, Beyrut 1413/1993. y.y, V/312.

İKİNCİ BÖLÜM

KUR'AN'DA PSİKOLOJİK MÜCADELE TANIMI VE ÇEŞİTLERİ

2.1. PSİKOLOJİK MÜCADELE

Arapça (جدل) fiil kökü ve mastarı (مجادل) olan bu fiil, kök mana olarak, şiddetle ipi eğmek, bir kimseyi sert zemine devirmek, münakaşaya azmetmek veya onda sertlik sergilemek, birini eleştirmek, zıtlaşmak, güreş etmek, mücadele etmek, harb, dövüş gibi manalarda kullanılır.¹⁸² Elmalılı, Mücadele kavramı için, esasında çekişmek, tarafların şahsi dâvâsını delillendirmek için yeniden soru ve yanıt ile yüzleşmesi, kuvvetle tartışma ve muhasame yapma yorumunda bulunur.¹⁸³

Psikolojik mücadele, kitleler üzerinden yapılan bir savaş çeşididir.¹⁸⁴ Tarhan'a göre psikolojik savaş “Klasik anlamdaki savaşın kazanılması veya kaybedilmesinde; savaştan sonra da üstünlüğün devam etmesinde yahut sorunların çözülmesinde insanların ruh haline etki ederek sonuç almak olarak tanımlanır.”¹⁸⁵ Ana unsuru propaganda olan ve muhalif kitlelerin birbirlerini etkileyebilmek, onların kendi istedikleri biçimde davranmalarını sağlamak için, gözdağı, korkutma, kendini güçlü gösterme gibi psikolojik etkenlerin araç olarak kullanıldığı mücadele biçimine psikolojik/ruhsal savaş denir. Bu manada psikolojik savaş, bir ülkenin savaş kabiliyetini güçlendirmek ve düşmanlarını zayıflatmak maksadıyla psikolojik etkilerde bulunmaktır.¹⁸⁶

Propaganda, psikolojik savaşın en etkili saldırı ve savunma silahıdır. Propaganda, Latince bir kelime olup, bahçıvanın taze bir bitkinin filizlerini yenilerini yetiştirmek amacı ile toprağa atması anlamını taşıyan “*propagane*” kelimesinden gelir. Sosyolojik manada değerlendirildiğinde ise bu kelime ile fikirlerin yayılması kastedilir. Lakin bu

¹⁸² İbn Manzûr, III/98 , (جل mad.); Devellioğlu, 158.

¹⁸³ Elmalılı, VII/409.

¹⁸⁴ Hasan Basri Karadeniz, *Osmanlılar ile Anadolu Beylikleri Arasında Psikolojik Mücadele*, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2011, 44.

¹⁸⁵ Nevzat Tarhan, *Psikolojik Savaş*, (21.Baskı), Timaş Yayınları, İstanbul 2016, 15.

¹⁸⁶ Ömer Demir, Mustafa Acar., *Sosyal Bilimler Sözlüğü*, Vadi Yayınları, Ankara 1997, 187

fikirler kendi başına fikirler olmayıp, üretilmiş ya da yapay olarak vücuda getirilmiş fikirlerdir.¹⁸⁷

Yığınlar düşünceden çok duygular yoluyla etkilenebileceğini savunan klasik görüşü takip ederek içsel kalıpları etkileme uğraşlarının çoğu kez propaganda biçiminde tezahür ettiği söylenebilir. Genellikle propaganda duygusal kelimeler kullanarak ve bir şeyi birden fazla tekrar ederek, kitle üzerinde belli davranışların teşvik edilmesini amaçlayan örgütlenmiş çabalaradır. Duygusallığı ön planda tutan propaganda ekseriyetle doğru olmayan yanıltıcı ihtimali vardır.¹⁸⁸

Propagandanın çeşitli özellikleri vardır. Propaganda bununla birlikte hem şahsa hem de kitleye hitap etmek durumundadır. Propaganda kişiyi kitlenin bir parçası olarak ele alır. Ayrıca, propaganda da bütünlük ilkesi esastır. İddia edilen fikirlerin birbirleri ile çelişmemesi gerekir. Bundan başka, propaganda sürekli olmalı ve uzun zaman dilimini kapsamalıdır. Aksi halde başarıya ulaşmak zordur.¹⁸⁹ Propaganda amacına ulaşabilmesi açısından örgütlü ve düzenli işleyiş tarzıyla hareket sahasına sahip olmalıdır. Propagandaya konu olan insanın psikolojik özellikleri bilinmesinin yanında, propaganda yapılan toplumun sosyo-kültürel değerlerinin bilinmesi son derece önemlidir.

Propagandanın, beyaz, gri, kara, silahlı ve karma propaganda türleri mevcuttur. Beyaz propaganda, açık bir şekilde yapılan, şeffaf, kaynağı belli, doğruluğa önem verilen propagandadır. Kullanılması gereken yalan değil, kullanıldığı taktirde geri teperek güven sarsılır. Gri (bulanık) propaganda ise kaynağı belli olmayan, yalan ve iftira olduğu için net değildir. Temelinde rivayetler bulunur.¹⁹⁰

Psikolojik mücadelenin önemli propaganda türlerinden biride kara propagandadır. Kaynağı belli olmakla birlikte farklı menşelerden neş'et ediyor gibi sunulur. Bu yöntemin özelliği, desise, uydurma, kargaşa, bühtan gibi gerçek olmayan kanıtlar gösterilebilir. Gizli olmak temeldir. Kaynağı bilindiğinde etki etmez, geri teper.¹⁹¹ Konumuz ile doğrudan ilişkili olup, münafıkların temelde kullandıkları propaganda çeşididir. Kara propaganda yöntemini sıkça kullanan münafıkların durumlarına yeri

¹⁸⁷ J. A. C. Brown, *Siyasal Propaganda*, (Çev.: Yusuf Yazar), İstanbul 1992, y.y, 11.

¹⁸⁸ Kasapoğlu, 98.

¹⁸⁹ Karadeniz, 46.

¹⁹⁰ Tarhan, 35.

¹⁹¹ Tarhan, 36.

geldikçe değineceğiz. Silahlı propaganda ise terör gruplarının kullandığı yöntemdir. Farklı, dikkat çeken hadiseler planlama suretiyle basın ve toplumun dikkatini kendilerine yöneltirler. Karma propanda ise propaganda türlerini tamamını kapsama biçimiyle yapılan propaganda yöntemidir.¹⁹²

İnsan tekâmülünü meydana çıkaran bir ilim olan tarih ve bunda en önemli faktör insan olduğuna göre, bu gelişme seyrinde psikolojinin bir rolü mevcuttur. Tarihi olayların çıkışı birey veya bireylerin oluşturduğu kitleler eliyle gerçekleşir. Bu sebeple, hadiseleri ve özellikle de bu hadiselerin faillerini araştırırken onun psikolojik tarafını açıklamak zorunluluktur. Bunun dışında hadiselerin esasına inmek mümkün değildir.¹⁹³

Tarih seyrine göz attığımız zaman, kavimlerin ve kitlelerin olaylar üzerinde psikolojik anlamda etkisi üzerinde durmamız gerekir. Ana amillerden olan bireylerin, olaylar üzerinde etkisi oldukça ehemmiyetlidir. Çünkü bireylerin söyledikleri ve yaptıkları fiiller topluma yansması açısından olumlu veya olumsuz nitelikte değişkenlik gösterebilir. Bazen tek başına masum ve etkisi sınırlı olan şahıs, gruba dâhil olduğu andaki psikolojisi farklılık kesbeder, yeri ve zamanı geldiğinde çok gaddar ve zalim bir şahıs olması mümkündür. Münafıkların başrolde olduğu ifk hadisesi örneğinde sahabi olan, Ebû Abbâd (Ebû Abdillâh) Mistah b. Üsâse b. Abbâd el-Kureşî (ö. 34/654)¹⁹⁴, İfk hadisesinde başmünafık İbn Ubeyy'in organize ettiği bu iftira olayında, nifakla (münafıklıkla) ilgisi olmayan, fakat olayların sürükleyerek içine çektiği kişilerdendir. Bununla birlikte Hassan b. Sâbit, Hamne bt. Cahş ve toplumdan bazı kimseler vardı.¹⁹⁵ İsmi geçen sahabilerden olan, Mistah b. Üsâse ne yazık ki kitle psikolojisi üzerinden organize edilen bu bühtan olayına propaganda yapmak suretiyle müdahil olmuştur.

Bu kara propaganda olayından son derece etkilenip incinen Hz. Ebu Bekir, yakınlığından ve yoksulluğu sebebiyle geçimlik için verdiği Mistah b. Usâse'nin

¹⁹² Tarhan, 4.

¹⁹³ Hayrani Altıntaş, Tarih ve Psikoloji, Fırat Üniversitesi, *Tarih Metodolojisi Türk Tarihinin Meseleleri Kolokyumu*, Elazığ 1990, 99.

¹⁹⁴ Asıl ismi Avf olup Mistah onun lakabıdır. Küçükken babası öldüğünden yetim olarak büyüdü. Ümmü Mistah olarak bilinen ve asıl adının Selmâ (Sülmâ) olduğu, annesi Hz. Ebû Bekir'in teyzesinin kızıdır. Annesi ve kız kardeşi Hind ile birlikte erken dönemlerde müslüman oldu ve Medine'ye ilk hicret edenler arasındaydı. Hz. Peygamber onu Zeyd b. Müzeyyen el-Ensârî ile kardeş yaptı. Bedir ashabından olup Resûlullah'ın katıldığı bütün gazvelerde yer alan ve cesur biri olarak bilinen Mistah, Ubeyde b. Hâris'in kumanda ettiği Râbiğ Seriyyesi'nde (Şevval 1 / Nisan 623) sancaktarlık görevini ifa etti. Bkz. Hüseyin Algül, "Mistah b. Üsâse" mad, *DİA*, XXX, 188.

¹⁹⁵ İbn Hişâm, III/313.

nafakasını kesmeyi kararlaştırmıştı. Çünkü Mistah, Hz. Aişe'ye iftirayı söz ile yayanlardandı. Bu durum üzerine nâzil olan ayette: *“Sizden, işinizde fazilet ve servet sahibi olanlar, akrabalara, yoksullara, Allah yolunda hicret edenlere vermemek (yedirmemek) üzere yemin etmesinler. Kusurlarını bağışlasınlar, aldırmasınlar. Allah'ın sizi bağışlamasını sevmez misiniz?”*¹⁹⁶ buyurulmaktadır. İnen bu âyete ittiba üzere Hz. Ebu Bekir, Mistah'a yardımda bulunmaya devam etti.

Bu durum gösteriyor ki Bedir Ashabından olan Mistah b. Üsâse kitle psikolojisinden hareketle akrabası olan Hz. Aişe validemize iftira şayiasını yaymaya çalışmasında etken olan amilin kitle psikolojisi ile bağlantılı olup, kişisel sebeplere dayalı husumet, nefret ve intikam duygularıyla hareket etmediği bilgisi, aşikârane ortadadır.

Vakıa olarak psiko-sosyal "söylentiler" kişileri bir bulaşıcı hastalık gibi etkisi altına alır. Davranışlarında o bilince sahip olmayan, iradesine egemen olamayan, dünya görüşü dar çizgide olan, söylentilerin çekiciliğine kendini kaptıran bireyler, hiç düşünmeden kendilerini bir söylenti çarkının içerisinde bulurlar. Çok basitmiş gibi görünen söylentiler, çok ciddi toplumsal sonuçlara yol açmaktadır.¹⁹⁷

Hz. Aişe'ye iftira atan propagandacı münafıklar, bununla İslam toplumunu kaos ortamına sürüklemeyi hedeflemişlerdir. Üzülmekle beraber yukarıda ismi geçen sahabiler bu propagandanın etkisine kapılmakla birlikte, sonucun nereye varacağını kestiremediklerinden bu yıkıcı propagandaya alet olarak, münafıkların ekmeğine yağ sürmüşlerdir. İşte Kur' an'ın nazil olduğu dönemde, ashabın fail olarak bulunduğu olaylardan yola çıkarak Kur'an'ın buradaki mesajı, İslam ümmetini yıkıcı propagandalar karşısında bilinçlendirmeyi ve eğitmeyi asıl hedef olarak amaçlamaktadır.

Tarhan'a göre *“İnsan psikolojisinde, hâkim olma arzusu hep olmuştur. Kontrolü elinde tutmak isteyen kişiveya kişiler, ahlâkî sınırlar içinde veya dışında kalarak bunu devam ettirmeye çalışırlar. Egemen olmaduygusu evrensel bir duygudur. Bu duyguyu adil ve doğru yönetebilmek, tarihte çok az liderde gerçekleşmiştir.”*¹⁹⁸

¹⁹⁶ Nur: 24/22.

¹⁹⁷ Abdurrahman Kasapoğlu, "Kur'an'da psikolojik Savaş", *Ekev Akademi Dergisi*, (33), 2007, 106.

¹⁹⁸ Tarhan, 15.

Hız. Peygamberin Medine'ye gelişinden hemen sonra burada bulunan Ebu Amir, rahipliğin yanı sıra peygamberlik hevesine kapılmış biri olarak Peygamberimize muhalefet etmekten çekinmemiştir. Aynı zamanda bu şahıs kendi hayalinde planladığı peygamber olma düşüncesi ve Peygamber efendimizin bunu boşa çıkarmasıyla ondan kıskançlık duymaya başlamıştır.¹⁹⁹ Ebu Âmir Hz. Peygamber'e, "*getirdiği dinin ne olduğu*"nu sorduğunda, "*getirdiğim İbrahim dinidir*", cevabını verdi. Bunun karşılığında Ebu Âmir ise, "*Ben İbrahim dini üzereyim*", diyerek İbrahim dinini sahiplenmeye girişti. Bu durumda Hz. Peygamber, Ebu Âmir'in fâsık bir kimse olduğu ve İbrahim dini üzere olmadığını açıkladı. Ebû Âmir ehlinin çoğu kendisini terk etmiş ve Müslümanlığı kabul etmiş, bunun üzerine Ebu Âmir Evs gençlerinden elli kişiyle birlikte Medine'yi terkedip, Mekke'ye gitmiştir.²⁰⁰

Ebu Âmir isimli bu şahıs aynı zamanda İbn Ubeyy'in dayısının oğludur.²⁰¹ Bu kişi cahiliye zamanında kaba elbise giyinir, ruhbanlığa ilgiduyar, rahip diye bilinirdi. Peygamber Efendimiz "*Ona rahip demeyin, fasık deyin.*"²⁰² sözleriyle fasık olan bu kişiden ashabını uyarmıştır.

İnsan psikolojisinde egemen olma düşüncesi, tarihten günümüze dek süregelen evrensel olma özelliğiyle, bazen dinsel anlamda hâkimiyeti ele geçirme, bazen de yönetimve ekonomik güç olarak varolmuş, bu anlamda kitleler üzerinde temelinde psikolojik mücadele yoluyla birçok çatışma yaşanmıştır. İşte Ebu Âmir Hz. Peygamber'in Medine'ye gelişinden sonra dinsel anlamda ona muhalefet etme, onu Medine halkı nezdinde peygamberliğini hafife alma, yalancılık imasıyla onu gözden düşürme girişimiyle dinsel hâkimiyetini kitle üzerinden korumaya çalışmış, kitle psikolojisi üzerinden mücadele etmiştir.

Hız. Peygamber'e Medine yönetimini eline geçirme anlamında muhalefeden şahıslardan biri olan Abdullah b. Ubeyy'dir. Soy ağacı şu şekildedir: Abdllah b. Ubeyy b. Mâlik b. el-Hâris b. Ubeyd b. Mâlik b. Sâlim b. Ganm b. Avf b. el-

¹⁹⁹ İbn Hişâm, II/584.

²⁰⁰ İbn Hişâm, II/584-585.

²⁰¹ İbn Sa'd, III/540.

²⁰² İbn Hişâm, III/71.

Hazrec.²⁰³ Huzalılardan olan babaannesi Selûl isminde bir kadındı. Babaannesine nisbetle Abdullah b. Ubeyy b. Selûl ismiyle tanındı.²⁰⁴

Resulullah'ın hicretininden hemen sonra; Medine'de İbn Ubeyy'in Medine kralı olarak taç giymesine karar alınmış ve ona bir taç yapmaları için şehrin kuyumcularına siparişi gecikmeden verilmişti. Medine halkı İslam'ı kabul ettiklerinde bu krallık planı hükümsüz kaldı.²⁰⁵

Krallığını ilan etmeden hayalleri suya düşen Abdullah b. Ubeyy, münafık avanelerini de kullanarak Hz. Peygamber'e ve Müslümanlara olmadık ihanetlere girişmiş ve bütün pis planlarını bu uğurda sergilemekten geri durmamıştır. İslam toplumuna başta Hz. Peygamber'e uyum göstermedikleri gibi, Hz. Peygamber'in sözlerini ciddiye almayan davranışlar sergilemek suretiyle onu içselleştirme, kabul etme gibi davranışlardan uzak durmuşlardır.

Dedikodu, yalan, iftira, yıkıcı, kara propagandalar tarihin her döneminde her toplumda var olan sosyo-psikolojik bir gerçekliktir. Kur'an asıl amacı, bu olumsuz durum karşısında Müslümanların tedbiri elden bırakmaması ve bilinçli hareket etmelerini sağlamaktır. Müminlerin hayat kitabı Kur'an; tehdit, kaygı, şantaj, moral bozukluğu, korkutma amacı taşıyan asılsız kara propagandalar karşısında mü'minlerden Allah'ın yardımı ve lutfuna güvenmelerini istemiştir.

Bu anlamda Kur'an mesajında ana gaye, Allah'a duyulan sonsuz güven karşısında propaganda aracılığıyla olduğundan farklı gösterilen düşman güçlerinin aslında öyle olmadığını göstermek, Müslümanların bu kutsal davada asla geri adım atmayacağı , aksine onların iman ve kararlılıklarının daha da güçleneceği vurgulanmıştır.

2.1.1. İzlem(stratejik) Amaçlı Psikolojik Mücadele

Strateji kelimesinin bilimsel geçmişi üzerine genel görüş, bu kelimenin eski Yunan menşeli iki kelimenin birleşimi biçiminde olduğudur. Sözcüğün baştaki kısmı

²⁰³ İbn Hişâm, II/446.

²⁰⁴ İbn Sa'd, III/540.

²⁰⁵ Hamidullah, "Hz. Peygamber'in Büyük Düşmanlarının Psikolojisi", (Çev.: İsmail Yakıt), *AÜİFD*, (VI) ,214.

genişleşmiş ordu veya kalabalık insan toplumu manasında olan “stratos” kelimesinden alınmıştır. Sözcüğün ikinci kısmı “egy” ise yönlendirmek fiili anlamındadır.²⁰⁶

Tanım olarak strateji, gücün siyasî, askerî, iktisadi ve ruhsal güçlerini istenilen sahada sarf etme, arzulanan hedeflere sahip olmak için plân yapma sanat ve bilgisidir.²⁰⁷

Psikolojik mücadelenin "stratejik" amaçları vardır. Bunlar, düşmanın yenilgisini elde etmek için, düşünce, heyecan, eğilim ve davranışlar üzerine çok istekte bulunarak, savaş ve direnme duygularını kırmak, manevi çöküntü sayesinde morallerini altüst etmek, korku duygusunu aşılama suretiyle cesaretlerini bertaraf etmek.²⁰⁸

Stratejik amaçlı psikolojik mücadele dost, düşman bütün kitlelere yöneliktir. Planlanma şekli genellikle savaş (mücadele) hatlarının gerisinde olup, beyaz propaganda tercih edilir. Haberlerin doğruluğuna göre inandırıcılık artar.²⁰⁹

Yüce kitabımız Kur'an'da stratejik amaçlı psikolojik mücadelenin amacı, münafık kitlenin Hz. Peygamber ve müminler karşısında mutlak anlamda yenilgiye uğramaları, psikolojik anlamda cesaretlerinin kırılıp, manevi çöküntüyle sarsılmalarını hedefler. Bu hedef biçimi müminler için zafer nasip etme, manevi olarak desteklenme ve yardımlaşma şeklindedir.

Yüce Kitabımızda temsili mahiyette münafıklar aleyhine stratejik amaçlı psikolojik mücadele örneği, birçok âyeti kerîmede mevcuttur. Stratejik anlamda ayetler genellikle Müslümanların Medine'ye hicretiyle birlikte ve münafıkların muhalefetiyle eş zamanlı olup, bu anlamda Medine'de ilk inen sûre Bakara sûresi²¹⁰ olması hasebiyle, stratejik âyetleri bu sûre çerçevesinde ele alacağız.

"Onların misali, bir ateş yakan insan gibidir. Ateş tam etrafını aydınlattığında Allah ışıklarını yok eder de onları karanlık içinde, hiçbir şeyi görmez bir halde bırakır. Artık onlar sağırlardır, dilsizlerdir ve körlerdir; bu yüzden geri de dönemezler. Yahut onlar, karanlıklar içinde gökten boşanan gök gürültülü, şimşekli bir yağmura tutulmuş kimseler gibidirler. Yıldırımlar yüzünden ölümden korkarak parmaklarıyla kulaklarını tıkırlar. Hâlbuki Allah inkârcıları çepeçevre kuşatmıştır.

²⁰⁶ John Adair, *Etkili Stratejik Liderlik*, (Çev.: Salih Fatih Güneş), Babıali Kültür Yayıncılığı, İstanbul 2004, s. 15

²⁰⁷ Tarhan, 16.

²⁰⁸ Tarhan, 23.

²⁰⁹ Tarhan, 28.

²¹⁰ Elmalılı, I/139.

Şimşek gözlerini kör edercesine çakar, onlara ışık verdikçe yürürler, ışığı karartınca da kalakalırlar. Allah dileyeydi onların işitme ve görmelerini büsbütün giderirdi. Şüphesiz Allah her şeye kadirdir."²¹¹

Keşşaf müellifi Zemâhşerî, bu âyetlerin tefsirinde şu ifadelerle konuyu ele alır; ilk temsilde münafık, ateş yakan kimseye, onun görünürde Müslüman görünmesi ateşin aydınlatmasına, ondan faydalanmasının sona ermesi de ateşin sönmesine benzetilmişti; pekiyi ikinci temsilde sağanak yağmurlara, karanlıklara, gök gürültüsüne, şimşeğe ve yıldırıma benzetilen nedir?" dersin, şöyle derim: Burada böyle söylenebilir: İslam dini sağanak yağmura benzetilmiştir, çünkü nasıl ki toprak yağmurda hayat buluyorsa kalpler de İslam ile aynı biçimde hayat bulur. Kafirlerin korkuları karanlıklara, ilahi uyarı ve müjdeler (va'd ve va'id) gök gürültüsü ve şimşeğe, Müslümanlar eliyle kafirlerin başına gelen korkular, musibetler ve sıkıntılar ise yıldırımlara benzetilmiştir.²¹²

Yüce Allah yukarıdaki ayetlerde farklı bir insan portresini bizlere tanıtarak, bu insan yapısını temsiller göstermek suretiyle bize münafık kitlesinin hayata bakış tarzlarını, yaşam perspektiflerini, hasta ruh hallerini tasvir eder. Bununla birlikte münafıkların içinde bulunduğu karanlığı, serkeşliklerini sekir hallerini anlatarak müminlere düşmanın nedenli basiretsiz ve rezil oluşlarını anlatır. Aslında burada münafığın zayıflığını ve çaresizliğin sebep olduğu git geller ile hayata tutunduğu dalların kırılmağına dikkat çekilmiş ve onlardan sakınılması istenilmiştir. Kur'an da onların Müslüman gözükmeleri neticesinde azıcık dünyalık menfaatler elde edeceklerini ve neticede Allah'ın kaderine teslim olacakları vaaz edilir.

Elmalı'ya göre münafıkların durumu: "*Cenab-ı Allah, evvelan vebizzat Resulüne hitap ederek, hitap ve hidayet kabiliyeti nokta-i nazarından insanların sınıflarını ve her birinindurumlarını, ruh hallerini, sonuçlarını açıklayan bir tasnifini; bütün ilimlerin ruhunu ve Kur'an'ın hikmet ilminin aslî hatlarını içine alan gayet derin ve gayet şumullu bir mebbas-i ma'rifeti ihtiva edentenvirat-ı şamile ile beraber, küfrü huy edinen inatçı kâfirlerle, şüphe ve bozgunculuğu huy edinen münafıkların yola gelmiyeceklerini, korunamayacaklarını ve bunun için Kur'an'ın hidayetinin Allah'tan gereğince korkanlara tahsis edildiğini ilan ve anlattıktan ve temsillerle genel davetin gereğine*

²¹¹ Bakara: 2/17-20.

²¹² Zemâhşerî, *el-Keşşaf*, I/296.

uyardıktan sonra, teklifin genel olduğunu, sorumlulardan hiçbir zümrenin bunun dışında kalamayacağını, korkutma ve korkutmama onlar için eşit olsa da, Peygamberin görevi açısından eşit olmadığını anlatarak, bütün insanlara tevcihi hitab ederek bervech-i âtilik emrini vermiştir.”²¹³ bu şekildedir

Stratejik hitabın özel muhatabı olan Hz. Peygamber’e ilahi vahiy ile bilgiler verilmiştir. Peygamber, ilahi hitabın yönetmesi sonucu genel muhatabı olan insana yapması gerekenleri adeta bir fihrist şeklinde sunmuştur. Onlara, hayatın başlangıcı olan doğumdan ölüme dek yol göstermiştir. Bundan sonra imtihan başlamış, insanoğlu özgür iradesiyle kendi tarafını belirlemiştir. Müminler için stratejik hedef bağlamında riayet edilmesi gereken faktörler, münafık kitlenin küfür cereyanlarına karşı, ilahi hitaba yönelim ve Hz. Peygamber’in önder şahsiyetinin öncülüğünde ona ittiba etme, İslam toplumunu hidayet yoluna sevk etme ameliyesi olan stratejik plan ve uyarılara harfiyen uymaktır.

2.1.2. Yöntem Amaçlı Psikolojik Mücadele

Yöntem kelimesi farklı anlamlarda kullanılmaktadır. Geniş kullanımıyla yöntem, hedefe ulaşabilmek için takip edilen yol ve akıl yürütme biçimidir. Yüce Allah Kur’an’da münafıkların yalancılığı sistematik bir yöntem olarak kullanmaları nedeniyle mücadele tarzındaki âyetlerle onlara gerekli cevaplar vermiştir. Nitekim bu çerçevede *“Bunun üzerine Allah da kendisine verdikleri sözden caydıkları ve hep yalan söyledikleri için, kendi huzuruna çıkacakları güne kadar yüreklerine münafıklığı yerleştirdi.”²¹⁴* âyetiyle yalan olarak kullandıkları yöntemleri açığa çıkmış olup, Allah tarafından bu durum müminlere vaaz edilmiştir.

Yukarıda geçen âyet, bu türden kimselerin kalblerinde nifak tohumunun yeşermiş olduğunu açıklamakla birlikte, ayrıca âyetten yola çıkarak bunun tümüyle onların bizzat şahsi eksiklikleri yani yaratıcıya verdikleri ahitten dönmeleri ve kasemlerinden cayma özrü, kandıra kandıra aldatarak konuşmaları alışılmış duruma düşmeleri nedeniyledir.²¹⁵

²¹³ Elmalılı, I/230.

²¹⁴ Tevbe: 9/67.

²¹⁵ Kur’an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsiri, III/39-40.

Münafıklar Müslümanlara uyduruk söylemlerde bulundukları için kendilerini onlardan büyük görürler ve Müslümanları iğfal ettikleri için hoşnut olurlar. Hâlbuki bu onların akletmeyen, hissedemeyen ve anlamayan kimselerden olduklarının kanıtıdır..

Yalancı karakterli, ciddiyetsiz olduğundan dolayı, arzuladıklarını daima düzenbazlık yöntemi ve kurnazlıkla kazanır. İçten pazarlıklı kişinin herhangi bir hareketi, olumsuz hatta olumlu olsa da oracıkta kendi menfaati için hesaplamalar ve entrikalar çevirir, ekseriyetle sinsî davranır. Tutumları ve konuşmaları dürüstlükten ve samimiyetten uzaktır.

Yalancılıkta devamlılık gösterenlerin asıl büyük kaybı ne yazık ki tahmin edemedikleri ahirette olacaktır. Dünya hayatında elde edeceği küçük menfaatleri için, yaratıcının uyarılarını dikkate almayan, yalana sarılarak ve haramlara tenezzül edenler, ahiret gününde karşılığında cehennem azabını, imtihan sonucu olarak hak ederler. Bütün günâhkarlar kendi aleyhlerinde günah kazanırlar ve kendilerine yazık ederler.

Yalancılığı bir aldatmaca yöntemi olarak kullanan münafıklar bu konuda Kur'an'ın eleştirisine birebir muhatab olunmuşlardır. Yüce Allah bu konuda şöyle buyurur.”*Ey Muhammed! Münafıklar sana geldiklerinde, “Senin, elbette Allah'ın peygamberi olduğuna şahitlik ederiz” derler. Allah senin, elbette kendisinin peygamberi olduğunu biliyor. (Fakat) Allah, o münafıkların hiç şüphesiz yalancılar olduklarına elbette şahitlik eder.*”²¹⁶

Yalancılık mesleğine sarılan münafıklar için ciddiyetine vakıf olmamaları cihetiyle Kur'an, onların yalancı olduklarına dair kat'i delil ile bizlere sunmaktadır. M. Hamdi Yazır, yalan konuşan kimseler için :“*Bir insan i'tikatetmediği bir şeye i'tikad ediyorum dediği zaman şübhesiz ki, yalan söylemiş olur. Ve bunun yalan olması, o sözü mücerred i'tikad ve vicdanına muhalif olmasından değil, haber verdiği şeyin vâki'de onun vicdanında bulunmamasındandır.*”²¹⁷ yorumunda bulunur.

Hakikatte kişi, nefsini kırmak adına gerçeği konuşsa, itibar, mevki ve meşhur olma iddiasında bulunmadığı gerçeği aşikâr olur. Bununla birlikte yanlışını onaylayarak fakrını ve güçsüzlüğünü izhar ettiği için de kendisine merhamet ve saygınlık gösterilmesine sebep olur. Nitekim insanlık tarihinde yalancılığı meslek edinen kimseler

²¹⁶ Münafikûn: 63/1.

²¹⁷ Elmalılı, VIII/ 5.

daima hüsrana uğramışlardır. Doğru ve dürüst olan kimseler daima kazançlı çıkmışlardır.

2.1.3. Tahkir Edici Tarzda Psikolojik Mücadele

Saldırı nevinde bir psikolojik mücadele yöntemidir.²¹⁸ Asıl hedefi kitleler üzerinden verilmek istenen mesajın kaynağına ulaşmasıdır. Yüce Allah Kur'an'ın birçok ayetinde münafıkları sert üslup ile aşağılamak suretiyle onlara gerekli cevaplar vermiştir. Nitekim Kur'an'da bu konu hakkında şöyle buyurulmaktadır. “*Münafıklara, kendileri için elem dolu bir azap olduğunu müjdele.*”²¹⁹ Bu ayette Allah'ın müjde sözcüğünü ifade etmesi Türkçe sarf edilen sevinç anlamında, sevinçli mesaj vermek manasında, müjde değildir. Yalnızca haber vermek anlamına gelmektedir. Buradaki müjdenin onların acıklı bir azabla azablanacağını haberidir.

Münafığın “*ikiyüzlü, inananların arasında onlardan gözüken kimse*” mânasında olduğu anlaşılmaktadır. Âyet-i kerîmede münafık kimselerin acıklı halleri bilgisi aktarıldıktan sonra iki vasıflarından daha bahsediliyor: Mümin kimseleri terk edip kâfirleri dost görmek, kuvvet ve itibar kazanabilmek için onların korumasına girmek, birlikteliklerini istemek.²²⁰ Müminleri bırakıp kâfirlerle ittifak arayışına giren münafıklar dünyada umduklarını bulamadıkları gibi ahirette aşağılanmış bir şekilde cehenneme girecekleri müjdelenmiştir.

Yine Kur'an'ın konumuz ile alakalı başka bir ayetinde “*Bilmiyorlar mı, kim Allah'a ve elçisine karşı koymaya çalışırsa, gerçekten onun için, onda ebedi kalmak üzere cehennem ateşi vardır? İşte en büyük aşağılanma budur.*”²²¹ Allah ve Resûl'e karşı haddi aşmak, Allah'ın indinde çok önemli, büyük bir günahdır. Bütün kavimlerde, bütün zamanlarda Resûl'e karşı; bir kısmı bilerek, bir kısmı bilmeyerek, haddi aşanlar hep olmuştur. Haddi aşmak, çeşitli şekillerde gerçekleşebilir.

İnsanoğlu her devirde Allah'a ve Peygamber'ine karşı hadsizlik yapmaması gerektiğini bilmeli ve bu konuda dikkatli olmalıdır. Tüm insanlar için daima, güzel şeyler mevcuttur. Bu güzellikleri, her zaman yaşamak mümkündür, fakat önemli olan

²¹⁸ Tarhan, 30.

²¹⁹ Nisa: 4/138

²²⁰ Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsiri, II/164

²²¹ Tevbe: 9/63

Allah ve Peygamber'ine karşı aşırıya gitmemektir. Münafıklar, Allah ve Resulü'ne karşı haddi aştıklarından dolayı en büyük aşağılanma yeri olan cehennemi hak edip, burada ebediyen kalacaklardır.

2.1.4. Destekleyici Tipi Psikolojik Mücadele

Toplumu rahatlatan ve inandırıcı mesajları taşıyan, karışıklığa sebep vermeden uyum gösteren psikolojik bir savaştır.²²²

Dünya hayatında gayelerine erişebilmek için insanlar, seçkin kişi ve önderler edinirler, bu kimseleri takip ederek, nasihatlarını harfiyen uygulayarak arzularına kavuşmak için çaba gösterirler. Allah'ı Teâlâya inanan O'nun hoşnutluğunu dileyen, âhirette bahşedeceği sayısız rızıklara erişmeyi isteyen ve her zaman Allah'ın muhabbetiyle hayata bağlı yaşayan kimseler için eşsiz, yegâne ferd, O'nun sevgili kulu, elçisi, rahmeti, müjdecisi, davetçisi, makamında bulunan zat Resul-i Ekrem payesinin sahibi Hz. Muhammed (s.a.v)dir.

Cenab-ı Hak İslam ümmetine dünya ve ahirete taalluk eden işler için daimi surette destek, moral ve cesaret aşılama babından ikramda bulunmak, düşmana karşı birliktelik ruhunu canlı tutmak, bunlardan daha önemlisi onlara en güzel ahlâkı ve fazileti bahşetmiştir. İşte bunun numunelerinden biri olan şu ayette Yüce Mevlamız “ *Diğerlerinin de sizden ve kendi kavimlerinden güvende olmayı istiyor bulacaksınız. (Ama) Fitneye her geri çağrılışlarında içine baş aşağı (balıklama) dalarlar. Şayet sizden uzak durmaz, barış (şartların) ı size bırakmaz ve ellerini çekmezlerse, artık onları her nerede bulursanız tutun ve onları öldürün. İşte size, onların aleyhinde apaçık olan 'destekleyici bir delil' kıldık.*”²²³buyurmaktadır.

“Tefsircilerin Medine çevresinden Gatafân ve Esedoğulları'nı, Mekke'den de Abdüddâroğulları'nı örnek olarak gösterdikleri bu grup, menfaatleri gereği Medine'ye gelince Müslüman oluyorlar, Mekke'ye gidince de şirke dönüp müşriklerle beraber putlara tapıyor, gerekli gördüklerinde Müslümanlar aleyhine Kureyş'le iş birliği yapıyorlardı. Hz. Peygamber açıkça kâfir olmayanları, gizli din taşıyanları, Müslüman

²²² Tarhan, 29.

²²³ Nisa: 4/91

görünenleri, dıştan göründükleri gibi kabul ediyor, kişinin küfrüne açık ve objektif delil bulunmadıkça ona mümin muamelesi yapıyordu.”²²⁴

Yüce Allah bunların münafık olduklarını, inançlarında samimi olmadıklarını bildirerek Müslümanlara (insanların kalpleri bilinemeyeceği için başka türlü elde edilemeyecek olan) bir delil vermekte ve bu grubun da sulha yanaşmadıkları, Müslümanlara zarar verdikleri sürece kendileriyle savaşıyorlar gibi mütalaa edilmesi gerektiğini bildirmektedir.²²⁵

En iğrenç, en çirkin bir değişimle fitneye dalarlar; baskı, anarşi ve yağmada bütün düşmanlardan daha kötü durumda olurlar.²²⁶

Bu çerçeve dâhilinde başka bir ayette ise *“(Böyle oldu ki) Allah, sözünde duranları sadakatleri sebebiyle ödüllendirsın, münafıkları da dilerse cezalandırsın, dilerse bağışlasın! Allah çok bağışlayıcı, ziyadesiyle esirgeyicidir.”²²⁷*

Hendek Harbi’nde müminler, Resulullah’ı rehber edinmişler, ona ittiba göstererek dünya hayatında ciddi bir başarı elde etmişler, ahiret hayatında ise muazzam bir mükâfatı kazanmışlardır. *“Münafıkları da dilerse cezalandırsın, dilerse bağışlasın”* cümlesinden anlaşılan, münafıkların affedilmeleri mümkün gözükmemektedir. Fakat Kur’an âyetlerini bütünlük içerisinde ele aldığımızda cümleyi, *“Tövbe ettikleri takdirde bağışlasın.”* biçiminde anlaşılması söz konusu olacaktır.²²⁸

Müslüman kitleyi destekleyici tarzda bulunan bu iki ayette, olayların gelişme durumuna göre, münafıklık menfaati çerçevesinde hareket tarzı belirleyen bu gizli nifak çetelerini Müslümanlara haber vermek, onları ifşa etmek, planlarını altüst etmek gerektiğinde de onlara karşı savaşma stratejisi hedeflenmiştir. Bununla birlikte Müslümanlardan, Allah ve Peygamberi’nin koyduğu prensipler doğrultusunda hareket etmeleri sonucunda kendilerine zafer ve nimetlerin verileceğini, bunların değerini bilip nankörlük yapmamaları istenmektedir.

²²⁴ Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsiri, II/113.

²²⁵ Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsiri, II/113.

²²⁶ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, I/222

²²⁷ Ahzab: 33/24

²²⁸ Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsiri, IV/377.

2.1.5. Taktik Tipi Psikolojik Mücadele

Stratejik planın, bilinen yerlerde uygulanmasıdır. Planlar en iyi davranış biçimlerini meydana getirmek maksadıyla uygulanır. Rakibin ruhsal dünyasını, kuvvetini sarsmaya odaklı, mevcut durumun olumsuzluğu dile getirilerek, rakibi teslim olmaya inandırmaya çalışılır.²²⁹

Yüce Allah kendisine ve peygamberlerine hakkıyla kulluk eden kimselerle birlikte, kulluk şuurunda olmayan sahtekârlık peşinde gezinenleri birbirinden ayırt etmek için, şüphesiz imanın ve itikadın sağlamlığı noktasında imtihan etmiş, neticede başarılı olanlara cennet müjdesi, başarısız kimseler içinde cehennem yolu da gösterilmiştir. İlahi adalet veya sünnetullah bu şekilde kıyamete dek sürecektir.

İnsan olmak kimi zaman yaratıcının imtihanıyla sınanmayı gerektirir. Bu durum bazen umulmayan bir vakitte, bazen de bağışlanma gerektirecek bir iş veya itaat edilmesi gereken peygamberler sebebiyledir. Nitekim bununla alakalı bir âyette şöyle buyrulur. “*Biz her bir peygamberi, Allah’ın izniyle, ancak kendisine itaat edilmesi için gönderdik. Eğer onlar kendilerine kötülük ettiklerinde sana gelseler de Allah’tan bağışlanmayı dileselerdi, peygamber de onlar için mağfiret dileseydi, elbette Allah’ı ziyadesiyle affedici ve esirgeyici bulurlardı.*”²³⁰

Allah’a ve Resulü’ne boyun eğmeyenler şerleri, haksızlıkları, ziyanları nihayetinde Allah’ın kanunlarına göre kendilerine yönelmekte, nefislerini tedirgin etmektedir. Bu anlamda “*kendilerine kötülük edenler*” hakkında affolunma yolu vardır. Yüce Allah tevbe sahiplerini anında bağışlayacağını, samimiyetle pişmanlık duyanların evvelki günahlarının bağışlanacağı hakkında söz vermiştir. İkiyüzlülük ve sapkınlığa meyledenler arınmak için bahaneler üretmek, olmadık yorumlara girişeceği yerde içtenlikle tövbe etmeli, Hz. Muhammed’e gidip günahlarını itiraf etmeli, af olunması için Allah’a yakarmalı ve kutlu elçisindende hayır dua almaları ve Allah’ın bağışlanmasını kendisinden dilemelidirler.²³¹

Yüce Allah rahmeti gereği kullarına en iyiyi, doğruyu ve hakikat yolunu istemektedir. Yüce Allah kulların işlediği günahları affetme kudretini elinde

²²⁹ Tarhan, 28.

²³⁰ Nisa: 4/64

²³¹ Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsiri, II/90.

bulundurma yetkisi ile günahkâr kullarını tövbeye çağırma ve af dileme gibi sonuç alınabilecek yolları gösterir.

Konumuz ile alakalı başka bir ayette Yüce Allah şöyle buyurmaktadır.” *Söylemediklerine dair Allah adına yemin ediyorlar. Oysa inkârcılık içeren sözü söylemişler, Müslüman olduklarını beyan ettikten sonra inkârcılığa sapsmışlar ve başaramadıkları o işe yeltenmişlerdir. Onların öç almaya kalkışmaları için Allah’ın ve O’nun lutfu sayesinde Resülû’nün kendilerini zengin etmesinden başka bir sebep de yoktu! Eğer pişman olup tövbe ederlerse bu kendilerinin iyiliğine olur; yüz çevirirlerse Allah onları dünyada da âhirette de elem verici bir azaba uğratar; artık yeryüzünde onlara ne bir dost ne bir yardımcı bulunur.*”²³²

Bu ayeti kerime münafıklar için yol haritası şeklinde olup, onları tövbe etmeye, yaptıkları işlerin doğru olmadığı, nihayetinde acıklı bir azaba uğratılacakları ile alakalıdır.

Münafık kimselerin küfürlerine ve kasemlerine itimat edilmeyeceğini net bir şekilde açıklayan, bunların davranışlarında bir dayanağın da var olmadığını açıklayan âyetin, bu kimseleri dışlamaktan ziyade pişmanlığa yönelten lisanı kullanması Kur’an’ı Kerîm’in âdemoğluna yaklaşımında ehemmiyet göstermektedir. İnançlı olmadıkları halde inançlı olarak gözüken bildiği halde güvensizlik içinde yaşayan kimselere bile pişmanlık yolunun kapanmadığının mesajını veren bu âyetin, var olan bir davranışla, ne denli hatası olursa olsun kişinin rabbinden affolunma isteğine hiçbir mani bulunmayacağını dile getirmek mümkündür. Âyetin bitiminde değerli imkânların kıymetini bilmemekte ısrar eden kimseler için kötü akıbetten kaçışın olmadığı bildirilmektedir.²³³

²³² Tevbe: 9/74

²³³ Kur’an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsiri, III/37-39.

2.2. KURAN'DA MÜNÂFIKLARIN PSİKOLOJİK KARA PROPAGANDA (İRCAF) SÖYLENTİLERİ

2.2.1. Fitne Çıkarma Özellikleri

Münafıkların en belirgin niteliklerinden biri, kesinlikle iman edenler içinde "fitne" yaymak istemeleridir. Fitne sözcüğü inkâr, aşırı gitme, sapkınlık, suç, rezillik, ayrılık, kişiyi kudurtmak, densizlik, iç sorun ve tartışma, dövüş, yürekten bir şeye bağlanmak, onu benimsemesi, arzulaması, felaket, eziyet, uğursuzluk gibi manalara gelir.²³⁴ Münafıklar dalaletle saptıkları için iman edenleri de yoldan çıkarmak istemektedirler. Arzularını gerçekleştirmek için de, şiddetli darlık dönemlerinde imkânları kullanırlar.

Münafıklar, mü'min sıfatı taşıyarak izini kaybettirerek tamamen şeytana uymaktadır. Nitekim şeytanın ilk amacı müminleri kandırarak ardından koşturmakta, münafık da benzer yolla Müslüman kimseler için de huzursuzluk çıkararak onların doğruluktan sapmalarını arzulamaktadır.

Yüce Kitabımız Kur'an'da münafıkların, "*Allah ve Resulü, bize boş bir aldaniştan başka bir şey vadetmedi.*"²³⁵ ya da "*...bunları (Müslümanları) dinleri aldattı...*"²³⁶ gibi sözcüklerle müminleri aldatmaya gayret edecekleri bildirilmektedir. Münafıklar, iman edenlerin farkına varmadığı doğruları bildiklerini hesaplayarak devam ederler. Örneğini Kur'an'da bildirilen Samiri adlı kişinin "*Ben onların görmediklerini gördüm.*"²³⁷ sözüyle, Musa Peygamber'in toplumunu yoldan çıkarmaya çalıştıklarını görmek mümkündür

Münafıklar güç durumlarda kargaşa çıkarmalarının bir sonucu da, bu anlarda daha esnek imkanlar elde etmeleridir. Samiri, "fitne"yi yalnız Musa Peygamberin bulunmadığı ve toplumunun kandırılmaya uygun bir zamanda ortaya çıkmıştır. Doğruluktan çıkan kavmin, "*Musa bize geri gelinceye kadar ona (buzağıya) karşı bel büküp önünde eğilmekten kesinlikle ayrılmayacağız.*"²³⁸ söylemleri, münafıkların

²³⁴ Abdü'r-Raûf el-Mısırî, *Mu'cemü'l-Kur'an*, Beyrut 1367 /1948, y.y, II/71.

²³⁵ Ahzab: 33/12

²³⁶ Enfal: 8/49

²³⁷ Tâhâ: 20/96

²³⁸ Tâhâ: 20/91

huzursuzluk ve kargaşa ortamı yaratmak için, karışıklık ve bunalım anlarını gözetlediklerinin bir ispatıdır.

Resulullah'ın zamanındaki münafık kimselerin de, Efendimiz (sav) ve arkadaşları kuvvetli olduklarında huzursuzluk çıkarmamaları ilgi çekmiştir. Kur'an'ı Kerim münafıkların harp esnasındaki kaosu, iman edenler içinde bozgunluk yaratmak için kullandıkları böyle ifade edilmektedir:

“İşte orada, iman edenler, sınanmış ve şiddetli bir sarsıntıyla sarsıntıya uğratılmışlardı. Hani, münafık olanlar ve kalplerinde hastalık bulunanlar: “Allah ve Resülü, bize boş bir aldaniştan başka bir şey vadetmedi.” diyorlardı”²³⁹.

Münafıkların dile getirdikleri fikirler din anlayışlarını belirler. Zira Müslüman toplumunun içine dâhil olurken müslümanlara özenmekte bazı dünyevi çıkarlar için de olmuşlardır. Ancak karşılaştıkları birtakım güçlükler bunlar için önemli bir problem yol açmış ve çabalarının heba olduğunu öğrenmişlerdi. Bunun sonucunda toplumdaki eleştiriyi de hesaba katarak, ürpertilerine iman edenleri de alet etmeye çabalamışlardır. Peygamberi'miz (sav) zamanında var olan münafıkların isteklerini bildiren ayetlerden biride şöyledir:

“Onlardan bir grup da hani şöyle demişti: "Ey Yesrib (Medine) halkı, artık sizin için (burada) kalacak yer yok, şu halde dönün...”²⁴⁰

Bu durumda müminlerin sergileyeceği davranış ise kitabımızda şöyle ifade edilmektedir:

“Müminler (düşman) birliklerini gördükleri zaman ise dediler ki: "Bu, Allah'ın ve Resülü'nün bize vadettiği şeydir; Allah ve Resülü doğru söylemiştir."Ve (bu,) yalnızca onların imanlarını ve teslimiyetlerini artırdı. Müminlerden öyle erkek adamlar vardır ki Allah ile yaptıkları ahide sadakat gösterdiler; böylece onlardan kimi adağını gerçekleştirdi, kimi beklemektedir. Onlar hiçbir değiştirme ile (sözlerini) değiştirmediler. Çünkü Allah, (sözüne bağlı kalıp doğru olan) sâdıkları sadakatlerinden dolayı mükafatlandırarak, münafıkları da dilerse azaplandırarak veya tevbe (nasip edip tevbe) lerini kabul edecektir. Şüphesiz Allah, çok bağışlayandır, çok esirgeyendir.”²⁴¹

²³⁹ Ahzab: 33/11-12

²⁴⁰ Ahzab: 33/13

²⁴¹ Ahzab: 33/22-24

Hız. Peygamberin eşı Hız. Aışe validemiz münafıkların kendisine iftira etme fitnesiyle hüzne kapılmış adeta toplumdan soyutlanır hale gelmişti. Yüce Kitabımız Kur'an' da bu iftira olayı şöyle tarif edilmektedir. *"İftirayı atanlar sizden bir gruptur. Siz onu kendiniz için bir şer saymayın. Aksine o, sizin için hayırdır. Onlardan her kişiye, kazandığı günah(ın cezası) vardır. Onlardan, o (yala)nun en büyüğünü söyleyene de büyük bir azap vardır. Onu duyduğunuz zaman inanan erkek ve inanan kadınların, kendilerinden güzel zanda bulunup: Bu, apaçık bir iftiradır, demeleri gerekmez miydi? Ona dört şahit getirmeleri gerekmez miydi? Mademki şahitleri getirmediler, o halde onlar Allah katında yalancıların ta kendileridir. Eğer size dünyada ve ahirette Allah'ın lütfü ve rahmeti olmasaydı, içine daldığınız (bu) yaygara da size mutlaka büyük bir azap dokunurdu. Çünkü siz onu dillerinizle (birbirinizden) alıveriyorsunuz ve hakkında hiç bilginiz olmayan bir şeyi, (düşünüp taşınmadan hemen) ağızlarınızla söylüyorsunuz ve onu önemsiz bir iş sanıyorsunuz. Oysa o, Allah katında büyüktür. Onu duyduğunuz zaman: "Bunu konuşmamız bize yakışmaz, hâşâ, bu, büyük bir iftiradır demeniz gerekmez miydi? Allah size öğüt veriyor ki, eğer müminler iseniz böyle bir şeye bir daha asla dönmeyesiniz. Allah size âyetleri(ni) açıklıyor. Allah bilendir, hikmet sahibidir. Müminler içinde edebsizliğin yayılmasını isteyenler için dünyada da ahirette de acı bir azap vardır. Allah bilir, siz bilmezsiniz."*²⁴²

Bu âyetler indikten sonra Hız. Aışe ve Safvân b. Muattal'ın suçsuz oldukları, bu çirkin fiili işlemedikleri anlaşıldı. Bundan sonra iftira olayında işgüzarlık yapanların durumu tartışılmaya başlandı. Çünkü iftirayı atanlar toplumu yanlışla sürüklemekle birlikte Hız. Peygamber ve Hız. Aışe ile beraber birçok insanı üzmüşlerdi. Hız. Peygamber, dünya hayatında insanoğlunun başına gelebilecek önemli olaylardan biri ile yüzleşmiştir. Medine tolumununu bir ay zarfınca bu hadiseyle meşguliyeti Hız. Peygamber'i derinden sarsmıştır. Resulullah'ın bu olay ile doğrudan alakalı olan kişilerle iştişarede bulunması onun olayı titizlikle araştırdığını ve sağduyu ile hareket ettiğini göstermektedir. Âyetler ininceye dek Hız. Peygamber gerek bu olaya adı karışanlar, gerekse bu olayın iftira kurgusunu yapanlar hakkında olumsuz sayılabilecek bir söylemde bulunmamıştır. Bu durum Resulullah'ın olaydan etkilenmediği ve umarsamadığı manasına gelmez. Nitekim iftiradan en çok etkilenenlerin başında bir eş ve aile reisi olarak Hız. Peygamber gelir.

²⁴² Nûr: 24/11-19

Hız. Peygamber'in aile hayatını ve yakınlarıyla ilişkilerini daha iyi anlayıp kavramamızı sağlamak hem de aile hayatına, iffet ve namusa değer veren topluluklarda çokça rastlanan iftira olayı karşısında müminlerin nasıl bir tavır içinde olmaları gerektiği konusunda yol göstermek için indirilmiş olan bu âyetler, Hız. Aişe'nin de katıldığı bir yolculuk olayına ve bazı münafıkların bunu fırsat bilerek onun hakkında uydurdukları bir düzmeceye atıfta bulunmaktadır.²⁴³

Bu fitneyi çıkaran kişiyi Merhum Elmalılı şöyle tarif eder.”*Abdullah İbn Ubeyy, münafıkların reisi idi. O ifki, ibtida o atmış, ilk evvel o tasrih etmiş ve halk arasında propaganda yaptırmış idi. Kurnaz münafıklar, cinaslı lakırdılarla mü'minleri gizliden gizliye heyecana getirmeğe çalışmış ve bu propagandaya aldanan şâir Hassan ve fakir Mıstah gibi bir iki sâde dil de, o Ubeyy oğlunun tasrihine kapılıp hadd-i kazfe çarptırılmışlardı.*”²⁴⁴

”İftira kandan çetindir.” diye bir atasözü vardır. Toplum hayatının akışını olumsuz anlamda dinamitleyen, dostlukları sonlandıran, aile facialarına yol açan, cinayetlere sebep teşkil eden bu ahlâksızca davranışı engellemek ve müminleri eğitmek üzere söz konusu edilen meşhur iftira olayında büyük ders ve ibretler vardır. Bu âyetlerle iftira edenlere, iftiraya uğrayanlara, iftirayı duyanlara nasıl davranmaları gerektiği konusunda ders ve öğütler verilmiş, İslâm Ahlâkının önemli ilkeleri bu vesile ile bir daha hatırlatılmıştır. Bu arada müslümanların içine sızmış bulunan bazı münafıkların maskeleri düşmüş, kötü duygularına yenilen veya dedikoduya kapılan birkaç mümin de büyük bir imtihan geçirmiş, sonra tövbe ederek temizlenmişlerdir.²⁴⁵

Resulullah'ın (sav) toplumunda var olan bazı münafıkların tehlike anını hissettiklerinde ilk önce Müslümanlardan koptukları Kur'an'ı Kerim'de bidirilmiştir. Bu durum, Müslümanlar adına önemli bir nimettir, zira Allah'u Teâlâ Müslümanları böylece içlerindeki bela ve musibetlerden kurtarmıştır. Bu olay Kur'an'da şöyle ifade edilmektedir:

”Sizinle birlikte çıksalardı, size 'kötülük ve zarardan' başka bir şey ilave etmez ve aranızda mutlaka fitne sokmak üzere içinizde çaba yürütürlerdi. İçinizde onlara 'haber taşıyanlar' vardır. Allah, zulmedenleri bilir. Andolsun, daha önce onlar fitne

²⁴³ Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsiri, IV/58.

²⁴⁴ Elmalılı, VI/28.

²⁴⁵ Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsiri, IV/60.

*aramışlardı. Ve sana karşı birtakım işler çevirmişlerdi. Sonunda onlar, istemedikleri halde hak geldi ve Allah'ın emri ortaya çıkıp üstünlük sağladı."*²⁴⁶

Eğer onlar savaşa çıkmak isteselerdi bu konuda hazırlık yapabilecek durumdaydılar, fakat böyle bir organize ortaya koymadılar, bu konudaki sorumluluk kendi tercihleriyle ilgilidir. Bununla birlikte Cenâb-ı Allah, şayet onlar savaşa katılmış olsalardı fitne ve fesat çıkararak müslümanlara zarar vereceklerini de biliyordu, 47.âyetle bu husus hatırlatılarak onlar katılmadılar diye üzüntü duyulmasının yersiz olduğuna işaret edilmektedir.²⁴⁷ 48.âyetle münafıkların bu tutumlarını ilk defa sergilemedikleri, fakat ne yapsalar İslâm mesajının güçlenmesi ve yayılmasını engelleyemedikleri hatırlatılmıştır. Resûlullah'ın Medine'ye geldiği ilk günlerden itibaren münafıkların böyle bir tutum içine girdikleri bilinmektedir; dolayısıyla âyetin genel bir göndermede bulunduğu düşünülebilir.²⁴⁸

Kur'an münafıkların savaş gibi zor anlarda Hz.Peygamber'e karşı şöyle dediklerini anlatır: İçlerinden bazıları: *"Bana izin ver, beni fitneye ve isyana düşürme, başımı derde sokma!"* der. Bilmiş ol ki, fitneye zaten kendileri düşmüşlerdir. Cehennem elbette kâfirleri her taraftan kuşatacaktır. Sana bir iyilik gelirse üzülmürler ve eğer başına bir musibet gelirse içlerinden, *"neyse ki biz tedbirimizi almıştık, siz düşünün"* deyip senin başına gelen felaketten dolayı keyifli keyifli döner giderler."²⁴⁹

Onlardan bâzısı da: *"Bana izin ver ve beni fitneye düşürme"* diyordu, yâni izin versen de vermesen de gitmeyeceğim. Bari izin ver de beni günaha sokma. Yahud gidersem ailem perişan olacak, benim mahvıma sebep olma da izin ver demek istiyordu. Bâzı rivayetlere göre, Cadd bin Kays namındaki münafık: *"Ensâr bilir, ben kadınlara düşgünümdür. Binaenaleyh "benatı asfer"'le, yâni sarışın rum kızlarıyla beni belâya sokma ve lâkin sana malımla yardım edeyim de beni bırak"* demek cesaretinde bulunmuş idi. Öyle demekle fitneden kaçınmadılar, asıl fitnenin kendisine düştüler.²⁵⁰

Peygamber için olmadık bahaneleri uydurarak arkada olmak için müsaade talep eden münafıklar öyleki kaba ve bozguncu kimselerdi ki Allah için savaşmaktan kaçmak amacıyla dinsel ve ahlaki mazeretler dile getirerek olmayan şeyler uyduruyorlardı.

²⁴⁶ Tevbe: 9/47-48

²⁴⁷ Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsiri, III/19

²⁴⁸ İbn Atıyye, s. 41.

²⁴⁹ Tevbe: 9/49-50

²⁵⁰ Elmalılı, IV, 403.

Cihaddan uzak durmak için fitneye girmemek mazeretini söylediklerinde, inançlı ve Allah'tan korkan kişiler olarak anlaşılabacaklarını umarak kendi nefislerini kandırıyorlardı. Hâlbuki hakikatte onlar, İslam ile inkârcılar arasındaki mücadeleden uzaklaşarak dehşetli fitneye giriyorlardı. Bunun gibi inanç biçimi bunları dünyada iken rezil ve rüsva olmaktan, ahirette ise cehennem ateşinden koruyamamıştır; öyleki aksine yaptıkları eylemler, cehennem ateşinin bunları bütün yönleriyle sarmasına sebep olacaktır.

2.2.2. Müşrik ve Yahudi İşbirliği

Münafıkların Müslümanlardan öç almak amacıyla müracaat metotlarından biri de müşrik ve Yahudilerle işbirliği yapmalarıdır. Mekke müşriklerinin İslâmiyet'i önleme çabaları aşikâr olduğu için, Hz. Peygamber'in Akabe bey'atlarında Medinelilerle buluşması ve görüşmesi oldukça gizli ve sessiz geçmişti.²⁵¹ Bununla beraber Kureyş müşrikleri, kendilerine sızan haberlerin doğruluğunu öğrenmek için Evs ve Hazrec'in lideri durumunda olan İbn Ubeyy b. Selûl'u arayıp durumu ondan soruşturmışlardı. İbn Ubeyy, kavminin sözkonusu hadiseyi kendisinden saklamayacağını, şayet böyle bir olay varsa haberi olması gerektiğini²⁵² haber vermesi üzerine Mekke müşrikleri az da olsa rahatlamışlardır.

Hicretin sürdüğü günlerde Ebu Süfyan ve Ubeyy b. Halef hemen Ensar'a bir mektup gönderdi. Mektuplarında, Resulullah'ı Medine'ye davet edip Ona yardım etmekle kendilerine büyük bir düşmanlık yaptıklarını, bunun ciddi bir ayıp olduğunu, Hz. Peygamber ile aralarından çekilmelerini ve başbaşa bırakmalarını istediler. Ka'b b. Mâlik, Ensar'ın on iki nakîbini överek müşriklerin mektubuna cevap verdi.²⁵³ Kureyş müşrikleri diğer taraftan da, İslâm'ı henüz benimsememiş olan Evs ve Hazreclilere özellikle Abdullah b. Ubeyy'e hicretten birkaç gün sonra şu mektubu gönderdiler: “...Ya o peygamberi öldürürsünüz yahut da Medine'den sürgün edip çıkarırsınız. Bu söylenenleri yapmadığınız takdirde sizin üzerinize yürür ve sizinle savaşırız.”²⁵⁴

²⁵¹ İbn Hişâm, II/448-449

²⁵² İbn Hişâm, II/448-449

²⁵³ İbn Habîb, 271.

²⁵⁴ Ebû Dâvud, Harac: 23

Hiç şüphesiz Abdullah b. Ubeyy adı geçen mektuptan etkilenmişti. Bunun üzerine Medine'deki müşrikleri toplayarak Hz. Peygamber ile savaşıma kararı aldı. Hz. Peygamber var olan durum hakkında bilgi edindiğinde şu sözlerle onları savaştan vazgeçirdi: *“Kureyş'in sizi aşırı şekilde tehdidini biliyorum. Kureyş bu teklifiyle size, şu anda kendinize yapacağınız kötülükten daha fazlasını yapacak değildir. Çünkü siz bu durumda kendi evlât ve kardeşlerinizle çarpışmak istiyorsunuz.”* Bu sözler üzerine Abdullah b. Ubeyy'in yanında toplananlar dağıldılar.²⁵⁵

İslâm'ın Yahudilik ve Yahudilerle ilgili tespitleri ve değerlendirmeleri Kur'ân-ı Kerîm'e dayanmaktadır. Kur'an'da İsrâiloğulları'nın tarihinden, inançlarından, kutsal kitaplarından, peygamberlerinden, ahlâkî davranışlarından, sosyal ilişkilerinden ve Müslümanlara karşı hareketlerinden bahsedilmektedir.²⁵⁶ Yahudiler hakkında Kur'an'da *"Andolsun, mallarınız ve canlarınız konusunda imtihana çekileceksiniz. Sizden önce kendilerine kitap verilenlerden ve Allah'a ortak koşanlardan üzücü birçok söz işiteceksiniz. Eğer sabreder ve Allah'a karşı gelmekten sakınırsanız bilin ki, bunlar (yapmaya değer) azmi gerektiren işlerdendir.”*²⁵⁷ Bu âyette müminlerin ileride müşriklere ve kitap ehline karşı malları ve nefisleriyle savaşmak mecburiyetinde olacaklarına, bu yüzden mallarını ve canlarını kaybedecekleri vurgulanmaktadır.

Nitekim Müslümanlar Mekke'nin fethine kadar sürekli olarak gerek müşriklerin gerekse Yahudilerin tehdit ve baskılarıyla karşı karşıya kalmışlar ve bunlara karşı birçok defa savaşmışlardır.²⁵⁸ Merhum Elmalılı, Nisa 137-138 âyetlerinin tefsirinde Yahudi ve münafık ikilisinin ortak yönlerini şu şekilde izah etmektedir: *“Bu ayet Yahudilerin münafıklar ile beraberliklerini ifade eder. Filvaki münafıklar zahiren iman ederler, sonra gizli gizli küfürler yaparlar. Sonra müminleri görünce yine, “Amennâ” derler. Sonra şeytanlarını bulunca ‘Biz sizinleyiz’ derler. Nifak-u ve fesadda ısrar ederler. Maamafih âyetin zâhiri açıktan açığa imandan küfre, küfürden imana mükerreren tahavvül gösteren ve nihayet karar kılan ferdler ve cemaatler hakkındadır ki münafıklar da, bunlara mülhaktır. Ve rivayet olunduğuna göre bunun asıl sebebi*

²⁵⁵ Ebû Dâvud, Harac: 23

²⁵⁶ Ömer Faruk Harman, "Yahudilik", *DİA*, XLIII, 221.

²⁵⁷ Âl-i İmran: 3/186

²⁵⁸ Kur'an yolu Türkçe Meâl ve Tefsiri, I/733.

nüzulü, Yehudîlerdir. Münaфіklar da bunlara benzediğı ve bunlara dost oldukları için inzar mevkiinde tebşir ile tehekküme tabi' tutulmuşlardır."²⁵⁹

Yüce kitabımız Kur'an 'da Yahudilerin hasedi için *"Ehl-i kitap'tan çoğı, hakikat kendilerine apaçık belli olduktan sonra sırf içlerindeki haset duygusundan ötürü, sizi imanınızdan vazgeçirip küfre döndürmek istediler. Yine de siz, Allah hükmünü ortaya koyuncaya kadar affedin ve hoşgörün. Şüphesiz Allah her şeye kadirdir.*"²⁶⁰

Müminlerin İslâm ile yücelmeleri ve Peygamberimizin önderliğinde kuvvetlenip itibarlı bir mevkiye ulaşmalarını istemeyen ekser Yahudiler, bunları İslâm'dan kopararak yeniden küfre sapmalarını istiyorlardı. Yahudilerin bu isteğı âyette *"içlerindeki haset"* hissiyatıyla ilişkilendirilmişlerdi. Yahudi ve münaфіkların hedefi, Hz. Peygamber'in Medine'de tesis ettiğı düzeni bozmaktı.²⁶¹

Yahudilerin yaptıkları iş bölümünde, Abdullah b. Ubeyy'e *"Medine içinde fiilî muhalefette bulunmak"* görevi verilmekte idi. Mizaç itibariyle münaфіklığa en uygun tip Yahudiler olduğu için Medine'de İbn Ubeyy ve grubuna fitne ve bozguncuk hususunda rehberlik yapmışlardır. Yahudiler kendilerini tehlikeye atmadan başkalarını maşa olarak kullanıp maksatlarını gerçekleştirmede gayet ustadırlar. Bu sebeple Abdullah b. Ubeyy ve avenelerine gizli plân ve çeşitli entrikalarda Medine'de fiilî muhalefet görevi yüklemişlerdi. İslâm toplumuna karşı bu eylemlerini Evs ve Hazrec'in münaфіklarını kullanmak suretiyle dışarıdan Müslüman görünerek veya müslüman olacaklarını vaad eden âlimlerini ileri sürerek içeriden muhalefeti, bizzat kendileri belirli bir süre devam ettirmişlerdi.²⁶²

Yahudi nifakının sebepleri arasında *"Allah Teâlâ"* Resulü'nü Araplardan seçmesi²⁶³ durumunu da sayabiliriz. Çünkü Yahudi din âlimleri Medine'de İslâm'ın hareketliliğı karşısında atağı geçmişler, kin ve düşmanlıklarını artırmaya başlamışlar, bunun sonucunda, birtakım hile ve oyunlarla saf müslümanları dinlerinden döndürmek istemişlerdi.²⁶⁴

²⁵⁹ Elmalılı, III/121.

²⁶⁰ Bakara: 2/109

²⁶¹ Sezikli, 52.

²⁶² İbn Hişâm, II/519-588.

²⁶³ İbn Hişâm, II/160.

²⁶⁴ Âl-i İmran: 3/72

İbn Hişam, Efendimizin Medine'ye geldikten kısa bir zamandan sonra Araplardan Medine halkının genelinin İslâm'ı kabul ederek onun etrafında toplandıklarını; ardından Resulullah, Ensar ile Muhacir arasında bir belge yazdırdı. O belgede Yahudilerle barışıp anlaştı.²⁶⁵ Ancak anlaşmadan bir süre sonra Yahudi kabileleri bu anlaşmaya aykırı davranışlar içine girince, Hz. Peygamber onlara karşı harekete geçti.²⁶⁶

Bu belge, Resulullah'ın, Yahudilerle münasebetinde adaletine de tanıklık ediyor. Yahudilerin yaratılışlarına entrika, ihanet ve hile tutkusu baskın olmasaydı, Müslümanlarla Yahudiler arasındaki bu adil antlaşmanın meyvesini vermesi imkân dâhilindeydi. Ancak kısa bir süre geçmişti ki, Yahudiler kabul ettikleri bu belgedeki hükümlerden sıkılmaya başladılar, türlü türlü ihanet ve komplolarla Resulullah'a ve Müslümanlara karşı çıktılar.²⁶⁷

Hiz. Peygamber ile yapılan anlaşmayı ilk ihlâl eden Kaynukâoğulları oldu. Müslüman bir bayanın alışveriş yaparken Kaynukâoğulları'nın pazarına gitti. Dükkânına uğradığı bir kuyumcu ve arkadaşları yüzünü açmak istediler; fakat kadın karşı çıkınca kendisine çaktırmadan elbisesinin eteğini beline bağladılar. Kadın kalkınca avret yeri görüldü; onlar da gülüştüler. Bunun üzerine Müslüman Hanım, çevreden yardım istedi.²⁶⁸ Müslümanlardan birisi, Yahudi kuyumcunun üzerine atılıp onu öldürdü. Yahudilerde hücum edip o Müslümanı öldürdüler. Olayda öldürülen Müslümanın ailesi, Yahudilere karşı, Müslümandan imdat istedi. Müslümanlar öfkelen­diler. Bu yüzden, Kaynukaoğulları ile Müslümanlar arasında bir gerilim oluştu.²⁶⁹

Bu gelişmeler üzerine Hiz. Peygamber, Kaynukaoğullarını kuşatma altına aldı.²⁷⁰ Hiz. Peygamber, diğer Yahudilerle olduğu gibi, Kaynukaoğulları ile de antlaşma yapmıştı.²⁷¹ Aynı zamanda Yahudiler Müslümanların Bedir Savaşındaki galibiyetinden sonra hased ve kinlerini tamamen artırdılar. Fakat bunlar Yahudilerin en cesaretli­siydi.²⁷²

²⁶⁵ Ramazan el-Bûtî, *Fıkhu's Siyre*, (Çev.: Atik Aydın), Dönem Yayınları, İstanbul 2018, 191.

²⁶⁶ Demircan, 97.

²⁶⁷ Bûtî, 194.

²⁶⁸ Vâkıdî, I/176-177.

²⁶⁹ Bûtî, 215.

²⁷⁰ Vâkıdî, I/176-177.

²⁷¹ Hamidullah, *İslam Peygamberi*, I/131-134.

²⁷² İbn Hişam, III/50; İbn Sa'd, II/29.

Bunun üzerine Hz. Peygamber, onları çarşıda toplayarak bir konuşma yaptı: “*Ey Yahudi topluluğu! Kureyş’in başına gelen felakete benzer bir felaketin başınıza gelmesinden dolayı Allah’tan korkun ve Müslüman olun. Şüphesiz siz benim gönderilmiş bir peygamber olduğumu biliyorsunuz; bunu kitabınızda ve Allah’ın size verdiği ahitte görüyorsunuz.*” dedi. Yahudiler, “*Ey Muhammed! Bizi kavmin gibi sanman seni yanıltmasın. Sen savaş bilgisi olmayan bir kavimle karşılaştın ve bunu fırsat olarak değerlendirdin. Vallahi seninle çarpışacak olursak bizim nasıl savaşçılar olduğumuzu anlarsın!*” diyerek Resûlullah’tan çekinmediklerini tehditkâr lafızlarla dile getirdiler.²⁷³

Bu konuşma olayından dokuz ay sonra²⁷⁴ yukarıda değindimiz gelişmeler üzerine Hz. Peygamber, Kaynukâoğulları Yahudilerini kalelerinde 15 gün muhasara etti. (Şevval 2/Mart-Nisan 624)Yahudiler, gitmelerine izin verilmesi halinde teslim olmayı önerdiler; ancak Hz. Peygamber, şartsız teslim olmalarını istedi.²⁷⁵

Resûlullah’a karşı koyma gücü ellerinde bulamayan Yahudiler çaresiz teslim olmak zorunda kaldılar. Hz. Peygamber, teslim olanların bağlanmalarını emretti. Abdullah b. Ubeyy, Yahudileri bağlamakla vazifeli olan el-Munzir b. Kudâme es-Sâlimî’ye gitmiş, bunların serbest bırakılmasını istedi. Fakat el-Munzir, Resûlullah’ın bağlanmaları için emir verdiği kimselerin çözümlerine izin vermeyeceğini ve buna kalkışan kim olursa karşı silahını da kullanmaktan çekinmeyeceğini bildirdi.²⁷⁶

Yahudilerin cezalar açıklanacağı sırada Abdullah b. Ubeyy, sahneye çıktı.²⁷⁷ Resûlullah’a gelerek kendi kabilesi olan Hazrec’in Kaynukaoğulları’yla İslâm’dan evvel dost olduklarını söyledi; tekrarla bunlara küçük bir cezayla cezalandırılmasını istedi ve bunu sürgün suçu olarak da sağlamış oldu.²⁷⁸ Abdullah b. Ubeyy’in, Yahudilerin affedilmesini sağlamak için Resûlullah’a çok ısrar ettiği hatta işi onu rahatsız edecek dereceye vardırıldığı kaynaklarımızda zikredilir.²⁷⁹

Nitekim elini arkadan Resulullah’ın zırhının yanına koyarak “*Ey Muhammed, benim mevâlim hakkında iyilik yap!*” demiş; bu hareket üzerine Hz. Peygamber kızmış

²⁷³ İbn İshâk, Siyer, Thk: M. Hamidullah, Konya 1401/1981,y.y, 294

²⁷⁴ Hamidullah, *İslam Peygamberi*, I/621.

²⁷⁵ Vâkıdî, I/177.

²⁷⁶ İbn Sa’d, II/29; Vâkıdî, I/177.

²⁷⁷ İbn Sa’d, II/29.

²⁷⁸ İbn Sa’d, II/29.

²⁷⁹ Vâkıdî, I/177.

ve yüz ifadesi değişmişti. Abdullah b. Ubeyy'e "*Sana yazıklar olsun! Beni bırak.*" dediyse de Abdullah b. Ubey, "*Mevâlim hakkında iyilik yapıncaya kadar seni bırakmam. 300 zırhlı ve 400 zırhsız kişi Hadâik ve Buâs Savaşlarında beni her kötülükten korudular. Sen onları bir günde biçmek istiyorsun! Ey Muhammed! Korkarım ki iş senin aleyhine döner!*" diyerek serbest bırakılmaları için ısrar etti. Bu kadar insanın yüzünden felaketin senin aleyhine döneceğinden endişe duyuyorum" dedi.²⁸⁰

Hız. Peygamber, onun bu ısrarı üzerine "*Çözünüz onları! Allah, onlara ve onlarla birlikte olanlara lânet etsin!*" diyerek Kaynukaoğulları Yahudilerinin öldürülmelerinden cayarak Medine'den Şam'a sürgün edilmelerini emretti.²⁸¹ Onlar da Medine'den çıkıp Şam bölgesinde bulunan Ezriât'a gittiler. Çoğunluğu orada helak oldu.²⁸²

Abdullah b. Ubeyy, bundan sonra da işin peşini bırakmadı ve Yahudilerin tamamen affedilmeleri için Resûlullah'ın nezdinde girişimlerde bulunmaya devam etti. Bu amaçla Hız. Peygamber'le görüşmeye gittiğinde kapıda Uveym b. Sâ'ide'yle karşılaştı. Uveym, kendisine Peygamber'in izni olmadan içeri girmemesini söylemişse de Uveym'i iterek girmek istedi. Bunun üzerine Uveym onu duvara çarparak yüzünü kanattı. Yahudiler, müttefiklerinin karşı karşıya kaldığı bu muamele üzerine artık Medine'de kalmak istemediklerini söylediler.

Ey Ebu Hubâb! Senin yüzünü bu hale getirenlerle aynı yurttan kalamayız. Bunu değiştirecek güçte değiliz. İbn Ubey'in yüzünün kanı Yahudiler eliyle temizlenirken Abdullah b. Ubeyy'de aynı görüşteydi.²⁸³ Abdullah b. Ubeyy gibi, Ubade bin Samit'in de bu Yahudilerle ittifakı vardı. Resulullah'ın [s] yanına varıp "*Ya Resulullah! Ben, Allah ı [c], Resulü'nü ve mü'minleri dost edindim. Şu kâfirlerin ittifaklarından ve dostluğundan beraatımı ilan ettim.*" dedi.

Abdullah b. Ubeyy bin Selûl ile Ubade bin Samit hakkında şu ayet nazil oldu.²⁸⁴ "*Ey iman edenler! Yahudileri ve Hristiyanları veli edinmeyin. Onlar birbirlerinin velileridir. Sizden kim onları dost edinirse şüphesiz o da onlardandır.*

²⁸⁰ İbn Hişâm, III/51.

²⁸¹ İbn Sa'd, II/ 29.

²⁸² Bûtî, 215.

²⁸³ Vâkıdî, I/177-178

²⁸⁴ Bûtî, 215.

Allah zalimler topluluğunu hidayete erdirmez."²⁸⁵ âyetin ifadesine göre Yahudileri veya Hristiyanları dost edinen kimseler onlardan sayılır yani onlara benzer, onların huyunu kapar, gerçeğe değil onlar gibi hevâ ve heveslerine uyarlar, böylece zalimlerden olurlar: Allah zalimleri hidayete erdirmeyeceği için kurtuluşa ve mutluluğa eremezler.²⁸⁶

Ramazan el-Bûtî'ye göre müslümanların Bedir Gazvesi'nde kazandıkları zaferin ardından Yahudilerin bir kadından yüzün açmasına yönelik istekleri nedeniyle, Yahudilerin onlara kin beslemeleri ve Resulullah'a *"Eğer bizimle çarpışacak olursan, bizim nasıl adamlar olduğumuzu sen o zaman anlarsın!"* şeklindeki sözleridir. Büyük olasılıkla iki neden de birlikte meydana gelmiş ve her biri diğerini tamamlamaktadır. Çünkü Yahudilerin sadece kinlerini kelimelerinde ve yüzlerinde açığa vurmalarından dolayı, Resulullah'ın aralarındaki antlaşmayı bozması uzak bir düşüncedir. Bilakis onlar, İbn Hişâm'ın rivâyet ettiği gibi müslümanlara karşı kötü bir davranış sergilemiş olmalılar.²⁸⁷

Beni Nadir Yahudilerinin Medine'de çıkarılması olayı Hicretin 4.yılı Rebiülevvel ayında gerçekleşmiştir.²⁸⁸ Hz. Peygamber'e ikinci suikast teşebbüsü, Bi'r-i Mâûne trajedisinden hemen sonrası, Amr b. Ümeyy ed-Damrî'nin hata ile öldürdüğü anlaşmalı iki şahsın diyetinde; anlaşma gereği yardımlarını istemek üzere Nadîroğulları'na gitmesinde yaşandı. Duvarın dibinde Hz. Peygamber oturduğunda çatıdan kaya parçası yuvarlama suretiyle öldürmeyi plânlamışlardı. Hz. Peygamber'e vahiy aracılığıyla bu suikast olayı haber verildi.²⁸⁹

Hain planlarının haberi, Resulullah'a gelince bir ihtiyacını gidermek istiyormuşçasına yerinden kalkıp Medine'ye yöneldi. Arkadan ashabı da ona yetişerek *"Biz farkında olmadan kalktın!"* dediklerinde, şöyle dedi: *"Yahudiler, bir ihanet planladılar. Allah, beni haberdar etti, ben de kalktım."*²⁹⁰

Hz. Peygamber, ashabıyla Medine'de durumu görüştü. Nadîroğulları ile savaş yapmak üzere hazırlık yapılmasını emretti.²⁹¹ Sonra, Resulullah, onlara *"Yurdumdan çıkınız! Çünkü toplu ihanet tertip ettiniz. Size on gün mühlet tanıyorum. Bu süreden*

²⁸⁵ Bakara: 5/51

²⁸⁶ Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsiri, II/293.

²⁸⁷ Bûtî, 216.

²⁸⁸ Bûtî, 245.

²⁸⁹ İbn Hişâm, III/199-200.

²⁹⁰ Bûtî, 280.

²⁹¹ İbn Hişâm, III/199-200.

burada kalan her kim olursa boynu vurulacaktır." haberini gönderdi.²⁹² Böyle bir durumda Nadîroğulları Yahudileri, yaptıkları hainliklerinin karşılığı olarak sürülmelerini normal karşılayıp göç etmek üzere hazırlık içinde iken²⁹³ münafıklar harekete geçtiler.

İbn Ubeyy b. Selûl, arkadaşlarından Vedîa, Mâlik b. Ebî Kavkal, Süveyd ve Dâis'i Nadîroğulları Yahudilerine şu mesajı iletmek üzere gönderdi: *"Sakin yurdunuzu ve mallarınızı bırakıp gitmeyiniz. Kalenizde durunuz. Kavmimden iki bin kişilik²⁹⁴ sizinle birlikte kalenizden girerek sizlere yardım edecektir. Bununlabirlikte, Kureyzaogulları ve Gatafan'dan olan müttefiklerinizin yardımı sağlanacaktır."*²⁹⁵

İbn Ubeyy b. Selûl'un yaptığı yardım teklif üzerine Nadîroğulları Yahudileri Medine'yi terk etmekten vazgeçtiler. Liderleri Huyeyy b. Ahtab, kardeşi Cüdeyy b. Ahtab'ı Hz. Peygamber'e şu mesajla gönderdi: *"...Biz Medine'den çıkıp gitmeyeceğiz. Elinden ne geliyorsa çekinme yap."*²⁹⁶ Diğer taraftan İbn Ubeyy, Kurayzaogullarının lideri Ka'b b. Esed ile haberleşip Nadîroğulları'na yardım etmelerini istemiş; fakat Ka'b, Hz. Peygamber (s) ile yapılan anlaşmayı Kurayzaogullarından bir ferdin bile çiğnemeyeceğini bildirmiştir.²⁹⁷

Sellâm b. Mişkem, Huyeyy b. Ahtab'ı, İbn Ubey'in yardımı konusunda şöyle uyarıyordu: *"...İbn Ubeyy seni helâke sürükleyip Muhammed ile seni savaştırmak ister. Sonra seni kendi haline bırakır, evine çekilir ve oturur."* Fakat Huyeyy b. Ahtab, Sellâm b. Mişkem'in bu sözüne inanmayıp, Hz. Peygamber'i mağlup edeceğinden ve İbn Ubeyy'in kendisine çok şey vaad ettiğinden Sellâm b. Mişkem'in sözünü dinlememiştir.²⁹⁸

Nadîroğulları Yahudileri muhasara süresince, münafıklardan yardım bekleyip durdularsa da, ne İbn Ubeyy ve ne de aveneleri Vedîa, Malik b. Ebî Kavkal, Süveyd, Dais gibi kişiler Yahudilere vaad etmiş oldukları yardımı yapamadılar.²⁹⁹

²⁹² Bûtî, 245.

²⁹³ Taberî, Ebu Ca'fer b. Muhammed, *Târihu'l-Ümem ve'l-Mülûk I-XI*, Thk: Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim, Beyrut, tsz, y.y, II/552.

²⁹⁴ Taberî, II/552.

²⁹⁵ Vâkıdî, I/368; İbn Sa'd, II/57.

²⁹⁶ İbn Sa'd, II/57; Taberî, *Tarih*, II/553.

²⁹⁷ Vâkıdî, I/368.

²⁹⁸ Taberî, *Tarih*, II/553.

²⁹⁹ İbn Hişâm, III/200-201.

İbn Ubeyy b. Selûl, Nadîroğulları'na yardım için Kureyzaogulları'ndan Ka'b b. Esed'e yaptığı müracaatta menfî cevap alınca ümidini kesti. Zira Kureyzaogulları, Hz. Muhammed ile yaptıkları antlaşmadan ayrılmayacaklarını söylediler.³⁰⁰ Nadîroğulları Yahudileri İbn Ubeyy'in söz verdiği yardımın gelmediğini gözleriyle görmüş oldular.³⁰¹

Yüce kitabımız Kur'an 'da münafıkların verdikleri sözde durmadıkları olay şöyle anlatılmaktadır. " *Şu münafıklık edenleri görüyor musun? Ehl-i Kitap'tan inkârcı yandaşlarına, "Şayet siz çıkarılacak olursanız, bilin ki biz de sizinle beraber çıkarız, sizin hakkınızda (aleyhinizde) kimseye asla itaat etmeyiz. Eğer size savaş açılırsa muhakkak yardımınıza koşarız."* diyorlar. Allah şahittir ki onlar düpedüz yalancılardır. Oysa çıkarılırsalar asla onlarla beraber çıkmazlar, onlara savaş açılrsa asla yardımlarına koşmazlar; yardım etmeye kalksalar da muhakkak arkalarını dönüp kaçarlar. Ve sonunda onlar yardımsız kalırlar."³⁰²

Nadîroğulları Yahudileri, 15 günlük kuşatmadan sonra Hz. Peygamber'e teslim oldular. Hz. Peygamber, onların Medine'nin dışına sürülmelerine karar verdi ve gidişlerini denetlemek üzere Muhammed b. Mesleme'yi görevlendirdi.³⁰³ Yahudiler, Resulullah'a [s] şöyle dediler: "*Ey Muhammed! Sen bozgunculuğu yasaklar, bunu yapanları ayıpladın. Hurmaların kesilmesi ve yakılması da ne oluyor?" Bunun üzerine "Hurmalıkları kesmeniz veya kökleri üzerinde dikili bıraktıklarınız, Allah'ın izniyle ve fasıkları kınamak içindir."* [Haşr, 5] âyeti nazil oldu.³⁰⁴

Benî Nadîr Yahudileri, Resulullah'a istediği gibi, Medine'den çıkmayı önerdiler. Fakat Resulullah "*Bugün sadece kanınızla malınızdan başka bir şeye razı olmam. Silah hariç devenin taşıyabileceği mallarınızdan başka bir hakkınız da yoktur."* buyurdu. Yahudiler de bunu kabul ettiler ve develerinin taşıyabileceği kadar malla yükleyip gittiler.³⁰⁵ Nadîroğulları sürgününden sonra münafıkların ve Yahudilerin morali bozuldu, gücü zayıfladı. Münafıklar, Nadîroğulları ile sarmaş-dolaş olmalarına rağmen Medine'den doğru Hayber'e gittiler. Ahdi bozmanın neticesinde olan bu sürgünden Kureyzaogulları korktu. Ancak, korkmaları, münafık ve Yahudilerin hile, tuzak ve

³⁰⁰ Taberî, *Tarih*, II/553.

³⁰¹ İbn Hişâm, III/200-201.

³⁰² Haşr: 59/11-12.

³⁰³ Vâkıdî, I/374.

³⁰⁴ Bûtî, 246.

³⁰⁵ Bûtî, 246.

entrikalarını çevirmek için fırsat aramalarına engellemediği gibi nifak için hazırdaydılar.³⁰⁶

Benî Kureyza'nın muahedeyi bozduğu haberi müslümanlara ulaştı. Münafıklar, Müslümanların moral gücünü kırmak için hile ve oyun yapmıştı.³⁰⁷ Kureyzaoğulları'nın Medine'de aynı şehirde yaşadıkları müslümanları arkadan vurma haberi Hz. Peygamber'i ve müslümanları derinden etkiledi.³⁰⁸ Hz. Peygamber, Zübeyr b. Avvam'ı, bu haberin doğru olup olmadığını araştırmak için görevlendirdi.³⁰⁹ Zübeyr b. Avvam, yaptığı araştırmada Kureyzaoğulları'nın gerçekten de ihanet işinde olduklarını tesbit etti. Ayrıca antlaşmanın yenilenmesi teklifini iletmek üzere giden elçilere kötü davranmaları³¹⁰ bu haberi tasdik ettirdi.

Düşman her yönüyle Müslümanları ablukaya almıştı. Münafıklar, Medine'de yalan haberler yaymaya başladı. Onlardan biri şöyle dedi: *“Muhammed bize Kisra Kayser'in hâzinelerini vaat ediyordu. Hâlbuki bugün tuvalete gidecek kadar bile güvende değiliz.”* Resulullah, durumun bu çizgide seyrettiğini ve imtihanın Müslümanlar için zorlaştığını gördü. Sa'd bin Muaz ile Sa'd bin Ubade'yi çağırttı ve onlarla Gatafan kabilesine Medine'nin mahsulünden üçte birine karşılık Müslümanlarla savaşmaktan vazgeçmeleri için sulh yapma konusunu istişare etti.³¹¹

Sahabiler : *“Ya Resulullah! Bu senin istediğin bir iş mi ki yapalım? Allah'ın [c] sana emrettiği bir şey mi? Yoksa bizim için yaptığın bir şey midir?”* Resulullah *“Bilakis, onların güçlerini kırmak için yaptığım bir şeydir.”* buyurdu. O zaman Sa'd bin Muaz: *“And olsun ki buna ihtiyacımız yok. Allah bizimle onlar arasında hükmünü verince kadar onlara kılıçlarımızdan başka bir şey vermeyiz.”* Resulullah tebessüm etti ve *“Öyle olsun!”* dedi.³¹²

Kurayzaoğulları, müşrik Araplarla Nadîroğulları gibi Yahudiler, Medine'yi kuşattıkları esnada Müslümanlarla ittifak halindeydiler. Fakat kuşatmanın sonlarına doğru Nadîroğulları'nın lideri Huyey b. Ahtab'ın girişimiyle müşrik-Yahudi ittifakı gerçekleşti. Onların ittifaka girmeleri bir anlamda Medine'nin düşmesi demektir. Fakat

³⁰⁶ Sezikli, 92.

³⁰⁷ Bûtî, 277.

³⁰⁸ İbn Sa'd, II/67.

³⁰⁹ İbn Sa'd, III/106.

³¹⁰ İbn Hişâm, III/ 249-250.

³¹¹ Bûtî, 278.

³¹² Bûtî, 278.

Nu'aym b. Mes'ûd'un Müslüman olması durumu değiştirmiş ve onun maharetiyle müşrik-Yahudi ittifakı darmadağan olmuştu.³¹³

İttifakın darmadağan olmasının akabinde müşriklerle Medine dışından gelen Yahudiler muhasarayı kaldırıp yurtlarına döndüler. Bundan hareketle Hz. Peygamber, savaş hali bitmeden Kurayzaoğulları'nın muhasara altına alınması emrini verdi.³¹⁴ Muhasara şiddetlenince Yahudiler, Hz. Peygamber'den görüşmek üzere cahiliye döneminde müttefikleri olan Evsli Ebû Lübâbe b. Abdulmunzir'i kendilerine gönderilmesi isteğinde bulundular. Görüşmede teslim olmaları halinde Resulullah'ın kendilerine ne edeceğini sual ettiler. Ebû Lübâbe, gayr-ı ihtiyarî bir şekilde elini boğazına götürünce Yahudiler öldürüleceklerini zannederek teslim olmaktan vazgeçtiler.³¹⁵

Resulullah'ın kendileri hakkında vereceği karara boyun eğdiler. Benî Kureyza, Evs kabilesinin müttefikiydi. Resulullah da onlar hakkında karar vermeyi Evslilerin ileri gelenlerinden birine vermek istedi. Resulullah, onlar hakkında hüküm verme yetkisini Hendek Savaşı'nda bir ok isabeti alan ve orada bir çadırda tedavi gören Sa'd bin Muaz'a verdi.³¹⁶ Sa'd b. Mu'âz, karar vermeden önce Evsliler etrafında toplanarak İslâm'dan önceki savaşlarda kendilerine yardım eden dostları hakkında iyi bir karar vermesi için ısrarcı oldular.³¹⁷ Dayatılan dayatmalara kulak asmayan Sa'd, adamların öldürülmesine, mallarının, çocuk ve kadınların ganimet olarak alınmasına karar verdi.³¹⁸

Yaşananlar sırasında münafıkların ortaya çıkmamasıyla birlikte Evsliler arasında, Kurayzaoğulları'nın da Kaynukâoğulları'na yaptığı gibi sürgün edilmelerini isteyenlerden bazılarının münafık olması ihtimali vardır.³¹⁹ Yahudilerden, kaleden inmeleri istendi. Medine'deki arklara sürüldüler. Savaşçı erkekleri öldürüldü. Geride kalanlar ise esir alındı. Burada öldürülenlerden biri de, Benî Kureyza'yı ihanete ve antlaşmayı bozmaya ikna eden Huyey bin Ahtab'dı.³²⁰ İbn İshak, şöyle rivayet etmiştir: *"Huyey, elleri boynuna iple bağlı olarak Resulullah'ın huzuruna getirildi ve Resulullah*

³¹³ Vâkıdî, I, 480.

³¹⁴ Semhûdî, Nûruddîn Alî b. Ahmed, *Vefâü'l-Vefâ bi-Ahbâri Dâri'l-Mustafâ*, (4.Baskı) Thk: Muhammed Muhyiddîn Abdulhamîd, Beyrut 1404/1984, y.y, I/305-306.

³¹⁵ Vâkıdî, II/506-507; Semhûdî, I/307.

³¹⁶ Bûtî, 290.

³¹⁷ Vâkıdî, II/511.

³¹⁸ Vâkıdî, II/512; Semhûdî, I/307.

³¹⁹ Demircan, 106.

³²⁰ Bûtî, 290.

yüzüne bakınca: “Vallahi, sana olan kinimden dolayı kendimi hiçbir zaman kınamadım. Allah kimi yüzüstü bırakırsa, o kişi yalnız kalır.” dedi ve öylece oturdu. Sonra Huyey boynu vurularak öldürüldü.³²¹ Medine’de yaşanan bu olay tüm yönleriyle, Yahudilerdeki ihanet ve zulüm tabiatını ne denli fitne ve fasatla iç içe olduğunu ortaya çıkardı. Komşularına veya sosyal hayatta olan insanlara bir kötülük yapmadan veya ihanet etmeden onlarla birlikte yaşamak, Yahudilerin fitrat veyahut karakterlerine uygun düşmez. Bu uğurda bütün yolları ve araçları kullanmakta eksiksiz bir maharete sahiptirler. Aynı zamanda kolay bir şekilde kendilerine ayak takımı kişi veya grupları bulmakta, kendi emelleri için aşırı plan ve entrika düzenlemekte böylelikle bu nifakı da dümeni de boşuna gayret sarf ettikleri dava da hüsrana uğramaktadır.

2.2.3. Samimiyetten Uzak Olmaları

Münafıklar ihlâslı bir inanca sahip olamadıkları için işledikleri iyiliklerin açıkta ve aleni olarak herkes tarafından bilinmesini isterler. Müslümanların hoşnutluğunu kazanmak için yaptıklarının toplum tarafından duyulmasını veya bilinmesini isterler. Allah’u Teâlâ bu hususta Kur’an’da şöyle buyuruyor. “Sizi hoşnut kılmak için Allah’a yemin ederler; oysa mümin iseler hoşnut kılınmaya Allah ve elçisi daha layıktır.”³²² Merhum Elmalılı, bu ayet için tefsirinde “Size gelirler, rızanızı celbetmek için Allah’a yemin ederler, eğer bunlar mü’min iseler daha evvel Allah’ın ve Rasulü’nün rızasını düşünmeleri icab eder. Ya henüz şunu bilmediler mi? Her kim Allah ve Rasulüne yarış etmeğe kalkarsa ona muhakkak cehennem ateşi var, ebedâ onda kalmak üzere: İşte rüsvaylığın büyüğü o.”³²³ ifadeleriyle Allah ve Resulü için samimi olmak gerektiğini açıklar.

Münafıkların tek hedefi kendilerini önde tutarak insanlar içerisinde bir mevki kazanmak, prestij elde etmektir. Fakat bilinmelidir ki münafıkların amaçları içtenlik taşımadığı ve Allah’ın rızasıyla hareket etmedikleri için işlediklerinin ahirette bedeli değişiklik gösterir. Yüce Allah çoğu âyette boş yere emek sarf edenlerden, taatleri sayılmayanlardan bahseder. Bundan dolayı bu davranışı güden kişiler de bu sonuçla yüzleşmekten korkmalıdırlar.

³²¹ Bûtî, 291.

³²² Tevbe: 9/62

³²³ Elmalılı, IV/418.

Başka bir âyette münafıklar samimiyetten uzak bir tutumla istemeden ve gönülsüz bir şekilde hareket etmeleri şu şekilde anlatılır. *"Onların harcamalarının kabul edilmesini engelleyen, onların Allah ve Rasul'ünü inkâr etmeleri, namaza ancak üşenerek gelmeleri ve istemeyerek harcamalarından başka bir şey değildir."*³²⁴ Âyet inanç bakımından münafık olan kişiden hiçbir dinî konuda samimi davranış beklenemeyeceğine dikkat çekmektedir. Durum böyle olunca onların geniş servet veya çok evlât sahibi olmaları dolayısıyla bu güç sayesinde zaman zaman toplumda hayranlık uyandıran hayırseverlik girişimlerinde bulunmaları imrenilecek bir durum olarak görülmemelidir. Zira bütün bunların Allah katında hiçbir değeri yoktur.³²⁵ Samimi olmadıkları alanlar içerisinde fedakârlıktan uzak bir inanca sahip olmalarıdır. Bu davranışları Kur'an'da şöyle anlatılmaktadır. *"İnsanlar arasında öyleleri de vardır ki "Allah'a inanıyoruz." derler; ama Allah uğrunda bir sıkıntıyla karşılaşınca insanlardan gördükleri eziyeti Allah'tan gelen bir ceza gibi düşünürler. Ama rabbinden bir yardım gelecek olsa o zaman da mutlaka (gerçek müminlere), "Aslında biz hep sizinle olduk." derler. Peki ama herkesin kalbindekileri en iyi bilen Allah değil midir?"*³²⁶

Muhakkakki Allah, gerçekten iman edenleri de bilir, inanmış gibi görünenleri de bilir. Bu iki âyette münafıkların tutumundan söz edilmektedir. Münafıkların Medine'de ortaya çıktıkları bilgisiyle bu âyetlerin Medine döneminde indiğini kabul edenler vardır. Ancak özellikle Mekke döneminin sonlarına doğru müşriklerin Müslümanlar üzerindeki baskılarının şiddetlenmesi sebebiyle müslüman olmuş bazı kişilerin zaaf gösterdikleri, münafıkça davrandıkları da düşünülebilir. Burada asıl önemli nokta, insan gerçeğinin son derece ciddi bazı zaaflarına işaret edilmesidir.³²⁷

Münafıklık yapanlar mallarını gösteriş yapmak için sarf ederler fakat hiçbir zaman ciddi bir meblağ sarf etmezler. Harcadıkları şeyler yalnız insanları kandırmak ve yanıltma amacıyla verilmiş çok az miktardaki harcamadır. Münafıklar *"Hiç şüphesiz Allah, müminlerden karşılığında onlara mutlaka cenneti vermek üzere canlarını ve mallarını satın almıştır."*³²⁸ ayetinde ifade olunan mümin davranışını sergileyemezler.

³²⁴ Tevbe: 9/54

³²⁵ Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsiri, III/21.

³²⁶ Ankebut: 29/10-11

³²⁷ Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsiri, IV/258-259.

³²⁸ Tevbe: 9/111

Müminler, yukarıdaki ayete göre gerektiğinde olanaklarını Allah'ın kabul edeceği iyi vazifelerde sarf etmekten imtina etmezler. Halbuki münafık, müminlerin arasına menfaat kazanmak amacıyla girmiştir. Fedakarlığı ise Allah'ın rızasını kazanmak için değil, ancak geleceğe dair kazanç elde etme niyetiyledir. Mümin olduğunu gösterme adına sarf edeceği şeyler ile müminlerin sahip olduğu imkânlardan faydalanmak istemektedir.

Münafıkların samimiyetten uzak ibadetlerinden biride, infaktır. İnfak, Allah rızasını kazanmak amacıyla harcanan şeyler ve yardım manasındadır. Müminler, ellerindeki Allah yolunda sarf ederken, münafıklar ise insanların hoşnutluğunu kazanmak için harcarlar. Yüce Allah kitabında münafıkların davranışlarını şu ifadelerle bildirmektedir:

*“Ve onlar, mallarını insanlara gösteriş olsun diye infak ederler, Allah'a ve ahiret gününe de inanmazlar. Şeytan, kime arkadaş olursa, artık ne kötü bir arkadaşdır o. Allah'a ve ahiret gününe inanarak Allah'ın kendilerine verdiği rızıktan infak etselerdi, aleyhlerine mi olurdu? Allah, onları iyi bilendir.”*³²⁹ Elmalılı'ya göre bu ayetin iniş sebebi Yahudilerin Ensara karşı, *“mallarınızı infak etmeyiniz, korkuyoruz ki fakir düşeceksiniz”* diye nasihat etmelerine kalkışmaları bu âyetin nüzulüne sebep olmuştur.³³⁰

Münafıkların olumsuz durumlarından bahseden âyetlerin ortak noktası yaptıkları ibadetleri *"samimiyetten uzak"* ya da *"hoşlarına gitmediği halde"* yaptıkları ifade edilmektedir. Bunlar, münafıkların dünya da yoksul ve fukara içerisinde yaşamalarındaki asıl amildir. İşleri, amelleri sırf gösteriş için yaptıklarından dolayı tüm amelleri heba olup karşılığı yoktur. Allah bu ihlassız ve vasıfsız kişilerin hakiki suratlarını, Müslümanlara da bildirmekte ve bütün şatafatın dünya hayatında heba olmasını istemektedir. Böylece münafık bir tek gayesi olan insanların hoşnutluğunu kazanmadan kaybederek emeline ulaşmaz.

Müminler ise ihtiyaç duyulduğunda bütün güçlerini Allah'ın hoşnut olacağı güzel amellerde seferber etmekten imtina etmezler. Dünyanın ebedi olmadığını ve bu hayatta ancak Allah'ın hoşnutluğunu halisane elde etmek için bu dünyaya geldiğini nihayetinde

³²⁹ Nisa: 4/38-39

³³⁰ Elmalılı, III/10.

Allah'ın huzuruna varacağını ve ona hesap vereceğinin idrakıyla güzel ameller işlemek için elinden gelen bütün iyilikleri yapar. Ahireti için samimi bir şekilde amel edip cennete kavuşmayı ümit eder.

Münafık, müminlerin arasına dünyalık menfaatleri elde etme ve Allah'ın razı olmayacağı amelleri kazanmak için girmiştir. Yapacağı iyilik ise Allah'ın emrettiği için değil, ancak gelecekte bir kazanç elde etmek içindir. Samimiyetten uzak dünyalık çıkar elde etmeyi umarak yaşamını idame ettirmek isteyen bu sefih ve akılsızlık içerisinde bocalayan bu insan tipolojisi, elbette yaratılıştaki ulvi fitrattan epeyce uzaklaşmış, nihayetinde sonu olmayan uçsuz bucaksız çirkin emellerine yenik düşerek bu uğurda heba olmuşlardır.

2.2.4. Psikolojik Açıdan Dinsel Şüpheli Olmaları

Şüphe kelimesi Arapça "*yakîn*" kelimesinin zıddıdır.³³¹ Cürcânî ise şüpheyi, "*iki zıt durum karşısında birini ötekinden üstün tutmaksızın duraklama hali*"³³² biçiminde açıklar. Şüphe kelimesi Türkçeye Arapçadan geçmiştir. Arapçada "*eş-şübhe*" kelimesi (iltibâs içinden çıkılmaz, karmaşık) hukuki olan ile olmayan, doğru arasındaki belirsizlik, karışıklık, iki ya da daha fazla şey arasında kararsız kalma, bir şeyin olup olmadığı hakkında oluşan şek manalarına gelir.³³³ Türkçede ise şüphe, bir konuda kesin bilgi veya kanaate varamamak, tereddüt, kararsızlık, kuşku, kestirememe, zan, ihtimal, endişe, kaygı, vesvese, kuruntu, işkil, inançsızlık, herhangi bir şeyin var oluşuna inanmayış manalarında kullanılır.³³⁴

Şüphecilik ilk kez Kur'an'da konu edinilmiş bir insan davranışı olmamakla beraber, düşünce tarihi boyunca hep var olmuş gerçek bir durumdur. Felsefe tarihinin belli dönemlerinde "*şüphecilik*" ateizm/inançsızlık olarak ortaya çıkmıştır. Kuşku içinde olan kimse herhangi bir temayüle kalpten bağlanamaz yahut bir gerçeğin ardından gidemez, ona teslim olamaz. Gerçek veya potansiyel bir tehlike karşısında pratik bir tutum ortaya koyamaz, sebat göstermenin gerekli olduğu hallerde birisine bağlanamaz, bir ideolojiye inanamaz. Şüphe içinde kalmayı seven kimseler kesin bir biçimde

³³¹ Asım Efendi, *III/1091*.

³³² Cürcânî, 128.

³³³ Muhammed Ali İbn Ali İbn Muhammed et-Tahânevî, *Keşşâfu Istılâhâtı'l-Funûn, Dâru'l-Kütüb-il-ilmîyye*, Beyrut 1998, *II/554*.

³³⁴ Ahmet Fidan, Nevin Kardaş, Salih Önen, *Örnekleriyle Türkçe Sözlük*, M.E.B., İstanbul 2000, *IV/2705*.

sorumluluk almaktan kaçınırlar. Sorumsuzca yaşamaya yöneliş onlarda her konuyu kabul etme özelliğini ortadan kaldırır.³³⁵

Allah'ın var oluşuna inanmayan, dinî niyet ve amaç taşımayan bazı insanlar tarafından yürütülen dinî araştırmaları, dini gerçekleri ortaya çıkarmaya yönelik olmayıp, bu kişilerin ve kuruntularını sistemleştirmeye dönük çabalardır. Bir alışkanlık ve eğilim halini alan şüphe, yapıcı değil yıkıcıdır, boş kuruntulara sevk eden ruhsal bir hastalıktır.³³⁶ Şüphe, ferdi metodik olmaktan öteye, huzursuzluğa ve kararsızlığa yol açacak bir boyutta, konuyu tutarsız bir şekilde düşünmeye sevk ederse, bu ruhî hastalık olarak kabul edilen anormal bir şüphe olur. Bunun gibi şüpheyeye düşen, her şeyden şüphe eder ve anlaşılır hakikatları kabul etmeye yanaşamaz. Kur'an, din ile ilgili bu tarz şüphe sergileyenleri müsrif-mürtab(haddi aşan şüpheci) olarak³³⁷ adlandırmaktadır: *"Daha önce Yûsuf da size açık kanıtlar getirmişti; ama siz onun getirdikleri hakkında da hep kuşku içinde oldunuz. Nihayet o ölünce: "Allah ondan sonra elçi göndermez, dediniz. İşte Allah, müsrif-mürtab'ı (aşırı giden, şüpheci kimseleri) böyle saptırır."*³³⁸

İmana ters olan şüpheyi, imana götüren bir vasıta, bir aşama olan şüpheden ayrı tutmak gerekir. İmana engel olmayan, zıt düşmeyen şüphe, iman etkinliğinde başlangıçta bir aşama bulunan, imanda istikrarı destekleyen, imanı besleyen, imana sevkeden, iman yolunda sağlam adımlarla yürümeyi sağlayan bir motif görevini üstlenir. Ergenlik aşamasında özellikle kendini belli eden bu tür yapıcı şüphe, samimi bir şekilde inançla birleşirse, inceleme ve araştırmayla desteklenirse, bireyin olgunlaşmasında etkili bir faktör olur.³³⁹ İnsanın şüphe veren şeylerden uzak durması gerekir. Belli bir dönemden sonra ayrılığın güçleşeceğini bilmek lazım. Genellikle kuşkuya kapılan insanların geçmişlerini sürekli irdeledikleri aşıkardır. Ayrıca kuşku ile yaşanan hayatta mutluluk hissinin emarelerini bulmak oldukça güç olduğu ve bu kişilerin güven içinde yaşamadıkları, aileden ve çevreden gün geçtikçe ilişkilerini koparmak suretiyle yalnızlaşan, karamsar ruh halleriyle bunalım geçiren bu insan tiplerini sıkça görmek mümkündür. Münafık ise, devamlı hal de stres içindedir; Allah'a hakkıyla sığınmaz. Onun dinini ve onun gönderdiği peygamberleri, kitaplarını

³³⁵ İsmail R. Farukî, *Tevhid*, (Çev.: Dilaver Yardım), İnsan Yayınları, İstanbul 1987, 57.

³³⁶ Abdurrahman Kasapoğlu, *Kur'an'da İman ve İnkâr Psikolojisi*, Gece Kitaplığı Yayınları, Ankara 2017, 433.

³³⁷ Aydın, 184.

³³⁸ Mü'min: 40/34

³³⁹ Hülya Alper, *İmanın Psikolojik Yapısı*, Rağbet Yayınları, İstanbul 2002, 62-63.

daima şüpheli bir yaklaşımla ele alır. Daima kendini başka biriymiş gibi göstermeye çalışan, her zaman kendini çevresine kanıtlamaya ve bu amaçla başkasını taklit etmeye çaba gösterendir. Böyle kişinin mutlu, refah ve kendisiyle barışık bir şekilde hayat sürdürmesi imkansızdır.

Yüce Allah Kur'an'da şüpheli karakter sahibi insan için şöyle buyurmaktadır. *"Kalplerinde bir hastalık mı var, yoksa şüphe mi ettiler? Yoksa Allah'ın ve elçisinin kendilerine haksızlık yapacağından mı korkuyorlar? Hayır, onlar zalimlerdir."*³⁴⁰ âyetin nüzûl sebebiyle rivayet edilen haberlerin ortak noktası; İki kişi arasında çıkan anlaşmazlık sebebiyle Hz. Peygamber'e başvurulması tercih edilmesidir. Hz. Peygamber adilâne bir şekilde hüküm verecektir. Taraflardan biri Hz. Peygamberin hakemliğinden yana iken, diğeri buna karşı çıkarak başkasının hakem olmasının taraftarıdır. Nüzûl sebebi olarak anlatılan olayın ve âyetin verdiği ipuçlarının tasvir ettiği münâfık tiplemesinin üç belirgin özelliği vardır. Bu özellikler: kalplerinde hastalık olması, şüphecilikleri, Allah'ın ve elçisinin hükmüne güvenmemeleridir. Her üç durum onların kâfir olduklarının belirtisidir. Üç belirtiden birisi, şüphecilik olup, onların din, peygamberlik ve peygamberin getirdiği mesajların doğruluğu konusunda kuşku duymalarıdır.³⁴¹ Münâfıklar, iman etme konusunda karar gösteremeyen iki farklı kutup arasında gidip gelen kimselerdir. Bütün bu özellikler, onların dinden duydukları şüphenin kalplerine iyice kök salan kuşkunun, tereddüdün çeşitli görünümleridir. Şüpheli baktıkları din uğrunda, Allah yolunda en küçük bir fedakarlıkta bulunmaya yanaşmazlar.³⁴² Münâfıklara işaret eden başka bir âyeti kerîmede Yüce Allah bu konuda şöyle buyurmaktadır:

*"Allah'a ve âhiret gününe iman edenler, kendilerini mallarıyla ve canlarıyla cihad etmekten muaf tutman için senden izin istemezler. Allah, buyruğuna karşı gelmekten sakınanları çok iyi bilir. Senden izin isteyenler sadece, Allah'a ve âhiret gününe iman etmeyenler ve şüpheye kapılmış olanlardır; onlar şüpheleri içinde bocalayıp dururlar."*³⁴³ Merhum Elmalılı, bu ayetlerin tefsirinde münâfıklar için *"şekk-ü ve şübhelerden kurtulmaz, bütün mevcudiyetleri reyb içinde olarak nefy-ü isbat arasında mütehayyir, sergerdan, şübheden şübheye, kuşkudan kuşkuya çalkalanır,*

³⁴⁰ Nûr: 24/50

³⁴¹ İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, III/310.

³⁴² Kasapoğlu, *Kur'an'da İman ve İnkâr Psikolojisi*, 488.

³⁴³ Tevbe: 9/44-45

yuvarlanır dururlar. Hattâ reyblerinde bile tereddüd ederler, imandan küfre, küfürden imana mekik dokurlar, bir kelepîr görür imana yanaşır, bir meşakkat görür küfre dolaşır. Bu suretle, kâh imana doğru giderler, cihada çıkmak için izin isterler, derken dönerler geri kalmak için ma'zeretler uydurarak istizan ederler."³⁴⁴ ifadesinde bulunur.

Münafıklar dinden ve şüpheden bile kuşkulanan mütereddid kimselerdir. İçine düştükleri ikili durumlardan hiçbir zaman hüküm verme kabiliyetleri yoktur. Bu ikili durumda daima bocalar ve gelgit durumundadırlar. Bu karasızlık ve güvensizlik psikolojisi içinde, çevrelerinde gelişen her olayın kendi aleyhlerinde olacağını sanan paranoyak insanlardır. Her yeni gelişme üzerine ikiyüzlülüklerinin ortaya çıkacağından endişe ederler. Kur'an'da, münafıkların bu ruh hali, " *Her çağrışı kendileri aleyhinde sanırlar.*" ³⁴⁵ âyetiyle ifade edilir. Münafıkların içinde bulunduğu kuşku haindeki psikolojik hal, daha önce saydıklarımızın da ötesinde karamsar, iman nurundan yoksun, sevgi ve adalettten mahrum, hayat meşgaleleri hep zarar ziyan içinde, sefilâne dünyalarında ruhları elem ve ızdırap içindedir. Münafığın göreceği eziyet, şimdilik dünyada başlar. İlk başta şiddetli bir karamsarlık ve panik halinde olur. Müslümanlardaki hakka bağlılık ve ubudiyet, marifetullah ve muhabbetullah şiarıyla Rahmani yolda mesrur ve bahtiyarane hal ile hayatın manası ve ehemmiyetini bilip ona güvenip, şek ve şüphelerden beri olmayla yaşamaya, bu tip insanlarda pek rastlanmaz.

2.2.5. Müslümanları Yalanlamaları

Yalan söylene söylene insan yüreği sürekli yalancı bir izlenime bürünerek ruhi âlemi korkular dünyası halindedir. Bu halin gelecekte devasa sorun ve sıkıntılara yol açması mümkündür. Bununla birlikte münafıkların yalana hoyratça sığınmaları, onları psikolojik açıdan streslere itmiş olacak ki Kur'an'ı Kerîm, bunları sağlıksız kişiler olarak nitelemektedir.³⁴⁶ Münafıkların bu tarz yaklaşımları öncelikle kendilerine ve yaşadıkları topluma hasta olmaları münasebetiyle sıkıntı, stres verirler. Olumsuz psikolojik davranış örnekleri sergilemeleri, Müreysi kuyusu başında bulunan Müslümanlar ile münafıklar arasında yaşanan gerilime örnek olma açısından önem arz eder. Müslümanlarla birlikte bu gazveye çok sayıda münafık grubu katılmıştı. Önceki

³⁴⁴ Elmalılı, IV, 397.

³⁴⁵ Munafikûn: 63/4

³⁴⁶ Aydın, 292.

savaşların tam aksine bu sefer de, ileri durumda savaşa iştirakları oldu. Müslümanların sürekli zaferlerine şahit olmak istemeleri ve ganimetten pay alma ihtirasları sebebiyle bu savaşa katıldılar.³⁴⁷

Müreysi', Huzâalılar'a ait su kaynaklarından biri olup Kudayd'ın Kızıldeniz sahili tarafındadır.³⁴⁸ Medine'ye sekiz berîdlik³⁴⁹ mesafedeki "el-Fer" denilen mıntıkada yaşayan Benî Mustalik, Kahtânî Huzâa'dan Benî Mudliç kabilesiyle müttefikti.³⁵⁰ Medine'den hareket ederek Mustalikkoğulları'nın bölgesine yakın yerde Mureysi kuyusunun başında yerleştirilen Müslümanlar, kısa bir savaştan sonra düşmanı yenilgiye uğrattılar. Savaştan hemen sonra gelişen olumsuz bir olay, Müslümanların eski cahiliye adetlerine ve kan davalarına yeniden dönmelerine ramak kalmıştı.³⁵¹ Hz. Peygamber, suyu az olan Müreysi kuyusu başındaki askeri kampta iken, muhacirler ile ensar arasında tartışma yaşandı. Hz. Ömer'in Gıfaroğulları'ndan hizmetçisi seyisi Cehcah b. Mes'ud ile BenîAvf b. Hazrec'in müttefiki Sinan b. Veber el-Cühenî, kuyudan su çekerken tartıştılar.³⁵²

İbn Sa'd ve İbn Hişam'dan rivayetle "Ey Ensariler!" diye seslendi ve Cehcah da "Ey Muhacir!" diye seslendi. Abdullah bin Ubey bin Selûl işi öğrenince öfkeleni ve beraberindekilere "Bunu da mı yaptılar? Hem bize rakip oldular hem de evimizde bize karşı üstünlük kazandılar. Kureyşli müslümanları kastederek "vallahî bizimle Kureyş'in hali sadece 'Besle köpeğini, seni yesin.' dedikleri gibi oldu. Vallahî Medine'ye döndüğümüzde, izzetli olan aşağılık olanı Medine'de kovacaktır."³⁵³ Bu durum kendi ellerinizle yaptığınız biridir. Onları kendi beldenize yerleştirdiniz ve mallarınızı onlarla paylaştınız. Andolsun ki onlara elinizdekilerden olanlardan vermezseniz elbette onlar buradan çıkıp gidecekler."³⁵⁴ Ensar'ın Müslümanlar safında savaşa katılmalarını da fırsat olarak kullanan İbn Ubeyy ensar'a: "Onlar (Muhacirler) Medine'de nüfusları arttı, sizin ise tam azaldı. Bu durum da çocuklarınızda yetim kaldı."³⁵⁵

³⁴⁷ Bûtî, 262.

³⁴⁸ Taberî, Tarih, III/191.

³⁴⁹ Bir berîd yaklaşık 20,16 km.dir.

³⁵⁰ İbn Sa'd, II/63.

³⁵¹ İbn Sa'd, II/65; Vâkıdî, II/315.

³⁵² İbn Hişam, III/303

³⁵³ Bûtî, 262.

³⁵⁴ İbn Hişam, III/303

³⁵⁵ İbn Sa'd, II/65.

Sonuç itibariyle münafık İbn Ubeyy tarafından Medine 'de kötü propaganda yapmak suretiyle iş tehlikeli boyutlara ulaştı. Şeytani plânları gerçekleştirebilmek için şimdi istismar edilecek bir malzeme de mevcuttu; o da Cahcah ile Sinan'ın tartışmalarıydı. Hz. Peygamber, münafıkların yaptıkları şeytani planlardan vahiy yoluyla bilgilendirildiği ³⁵⁶ için duruma anında müdahale etti. İbn Ubeyy fitneci tavrıyla Medineli Müslümanların kabile hassasiyetlerini tahrik ederek onları Resûlullah'a (s) karşı tahrik etmenin peşindeydi. İbn Ubeyy'in söylediklerini duyan çocuk yaşlardaki Zeyd b. Erkam, hadiseyi Resûlullah'a söyledi. Fakat İbn Ubeyy, Zeyd'in söylediklerinin yalan olduğuna dair yemin etti.³⁵⁷ Zeyd, bu olay üzerine kavminin büyüğü olan bir kişi hakkında yalan söyleyen biri vasfına girdi. Bu sebeple bazı Müslümanlar tarafından eleştiriye maruz kaldı.³⁵⁸

Bu olay üzerine çok geçmeden başka bir olay meydana geldi. Bir rivayete göre Hz.Ömer, Resulullah'tan münafıkların başı olan İbn Ubeyy'i öldürmek için müsaade istemiş³⁵⁹ veya onu ortadan kaldırması için Abbâd bin Bişr'i göndermesini teklif etmişti. Eğer, Hz. Ömer'in bu fikri kabul edilseydi, Medine'de iç karışıklığa sebep olurdu. Hz. Peygamber, Hz. Ömer'in teklifine karşılık şu cevabı verdi: *“Ey Ömer! Bırak onu işin iç yüzünü bilmeyen insanlar, Muhammed ashabını öldürüyor diye konuşması nasıl olacak.”*³⁶⁰ *“Sadece yürüyüşe geçilmesini ilan et.”* Bu, Resulullah'ın yürüdüğü bir vakit değildi ve insanlar da yürüyüşe geçti.³⁶¹ O gün akşama kadar ve gece boyunca yürüdüler; ertesi gün de sıcaklık onları rahatsız edecek duruma erişinceye kadar yolculuklarına devam ettiler.³⁶² Böyle bir yorgunluktan sonra Mureysi kuyusunun başında aralarında meydana gelen dalaşmayı tekrar gündeme getirecek kuvvetleri kalmadı. Dinlenme için durdukları mekânda öylece uyuyakaldılar. Resulullah, Abdullah bin Selûl'den gelen sözlü nifakın sebep olduğu dünkü konuşmadan insanları fitneden alıkoymak için böyle yapmıştı.³⁶³

İbn Ubeyy'in çıkarmak istediği nifak bir nebze de olsa unutturulmaya çalışıldı ve bu durumda başarılı olundu. Hz. Peygamber, Zeyd b. Erkâm'ın kendisine bazı haberleri

³⁵⁶ Münafikûn: 63/1-8

³⁵⁷ İbn Hişâm, III/303.

³⁵⁸ Vâkıdî, II/417.

³⁵⁹ Vâkıdî, II/418.

³⁶⁰ İbn Hişâm, III/ 303.

³⁶¹ Bûtî, 262.

³⁶² İbn Hişâm, III/303

³⁶³ Bûtî, 263.

iletmesi üzerine İbn Ubeyy'i sorguya çekti. İbn Ubeyy kendisi hakkında söylenenlerin tamamını inkâr etti. Hz. Peygamber'in kulağına giden haberlerin sahibinin faili olmadığını söyledi. Bununla birlikte yakınında bulunan kimseleri tanık olarak gösterdi.³⁶⁴ Bir ara Usayd b. Hadr Hz. Peygamber'e vardı ve onu peygamberlik selamıyla selamladı ve ona dedi: *"Ya Resulullah, vallahi bilinmeyen bir saatte yürüdün. Böyle bir saatte yola çıkıp yürümezdin."* Resulullah ona şöyle dedi: *"Arkadaşınızın haberi size ulaşmadı mı?"* Hangi arkadaş Ya Resullullah? Dedi ki Abdullah b. Ubeyy. Dedi ki nedemiş? İddia etmişki, eğer Medine'ye varırlarsa elbette aziz olan zelil olanı oradan çıkaracaktır. Useyd dedi ki *"Ey Allah'ın Resülü dilerse sen onu buradan çıkarırsın. Sen azizsin o ise rezildir."* Sonra dedi ki: *"Yâ Resulullah, onu affet. Vallahi Allah seni bize gönderdiğinde onun halkı onun için elmas ve yakuttan taşları diziyorlardı. O senin ondan mülkü (Emirliği) aldığını biliyor."*³⁶⁵

Müslümanlar Medine'ye ulaştıklarında Abdullah bin Ubey bin Selûl'ün oğlu Abdullah, Resulullah'a gelip ona dedi ki: *"Sana ulaşanlardan hareketle, babamı öldürmek istediğine dair bana haberler ulaştı. İlla ki bunu yapacaksan, bana emret onu öldüreyim ve sana getireyim. Vallahi Hazrec kabilesi bilir ki, benim kadar babasına saygı duyan birisi yoktur. Korkarım ki, benden başkasına emir verirsin ve o kimse de babamı öldürür. Ben Abdullah bin Ubey'in katilini halk arasında dolaşırken görürüm de nefsim beni rahat bırakmaz ve ben o kimseyi öldürürüm. Böylelikle de bir kâfir yüzünden bir mü'mini öldürür ve cehenneme girerim."* Resulullah ise şöyle buyurdu: *"Hayır, ona merhamet ederiz ve bizimle beraber kaldıkça da onunla iyi geçiniriz, iyi arkadaşlık yaparız."*³⁶⁶ Hz. Peygamber'in bu sözü münafıklara karşı yürüttüğü psikolojik mücadelenin başarılı örneklerindendir. Münafıkların çıkardığı fitne hedefini bilen Hz. Peygamber olayın çözüm gereğinin farkında olup, münafıkların varmak istedikleri çıkar ve hesap ümitlerini hüsrana uğratmıştır. Hz. Peygamber, Hz. Ömer'i bu konuda uyardı. Hz. Ömer'in İbn Ubeyy 'in öldürme teklifini hatırlattı: *"Ey Ömer! Şimdi nasıl görüyorsun? Vallahi eğer, onu öldür, dediğin gün öldürülmesine izin verseydim, onu büyütmüş olurdun. Eğer bugün emretsem artık onu öldürürsün. Şüphesiz onun yüzünden ortalık dağılırdı (yer yerinden oynardı)".* Hz. Ömer de bunun üzerine dedi

³⁶⁴ Vâkıdî, II/303.

³⁶⁵ İbn Hişâm, III/304.

³⁶⁶ İbn Hişâm, III/305; Bûtî, s. 263.

ki: “*Vallahi, ben anladım ki Resulullah'ın görüşü, benim görüşümden daha bereketlidir.*”³⁶⁷

Hiz. Peygamber bu nifak olayının cereyanından sonra sahabe-i güzün için nifak olayını hatırlatma ve uyarma babından İbn Ubey'in yaptığı sinsi nifak hadisesini tüm yönleriyle arkadaşlarına bildirmektedir. Bu iş aynı zamanda münafıkların sinsice nifaklarına karşı ihtiyatlı olma durumu olarak özetlenebilir. İbn Ubeyy'in oğlu Abdullah, Hiz. Peygamber'in çok yumuşak davranması karşısında utanmış olmuş olacak ki, babasının yakasını bırakmadı. Müreysî'den dönüşte babasının önünü kesip devesini çöktürdü.³⁶⁸ Rivayete göre Abdullah babasına, “*Vallahi Resûlullah sana şehir giriş izni vermeden şehir girmeyeceksin ki bugün kimin aziz kimin zelil olduğunu öğreneceksin.*” dedi. Abdullah b. Ubeyy, Resûlullah'a giderek oğlunu şikâyet etti. Bunun üzerine Hiz. Peygamber Abdullah'a haber göndererek babasına şehir girme iznini vermesini buyurdu.³⁶⁹ Bu olaydan sonra Hiz. Peygamber İbn Ubey'le olan ilişkisini koparmadı. Onunla olan bağlarını devam ettirdi.³⁷⁰ Hâkim görüşe göre bu sûre Müreysî Seferi(diğer adıyla Benî Mustalik Seferi) sırasında oluşan olaylara binaen nüzul olmuştur.³⁷¹

Tefsir-i Keşşaf'ta da nakleder ki: “*Abdullah İbn Ubeyy'in bu hali ile kızbi tebeyyün edince kendisine: "Senin hakkında şiddetli âyetler nâzil oldu, hemen Resulullah'a git, senin için istiğfarda bulunsun "* denilmişti. Ancak O, başını eğmiş, sonra da: “*Bana iman etmemi emrettiniz, iman ettim, malımın zekâtını vermemi emrettiniz, zekât verdim, artık Muhammed'e secde etmemden başka çarem kalmadı,*” demişti.³⁷²

Yaşanan bu hadisede Zeyd b. Erkam, dürüst kulağa sahip olan sahabe ünvanıyla tanındı. Zira Zeyd'in getirdiği haberlere münafıklar, yalancı olduğunu söyleyip itiraz ediyorlardı. Hatta Zeyd bir ara yalancı konumuna düştüğü için üzülyordu. Tâki nâzil olan âyetler Zeyd b. Erkam'ın dürüstlüğünü tasdik edici mahiyette idi. Münâfikûn sûresi nâzil olunca, Hiz. Peygamber, Zeyd b. Erkam'ın kulağını tuttu, sonra da, “*İşte Allah seni doğruladı ve bu kulağın hakkını verdi.*” diye ona iltifat etti. “*Ey Zeyd! Allah seni tasdik*

³⁶⁷ İbn Hişam, III/305; İbn Sa'd, II/65; Taberi, Tarih, III/64.

³⁶⁸ Diyarbekrî, I/472.

³⁶⁹ Diyarbekrî, I/472.

³⁷⁰ İbn Sa'd, II/65

³⁷¹ Kur'an Yolu Meal ve Tefsiri, V/359.

³⁷² Elmalılı, VIII/11.

etti.”³⁷³buyurdu. Müreysî gazvesinde münafıkların sebep olduğu nifak hadisesi ile İslâm Tarihinde ilk defa, İslâm toplumunu birbirine karşı fiili çatışma eşiğine getirmiştir. Araplarda kılıç kınından sıyrıldığı zaman, bir daha savaş yapmadan kınına girmezdi. Rasulullah'ın siyasi dehasıyla, münafıkların birinci plânda sergiledikleri nifakları hedefine varmadan ortadan kaldırılmıştır.³⁷⁴Said Nursi, *İşâratü'l İ'câz* eserinde münafıklar hakkında "*Evet münâfıklarınazâbları, mezkûr cinayetleri arasında yalnız yalan ile nitelendirilmesi, yalanın şiddet-i kubh ve çirkinliğine işârettir. Ve bu işâret dahi, yalanın ne kadar te'sirli bir zehir olduğuna bir şâhid-i sâdıktır. Zira yalan, küfrün esâsıdır.*"³⁷⁵bu nitelemde bulunur.

Kur'an'ın en büyük etkilerinden biri de sosyal yaşantı alanında kendisini hissettirmesidir. Ekser âyetler toplum hayatını düzenini bozan suçluları, günahkârlar sınıfına katarak bunlara en ağır cezalar öngörmekte ve bunlara karşı hak ile muamele etmeyi istemektedir. Bu nedenle toplum hayatının büyük oranda bel bağladığı mesleğe ve sanata sahip kimselerin ticaretlerinde, çoğunlukla güvenilirlik ve sadakate gereksinim duyulmaktadır. Yalana gelince güvenirliliği ortadan kaldırmaktadır. Bu münasebetle Kur'an yalan konuşmaya karşı savaş başlatmış ve ona sarılan kimseleri dalâlet bataklığında saplanıp kalmakla³⁷⁶ durumlarının vehametini gözler önüne sererek onlara gözdağı vermiştir.³⁷⁷

Münafık, kendi menfaatleri doğrultusunda sinsi emellerine ulaşacak tarzda tatlı bir konuşma üslubuna sahiptir. Müminleri ve yaşadıkları toplum kitlesini sahip oldukları etkili konuşma üslupları sayesinde münâfıklar, insanları aldatmayı kendilerine meslek haline getirmişlerdir. Bu bağlamda müminler Kur'an'ın münafıklar için sunduğu davranış modellerini öğrenme ve yaşama babından bilinçli olmaları gerekmektedir. Yüce kitabımız Kur'an onların bütün hile, yalan ve aldatmalarını gözler önüne sererek Müslüman toplumunu münafıklara karşı bilinçli olmaya davet eder.

³⁷³ İbn Hişam, III/305

³⁷⁴ Sezikli, 119.

³⁷⁵ Said Nursi, *İşâratü'l İ'câz fî Mezânni'l-İcâz*, (3. Baskı), (Çev.: Abdülmecid Nursi), D.İ.B.Y., Ankara 2014, 260.

³⁷⁶ Zümer: 39/3

³⁷⁷ Aydın, 294.

2.2.6. Meziyetlerini Övmeye Kibirci ve Alaycı Olmaları

Arapça bir kelime olan "kibr" kişinin kendisinde var olmayan bir üstünlüğü varmış gibi göstererek kendisini başka kimselerden üstün tutmaya gayret etmesi " anlamına gelir.³⁷⁸ Kibir, Türkçede büyüklenmek ve böbürlenmek anlamında kullanılır. İnsanî zaaf olarak bilinen kibir, batın ve zahir olarak iki kısımda ele alınmaktadır. Bâtında olan, psikolojik bir hal olarak kibir ile zikredilmekte, zâhirde olan ise, insanın başkalarına karşı sergilediği övünme kaynaklı hareket tarzı olarak kendisine tekebbür denilmektedir.³⁷⁹

Yüce Kitabımız Kur'an münafıkların kişisel psikolojik ruh hallerine değinirken şüphesiz onların kendilerini öven başkalarını ise alaya alan kibirli karakterlerini ele alan birçok ayetler vardır. "İman edenlerle karşılaşınca "inandık" derler, şeytanlarıyla başbaşa kaldıklarında ise "Biz sizinleyiz, bizi alınızca alay etmekteyiz." derler.³⁸⁰ Münafıklar vaziyetlerini gizlediklerini ve müminleri aldattıklarını zannederek işlerini sürdürürken ve bunda başarılı olduklarını düşünerek kendi aralarında müminleri alay konusu edinirken Allah her şeyi bildiği ve Hz. Peygamber'e durumu bildirdiği için yaptıkları, gizli kameradan ekrana görünen kimseler gibi kendilerini alay konusu haline getirmektedirler.³⁸¹

Elmalılı, bu ayetin tefsirinde münafıklar için, "Sadakat göstermeye çalışırken, hiyanetlerini, şecaat göstermeye çalışırken sirkatlerini söylerler. İşte ilim ve akaidde istihfaf ve istihzanın karşılığı küfrolması hakkındaki kaide-i külliye bu gibi ayetlerin muhtevası gereğince".³⁸² ifadesiyle münafıkların ikiyüzlü ve alaycı tutumlarının karşılığı olarak küfre girmelerine sebep olduğunu izah etmiştir. Münafıklar, kendilerini beğendikleri için, İslam toplumunun fertleri olan Müslümanları inanç, itibar, makam, mevki ve dünyalık işler bakımından kendilerinden aşağı görürler. Oysa Yüce Kitabımız Kur'an'da " Asıl güç ve izzet Allah'ındır, Resulünü'nündür, müminlerindir; fakat münafıklar bunu bilmezler!"³⁸³ âyetiyle Kur'an-ı Kerim'de izzet kelimesi Allah, Resulü ve müminler için olumlu bir anlam ifade ederken, inkârcı ve münafıklar hakkında

³⁷⁸ Âlûsî, Şihâbuddîn Mahmûd, *Rûhü'l-Maânî fî Tefsîr'il-Kur'ânî'l-Azîm ve's-Seb'i'-Mesânî*, Beyrut tsz, y.y, I/231.

³⁷⁹ Said Havva, *el-Mustahlis fî Tezkiyeti'l-Enfus*, Dâru's-Selam, Kahire 1988, 196-197.

³⁸⁰ Bakara: 2/14

³⁸¹ Kur'an Yolu Meal ve Tefsiri, I/81.

³⁸² Elmalılı, I/212.

³⁸³ Münafikûn: 63/8

onların İslâm, Kur'an ve gerçekler karşısında bilgi sahibi olmadan kapıldıkları kibir, gurur, inat ve öfke duygularını, bu duyguların etkisiyle işledikleri kötülükleri devamla yaptıkları anlatılır.³⁸⁴ Nitekim konumuz ile alakaklı olan âyette de "izzet" ve "zillett" ile aynı kökten olup "güçlü olan"zayıf olan" diye çevirdiğimiz kelimeler münafıkların sırf kaba kuvvete dayalı olarak kendilerince inandıkları bir üstünlüğü ifade etmekte; Allah'a Resulü'ne ve müminlere nisbet edilen "izzet" kelimesi ise gerçek, sürekli ve ebedi saygınlığı ifade eder.³⁸⁵

Müminler için asıl amaç geçici dünyevi menfaat ilişkilerden ziyade Allah ve Resulü'nün rızası ve İslam toplumunun maslahatı için sarf edilen gaye ve emeklerdir. Müminler, insanları fırkalara göre ayıran, para, makam, güç, güzellik gibi fiziki imkânlarla göre değil, imanlarına ve dindeki kardeşlik mefhumuna göre muhabbet ve ihtiram sadedinde olaya yaklaşırlar. Bu nedenle bu vasıflara sahip olan izzet sahibi müminler, toplum da kendilerine yakışan sevgi ve saygıyı hakkıyla yaşayanlar olarak taltif edilirler. Münafıkların sahip olduğu vasıflardan biri olan kibir, toplumdaki insanların arasına fitne ve nefret tohumlarını atma, günlük yaşantı içerisinde fertler arasında gruplaşma ve düşmanlıklar icra etmek suretiyle tesanüd ruhunu ortadan kaldırmak ve İslam kardeşliği ilkesini bertaraf etme isteğidir. Hayati Aydın'a göre kibir, büyük oranda ruhsal bir hastalık olarak kabul görmektedir. Kur'an'daki fiilî kullanımında, özellikle de fiil-sıfat olan "mütekebbir" kullanımında kibirliliğin anlık bir duygusal heyecandan öte, kâfirin kalıcı bir sıfatı gibi gözükmemekte olması, onun ruhî bir hastalık olduğunu göstermektedir.³⁸⁶

Kur'an, müslümanların sırf Allah rızasını umarak halisane niyetle infak için verdiklerini alaya alan münafıklar guruhu için ayette,"*Sadakalar konusunda müminlerden hem gönüllü olarak fazla fazla verenlere hem de verecek daha fazla bir şey bulamayanlara dil uzatıp onlarla alay edenleri Allah maskaraya çevirecektir. Onlar için elem verici bir azap da vardır.*"³⁸⁷ Birçok tefsirlerin ortak rivayet noktası olan bu ayet, Resulullah büyük olasılıkla Tebuk Seferi hazırlığında iken Müslümanlara harb giderleri için yardım isteğinde bulunmuş, müslümanlarda buna samimiyetle cevap vermişler, zengin olan kimseler mallarının büyük kısmını hibe etmişler, fakir olanlarda

³⁸⁴ Bakara: 2/206: Sâd: 38/3

³⁸⁵ Kur'an Yolu Meal ve Tefsiri, V/365

³⁸⁶ Aydın, 277.

³⁸⁷ Tevbe: 9/79

kendi imkanları ölçüsünde bağış yapmışlardı. Bundan hoşnut olmayan münafıklar onları alaya alıyorlardı. Rızaları gereği fazla veren müminlere, gösteriş yaptıklarını söylüyorlar, maddî durumu iyi olmadığı halde elinden geldiğince bu hayır işine katılan fakat daha fazlasını yapamadıkları için üzüntü duyan müminlere de verdikleri miktarın azlığından dolayı sataşıyorlar ve *"Allah'ın bu kadar sadakaya ihtiyacı mı var?"* diye alay ediyorlardı.³⁸⁸

Münafıklar ahmak olmalarına rağmen uyanık geçinen kimselerdir. Müslümanların sırf Allah rızasını umarak verdikleriyle alay eden münafıklar, ahmak olmaktan öteye geçemezler. Bu durum onların toplum nezdindeki aşağılık kompleksine iten fiili durumlarıdır. Münafıklar ruhi ahlaki bozukluklarının sonucu olarak kendilerini yanlışlardan, noksanlıklardan, eleştirilerden, bilgisizce işler yapmaktan, dini anlamda ahlaksızlıktan beri gördükleri için sermayelerinin bittiği ve zarara uğradıklarının farkına varamayacak ölçüde kibirli oluşları onları aldatmıştır. Münafıkların seciyelerinde bulunan kibir, onları dünya hayatında bocaladıkları bir hal üzerine öylece bırakır. Tabi ki onların bu ahmakane tutumlarını Yüce Allah'ın karşılıksız bırakmayacağı, dünya ve ahirette onları cezalandıracağı, rezil ve rüsva edecekleri aşikârdır.

Müminler ise alçak gönüllü ve kibir batağına saplanmayan Allah'ın kendilerinden memnun olduğu, kendilerine öğüt verilen samimi olarak inanan kullarıdır. Bu durum Kur'an'da şöyle geçmektedir. *"Bizim âyetlerimize, ancak bunlarla (bu âyetlerle) kendilerine öğüt verildiğinde secdeye kapananlar, Rablerini hamd ile tesbih edenler ve büyüklük taslamayanlar inanırlar."*³⁸⁹ İşte bu ayetler müminlerin Allah'ın nezdinde mütevazı ve alçak gönüllü, inanç sahibi olduklarına; münafıklar ise kendilerine öğüt verildiğinde büyüklük taslayanlar, Rablerine hakkıyla şükür etmediklerine işaret etmektedir.

2.3. KUR'AN'IN MÜNAFIKLARA KARŞI MÜSLÜMANLARA GEREKLİ DAVRANIŞ MODELLERİ SUNMASI

Yüce Rabbimiz Kur'an'da münafıklara karşı müminler için başarı ve zafer kazanılması için maddi ve manevi yardımları sadık kullarına çoğu zaman bahşetmiştir. İşte manevi yardım şeklinde cereyan eden psikolojik olarak gereken davranış modelleri

³⁸⁸ Kur'an Yolu Meal ve Tefsiri, III/40.

³⁸⁹ Secde: 32/15

sunması, yaratıcının verdiği sözün yerine gelmesi, fazlı keremiyle yardımda bulunması şeklinde cereyan etmektedir. Nitekim bu konu hakkında Kur'an'da şöyle buyrulmaktadır: *"Eğer Allah'ın fazlı ve rahmeti senin üzerinde olmasaydı, onlardan bir grup seni de saptırmak için tasarı kurmuştu. Oysa onlar ancak kendi nefislerini saptırırlar ve sana hiçbir şeyle zarar veremezler. Allah, sana kitabı ve hikmeti indirdi ve sana bilmediklerini öğretti. Allah'ın üzerinizdeki fazlı çok büyüktür."*³⁹⁰ Sâbûnî 'de bu konu hakkında *"Yani Allah sana şeriatın hükümlerinden ve gayb işlerinden bilmediklerini öğrettiği halde seni nasıl saptırırlar? Allah vahiy, risalet ve diğer bol nimetleri vererek sana büyük bir lütufta bulunmuştur."*³⁹¹ açıklamasıyla münafıkların hiçbir zaman Hz. Peygamber'i saptıramayacağı çünkü Allah'ın ona bahsettiği ilim sayesinde bunun mümkün olmayacağını vurgular.

Kutsal kitap ve ilim bilgisini Peygamberine bahşeden Yüce Allah, kutlu elçisine büyük ikramlarla taltif etmiş, ona eşsiz özellikler lütfetmiştir. Ümmeti Muhammed ve bütün beşeriyet de bu nimetlerden faydalanmış, faydalanmaktadır, faydalanacaktır.³⁹²

Yüce Allah, Peygamberine ve onun ümmetine bahsettiği lütuflara ek olarak, düşmanlara karşı işbirliği ve mücadele tarzında gelişen durumlar için, birliktelik ve dayanışma duygusu, bilgilendirme (vahiy yoluyla), düşmanı tanıtma, motivasyon gibi davranış modelleri ile gereken yardımı mümin kullarından esirgememiştir. Biz de Allah'ın mümin kullarına lütuf ve yardım ettiği ve edeceği, davranış modellerine *"düşmanı tanıtma"* maddesi ile giriş yapalım.

2.3.1. Düşmanı Tanıtma

Yüce Allah müminlerin emniyeti, huzuru ve selameti için onları düşmanlardan veya tehlike oluşturabilecek kimselerden, gelecek tehlikelerden korumak için düşmanı Kur'an'ı Kerimde, gerek fiileri gerek sözleri gerekse kötü ahlaklarını alanen zikretmiş, onları düşman ve tehlikeli zümre olarak hedef göstermiştir. Kur'an-ı Kerim'de Yüce Allah münafıklardan çokça söz etmiştir. Müslümanların Medine'ye hicretlerinden sonra nazil olan Bakara suresi, düşman ve tehlikeli zümre olan münafıkları bize tanıtmaya

³⁹⁰ Nisa: 4/113

³⁹¹ Muhammed Ali es-Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr I-VII*, (Çev: Sadrettin Gümüş, Nedim Yılmaz), Ensar Neşriyat, İstanbul 2012, II/17

³⁹² Kur'an Yolu Meal ve Tefsiri, II/141.

açısında ve onların temel vasıflarını anlatan oldukça zengin içeriğe sahip olan, onlarca âyeti kerîme mevcuttur. Örneğin, düşman ve tehlikeli zümre olan münafıkların durumu için Kur'an şöyle buyurmaktadır: *"İnsanlardan öyleleri vardır ki: "Biz Allah'a ve ahiret gününe iman ettik." derler; oysa inanmış değillerdir. (Sözde) Allah'ı ve iman edenleri aldatırlar. Oysa onlar, yalnızca kendilerini aldatıyorlar ve şuurunda değiller."*³⁹³ Bu ayetlerde Yüce Allah iman etmedikleri halde iman ettik diyen ve çoğu müfessirlere göre bu ayetlerin asıl muhatabı münafıklık yapan tehlikeli ve düşman kimseler olarak bilinen münafıklar zümresini tanıtmaktadır. Elmalılı, bu âyetin tefsirinde, *"Bu kimselerin mümin olmadıklarını, bu ayetlere dikkatlice bakıldığında, sadece Allah'a ve ahiret gününe iman ettiklerini, Peygamber'e imana gelince çoğunlukla Peygamber'i kaâle almazlar ve Peygamberi tasdik ediyormuş gibi görünürler. Bu kimseler Allah'ı ve müminleri aldatmaya kalkışırlar. Hâlbuki aldatmayı başkasına yapmıyorlar, ancak kendilerini aldatmaya kalkışırlar."* şeklinde münafıkları tanıtmaya çalışır.³⁹⁴ Münafıklar Allah'ı Peygamber'i ve müminleri aldatmaya çalışan ikiyüzlü kimselerdir. Peygamber ve müminler onların aldatıcı ve ikiyüzlü olduklarını bilmekle birlikte, toplumun fitneye sürüklenme ihtimali sebebiyle onlara karşı olması gerektiği gibi davranmışlardır.

Kur'an'da tehlikeli ve düşman zümresi olan münafıkların bilinmesi gereken özelliklerinden olan *"Kalplerinde hastalık vardır. Allah da hastalıklarını arttırmıştır. Yalan söylemekte olduklarından dolayı, onlar için acı bir azap vardır."*³⁹⁵ âyetiyle müminlere onların gerçek yüzlerini gösterme açısından fevkalade önemlidir. Hasta kalbe sahip münâfıklar, Allah'ın Resulullah'a ve Müslümanlara türlü türlü lütuf ve ikramlarını müşahade ettikçe, İslâm dininin gittikçe kuvvetlenerek genişlediğini gördükçe nefret ve intikam hırsları ziyadeleşmekte, bu durum kalplerindeki hastalığı daha da artırmaktadır. Ruhun ve bedenın sıhhatı açısından kalp azamî ölçüde ehemmiyetli bir uzuvdur; o sıhhatli olunca bütün beden sıhhatli olur. O sıhhatli olmayınca beden tamamen hastalanır. Tabatabaî, Kur'ân ilimlerinde kalp rahatsızlığını, yaratıcıya ve delillerine bağlı olan konularda insan anlayışında ortaya çıkan şüphe,

³⁹³Bakara: 2/8-9

³⁹⁴Elmalılı, I/201.

³⁹⁵Bakara: 2/10

kuruntu ve kalbin imana girmedeki lakaydlığı³⁹⁶ şeklinde ifade eder. Elmalılı ise, bu ayetin tefsirinde hastalığı şüphe ve nifak olarak; Allah, Peygamber ve müminlerden kuşkulanır, tüm şeylerden şek duyar, hatta nefsinden bile kuşkulanır. Bilgi onun için önemsiz olmakla birlikte benlik şuurundan hiç çıkmaz. Hakikatı kendinden ibaret görür.³⁹⁷

Kur'an'a göre münafıkların özelliklerinden birisi de sapkın olmalarıdır. Nitekim ayeti kerimede " *İşte bunlar, hidayete karşılık sapıklığı satın almışlardır; fakat bu alışverişleri bir yarar sağlamamış; hidayeti de bulmamışlardır.*"³⁹⁸ Münafığın alameti olan sapıklığı akıl ve mantık ölçüsünde değerlendirdiğimizde bu düşman ve tehlikeli zümrenin kendi menfaatlerine olacak işlerden uzak ve ilgisiz durmaları, akıl ve düşünce fukaraları olmaları için yeterli delil sayılır. Elmalılı, bu ayetin tefsirinde ticari muamelede iki amaç olduğunu, ilki anaparasının güvenliği ikincisi kazancıdır. Oysa bunlar kazançların en büyüğü olan kurtuluşu vermiş, bunun karşılığında zararı tercih edip dalâleti almışlardır. Bundan dolayı kâr kalmadığı gibi buna götürecek yolda kalmamıştır.³⁹⁹

Ticaret ahlakından bir hayli uzak olan münafıklar hile ve aldatma yoluyla ticaretlerinde adeta iflas eden kimseler misalidirler. Çünkü yüce yaratıcının kendilerine verdiği imanın sermayesi olan hidayeti, ellerinin tersiyle iterek mağrur nefislerine sapıklığı satın almışlardır. İnsanoğlunun hayat çizgisini belirleyen etkenler, yalnızca onun kendi akıl ve iradesi, kendi çabasıyla elde ettiği bilgiler değildir; bunların ve daha başka etkenlerin yanında, eğitim çevresinin, rahmân veya şeytandan gelen yönlendirici etkilerin önemi vardır. Şeytan'ın cin türünden yardımcıları olduğu gibi, insanlar arasından edindiği işbirlikçileride vardır.⁴⁰⁰ İnsanoğlu dünya tezgâhında yaptığı ticaret sayesinde kâr etme fıtratı üzerine yaratılmış olduğu nazarla, hidayet yolunda yürümek ister. Amma bunun tam aksi olan dâlalet, temiz fıtrattan sıyrılıp şeytan mecralı tezgâhlarda, sapıklığa niyetlenmek olduğunu unutmamak gerekir. Bu hal üzerinde bu kimseler sattıkları mal çürümeye yüz tutmuş mallar mesabesinde oluşları itibariyle satılmamakta olup, şeytan tezgâhının sahipleri olan münafıkların ellerinde sahipleri gibi

³⁹⁶Tabatabai, Muhammed Huseyn, *el-Mizan fî Tefsiri'l-Kur'ân XX*, Müessesetü'l-Âlemî, Beyrut 1973, V/378.

³⁹⁷ Elmalılı, I/205.

³⁹⁸ Bakara: 2/16

³⁹⁹ Elmalılı, I/216.

⁴⁰⁰ Kur'an Yolu Meal ve Tefsiri, I/82

heba olup çürümektedirler. İşte münafıklar yanlış yerde ve şeytanla tezgâh kuran kimselerdir.

Said Nursi, bununla alakalı olarak " *Re'sülmâl olarak size uzun bir hayat vermiştir. Ve ruhlarınızda kemâlât isti'dâdını bırakmıştır. Ve hidâyet-i fitriyenin çekirdeği de vicdanınızda dikilmiştir ki saadeti alabilirsiniz. Hâlbuki saâdete bedel, lezâiz-i fâniyeve menâfi-i dünyeviyeyi alıyorsunuz. Demek sû-i ihtiyârınız ile dalâlet mesleğini hidayet mesleğine ihtiyar ve tercih etmekle, hidâyet-i fitriyenizi ifsâd ve ra'sülmâlnızı da zâyî etmişsiniz.*"⁴⁰¹ Demek ki akıllı olmayan münafıklar Allah'ın kendilerine sunduğu hidayet gibi paha biçilmeyen hakikatı ellerinin tersiyle iterek, kabul etmeyerek, en adi ve sufli olan dalaleti satın alarak kendi karakterlerine uygun mekân olan ebedi cehennemi satın alarak müflis zümreye ilhak olunmuşlardır.

Kur'an'a göre münafıkların özelliklerinden biri de "*Münafık erkekler ve münafık kadınlar, bazıı bazısından; kötülüğü emrederler, iyilikten alıkoyarlar, ellerini sımsıkı tutarlar. Onlar Allah'ı unuttular. O da onları unuttu. Şüphesiz, münafıklar fiska sapanlardır.*"⁴⁰² Bu nifak ve inkâr konusundan münafık erkek ve kadınları arasında fark olmadığı, onların amellerinde ve inançlarında mümin, samimi ve dürüst olmadıkları gösteren bir ifadedir. Aynı zamanda bu kimseler kötü ve ahlaksız olan değerlere meyil eder, iyi ve ahlaklı olan değerlerden insanları alıkoyarlar. Bu kimseler İslamiyet adına hiçbir fedakârlık yapmazlar ve Allah yolunda zekât, sadaka ve hayır işlerinde kaçınırlar. Münafıklar Allah'ı anmaktan gafil ve emirlerine riayet etmekten uzak durdukları için, Yüce Allah da onları unuttu. Yani bu kimseleri merhametinden ve nimetlerinden faydalandırmadı. Şüphesiz münafıklar küfür konusunda, hayır ve iyiliklerden kaçınma konusunda nihayet derecede fasık kimselerdir. İslam dininin bütün güzelliklerinden, faziletlerinden, erdemlerinden mahrum bırakılmış olup nasibi olmayan kimselerdir.

Münafıkların Kur'an'a göre özelliklerinden biri de "*Bedeviler inkâr ve nifak bakımından daha şiddetlidir, Allah'ın elçisine indirdiği sınırları bilmemeye de onlar daha 'yatkın ve elverişlidir.'* Allah bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir."⁴⁰³ Bu ayetler bedevi münafıkların şehirde yaşayanlara göre daha cahil ve katı olduklarını açıklar. Nitekim bu kimselerin, sosyal hayattan uzak ilkel yaşamaları, karakterlerinin sert olması

⁴⁰¹ Nursi, 298.

⁴⁰² Tevbe: 9/67

⁴⁰³ Tevbe: 9/97; Hucurat:49/14-15

âlimler ile münasebetlerinin olmaması ve Kur'an'ı Kerim'i az bilmelerinden kaynaklıdır. Bedeviler Arabistan'ın çöllerinde yaşayan kendilerine "A'rab"denilen çöl sakinleridir. Bedeviler Peygamber'in meclisinde oturup, ona inzal olunan ayetleri dinlemekten, mucizeleri müşahede etmekten yoksun oluyorlardı. Bu durumda bulunmaları sebebiyledir ki nifaka ve küfre girmeleri daha kolay gözükmetedir. Elmalılı da bedeviler için şu yorumda bulunmaktadır. "*Meclis-i risaletten uzak, mu'cizatı müşahede, Kitap ve Sünnette nâzil olan şerayii ve tatbikatını muayene şerefinden mahrum bulunduklarından dolayı tevhid ve nübüvvet ve mebde-ümead delillerinin meratibi ve tekâlif ve ahkâmın mekadir-ü mahiyyeti hakkında ilimsizliğe, cehalete medenîlerden ziyade lâyıkdırlar. Fıkıh şöyle dursun, ilm-i hallerini bile bilemeyecek bir vaz'-u tabiattedirler.*"⁴⁰⁴ Demircan'a göre ise Bedeviler, İslâm'ın güçlenmesinen sonra görünürde Müslüman olmuşlar; fakat İslâm, onların çoğunun iç dünyalarına tam olarak nüfûz etmemiştir. Hz. Peygamber'e hayatının son yıllarında gelip İslamiyet'i kabul eden bedevilerin büyük bir çoğunluğu, onun vefatından akabinde İslâm'a karşı harekete geçtiler. Bir kısmı zekât vermek istemedi; bir kısmı da kendi kabilelerinde ortaya çıkan yalancı peygamberlere tabi oldular.⁴⁰⁵

Nitekim mesken hayatı olan toplumsal düzen içinde yaşama stilleri oluşturma iradesi kendilerinde bulunmayan bedeviler, nifak ve inkâr ile bağlantılı inanç değerlerine sarıldıklarında ve bu durum onların sert ve kaba tabiatlarına uygun olması, dinin getirdiği kural ve kaidelere uyma hususunda sorun çıkartacak kişiler olmaya müsait olduklarını aşikârdır.⁴⁰⁶ Bedeviler, Allah'ın âdeti gereği peygamber gönderdiği şehir yerleşim alanlarının dışında olmaları, vahiy eğitim süreci, peygamber terbiyesi, toplumsal ilke ve kurallar bütünlüğü denkleminin haricinde bulunmaları, onları olumsuz alanlara sevk etmiştir.

Kur'an'a göre münafıkların özelliklerinden biri de "*Sen onları gördüğün zaman cüsseli yapıları beğenini kazanmaktadır. Konuştukları zaman da onları dinlersin. (Oysa) Sanki onlar (sütun gibi) dayandırılmış ahşap-kütük gibidirler. (Bu dayanıksızlıklarından dolayı da) Her çağrıyı kendileri aleyhinde sanırlar. Onlar düşmandırlar, bu yüzden onlardan kaçınıp-sakının. Allah onları kahretsin; nasıl da*

⁴⁰⁴ Elmalılı, IV/435.

⁴⁰⁵ Demircan, 38.

⁴⁰⁶ Kur'an Yolu Meal ve Tefsiri, III/48.

çevriliyorlar.”⁴⁰⁷ Bu âyetlere baktığımızda münafıkların içi ve dışı aynı olmayan, iri yapılarının beğeni kazanabileceği, konuşma kabiliyetlerinin epeyce akışkan olduğu göze çarpmaktadır. Çevredeki kimselere kendilerini dinletebilme kabiliyetlerine sahiplerdir. Elmalılı münafıklar için “*Dillerinin fesahati ve söyleyişlerinin selâset ve halâveti ve natika perdazlık san'atına merak ve mümareseleri hasebiyle tatlı lâf ederler. Söylemeğe başladıkları zaman mecliste bulunanların dinleyesi gelir. Medine münafıklarının başları olan Abdullah İbn Ubeyy ve Mugis İbn Kays ve Cedd İbn Kays gibi hempaları böyle iri vücudlu, yakışıklı, giyinmesinde kuşanmasında i'tina eder, talâkatlı söz söyler, dilleri ve dış yüzleri gösterişli kimseler idiler. 'Ya Resulallah' diye söze başladıkça Resulullah da, sözlerini dinlerdi.*”⁴⁰⁸

İlim, fazilet ve erdem bakımından mahrum simalara sahib olmalarından dolayı, duvara yaslatılmış ağaç kütüklerine benzerler. Münafıkların yalnız dış görüntüleriyle dikkat çeken fakat insanlık normlarından mahrum olan varlıklar olmalarıyla ilişkilendirilerek ağır bir benzetmede bulunulmuştur.⁴⁰⁹ Kur'an'ın bu şekilde benzetmesi onların cansız varlık oluşlarına dikkat çekmek içindir. Nitekim ağaç kendi kökü ile fiziksel bağını koparınca odun olur. Münafık da kendi ruhve karakterini köküyle kopardığı için adeta cansız, hareketsiz ağaca benzetme yoluyla ta'riz olunmuşlardır. Aynı zamanda bu kimseler Kur'an'ın eşsiz mesajını, belağatını ve Hz. Peygamber'in feyiz ve bereketinden mahrum olmaları tasavvurumuza göre onların ruhsuz bedenlere sahip akılsız insanlar misali yaşayan, insan tipolojileri gelmektedir. Âyetin devamında “*Her çağrıyla kendileri aleyhinde sanırlar.*” ifadesi işittikleri her sesi kendi aleylerine olduklarını sanırlar. Zihinlerini meşgul eden şey, oyunlarını deşifre edecek, maskelerini indirecek bir haberin duyulması veya kendilerine dışardan âniden bir sesin ulaşması olasılığına bağlıydı. Bir konuda ilân yapılması gibi dışa yüksek bir ses gelse tedirgin olurlar ve telâşlanırlardı.⁴¹⁰ Bu kimseler toplumda olan olaylardan hareketle, muhtemelen çok korkak olmalarından dolayı bu olayın kendi başlarına vukubulabileceği hissine kapılırlar. Elmalılı, bu konuda “*Sertçe bir öksürükten işkillenirler, hemen hemen pöh denilse korkacak haldedirler. Çünkü içleri kurtlu haindirler. Hainler ise, hiyanetin ucu kalplerinde saplı olduğu için 'Hain korkaktır.' meseli mısdağınca, herdem sırları*

⁴⁰⁷ Munafikûn: 63/4

⁴⁰⁸ Elmalılı, VIII/6.

⁴⁰⁹ Kur'an Yolu Meal ve Tefsiri, V/361.

⁴¹⁰ Kur'an Yolu Meal ve Tefsiri, V/362

faş olunmak endişesiyle korku ve kuşku içinde bulunduklarından her şeyden nem kapar, her sesten ürekerler."⁴¹¹Yalancı olmaları hasebiyle kendi lehlerine olan hadiseleri yalan olduğu kanısıyla, her zaman olan ve olacak olayları kendi aleyhlerine yorumlarlar.

Kur'an bu ayetin son kısmında bize olması gereken uyarıyı yapmakta, işin ciddiyeti ve önemini adeta film şeridi misali olayın tüm ayrıntılarıyla orta koymaktadır. Eşsiz ilim sahibi Yüce Allah, Rahmani nasihati ve kullarına şefkati gereği münafıkların oyunlarını deşifre edip planlarını alaşağı etmiştir. Merhum Sabûnî bu ayetin tefsirinde münafıklar hakkında "*Münafıklar her ne kadar müslüman görünseler de, hem sana hem mü'minlere her yönüyle düşmandırlar. Bunun üzerine onlardan sakın, sır hususunda onlara güvenme, çünkü onlar sana düşman olanların casuslarıdır.*"⁴¹²

Nitekim günümüzde casusluk yapan kimselerde pek güven duyulmamaktadır. Çünkü bu kimselerde ruhi anlamda karakter bütünlüğü taşımamakta, insani ilişkilerde güvene dayalı çalışma prensipleri olmayışı işin vehametini göstermesi açısından önemlidir. Münafıklara ait özellikleri bize tanıtan bu ayette, bir tiplene ve bir karakter bozukluğu görünümü söz konusu olduğundan, bunların belirli kişilerle sınırlı bir anlatım olduğunu söylemek doğru olmaz. Kuşkusuz bilinen somut olaylar âyetlerin anlaşılmasını kolaylaştırmaktadır. Fakat ifadelere soyut bir anlatım üslûbunun hâkim olması, müminlerin bütün zamanlarda ve her yerde bu tiplerin benzerleriyle karşılaşabilecekleri ve bunlarla olan ilişkilerde çok dikkatli olunması gerektiği vurgulanır.⁴¹³

Âyetin en son kısmında " *Allah onları kahretsin; nasıl da çevriliyorlar.* " Beddua cümlesiyle, Allah onları rezil etsin, onlara lenet etsin ve rahmetinden mahrum bıraksın.⁴¹⁴Allah'ın kullarına yaptığı beddua, bu kulların içine düştükleri sapkınlığı hak ettikleri cezaya karşılık olarak bu dünyada ve ahiretteki amellerinin karşılığıdır. "*Haktan bâtıla nasıl dönüyorlar? Buradaki soru tarzı, onların tutumlarına teaccüb nazarını celb içindir? Veya nereden sapıyorlar? Nereden döndürülüyorlar? Hiç Allah'dan kurtulup da kaçmak mümkün müdür ki hile ve yalan ile kurtulmak istiyorlar*".⁴¹⁵ Bunlar

⁴¹¹ Elmalılı, VIII/6.

⁴¹² Sâbûnî, VI/407.

⁴¹³ Kur'an Yolu Meal ve Tefsiri, V/363.

⁴¹⁴ Sâbûnî, VI/407.

⁴¹⁵ Elmalılı, VIII/7.

Rahman'ın Rahmetinden nasibi olmayan adeta şeytanın kovulması misali Allah'ın kovduğu ve lanete uğrattığı kimselerdir.

2.3.2. Münafıkların Hilelerine Karşı Yol Gösterme

Yüce Allah kullarına merhameti gereği onlara hidayet yolunu göstermekte, dünya ve ahiret mutluluğu için onlara hakkı tavsiye etmektedir. Nitekim Yüce Allah kitabında, *"Bu, kendisinde şüphe olmayan, muttakiler için yol gösterici olan bir kitaptır."*⁴¹⁶ Konumuzda bu minvalde dikkate alacağımız, münafıklara karşı Allah'ın mümin kullarına yol gösteren âyetler bağlamında olacaktır.

Münafıklar kendi elleriyle işledikleri amelleri sonucu nedamet duyup, Hz. Peygamber'e gelip yalan yere yemin etmelerine karşılık, Yüce Allah'ın bu tür kimselere karşı Peygamber ve müminlere yol göstermek adına şöyle buyurmaktadır. *"Öyleyse, nasıl olur da, kendi ellerinin sundukları sonucu, onlara bir musibet isabet eder, sonra sana gelerek: "Kuşkusuz, biz iyilikten ve uzlaştırmaktan başka bir şey istemedik." diye Allah'a yemin ederler? İşte bunların, Allah kalplerinde olanı bilmektedir. O halde sen, onlardan yüz çevir, onlara öğüt ver ve onlara nefislerine ilişkin açık ve etkileyici söz söyle."*⁴¹⁷

Yukarıdaki ayetlerin sebebi nüzülü olarak İbn Abbas'dan rivayetle bir Yahudi ve münafık arasında ihtilaf oluşmuştu. Yahudi Hz. Peygamber'e gitmeyi, münafık da Kâ'b ibn Eşref'e gitmeyi istemişler. Zira Yahudi haklıymış, münafık ise haksızmış. Yahudinin ısrarı üzerine Hz. Peygamber'e gitmişler ve Yahudi lehine karar verilince, münafık karar beğenmemiş: *"Haydi Ömer'e gidelim, aramızda hakem olsun"* diye teklifte bulunmuş.⁴¹⁸

Hiz. Ömer'in yanına varınca, Yahudi: *"Resulullah benim lehime hükmetti, bu onun hükmüne razı olmadı diye "olanları anlattı. Hazret-i Ömer, Münafık: "Öyle mi?" diye sual etmiş. O da, "Evet" demiş. Bu durumda: "Yerinizde durunuz, azıcık dışarı çıkayım gelir, hükmümü veririm" deyip, dışarı çıkmış kılıcını getirip münafığın boynunu kesmiş, işini halletmiş. Sonra: "Mademki beni hakem yaptınız, işte Allah'ın hükmüne ve*

⁴¹⁶ Bakara: 2/2

⁴¹⁷ Nisa: 4/62-63

⁴¹⁸ Elmalılı, III/33.

Resulü'nün hükmüne razı olmayan hakkında benim hükmüm budur.” demiş.⁴¹⁹ Hazret-i Ömer'in öldürdüğü münafığın yakınları Hz. Peygamber'e gelip şöyle dediler: "Biz Ömer'in hakemliğine başvurmakla, adil bir hükümle arkadaşımıza iyilik etmesinive hasmı ile ihtilafını çözmesini istemiştik. Onun hakkında bu şekilde hüküm vermeni beklemiyorduk."⁴²⁰

Bunu üzerine münafığın yakınları, Hazret-i Peygamber'e şikâyet etmişler. Ömer'i celb ile olayı sormuş, O da: *"Hükmünü reddetti ya Resulallah."* diye cevaplamış. O anda hemen Cibril (a.s.) gelip: *"Ömer, Faruk'tur, hakk ile batılı ayırtetti"* demiş. Hz. Peygamberde Hazret-i Ömer'e: *"Sen Faruk'sun"* buyurmuştur.⁴²¹

Peygamber'in hükmüne razı olmayan münafığın akıbeti, dünyadaki karşılığı boynunun vurulması, ahiretteki karşılığı ise cehennemdir. Ayetin devamında: *" O halde sen, onlardan yüz çevir, onlara öğüt ver ve onlara nefislerine ilişkin açık ve etkileyici söz söyle. "* Hz. Peygamber'e doğrudan hitab edilen bu ayet için Zemahşerî, kötü kibirleri ve nifak dolu kalplerine dair etkileyici söz söyle ve şöyle de: Allah içinizdekileri olan şeyleri tamamını bilmekte! Bu durumda onu gizli tutmanız size fayda vermez. Nefsinizi bu tür şeylerden sakındırın, kalplerinizi arındırın ve münafıklık hastalığını tedavisini bulup kendinizi iyileştiriniz. Bunu yapmadığınız takdirde Allah sizi şirklerini izhar edenleri uğrattığı akıbeti uğrattır, yani nihayetinde ummadığınız bir halde sizi cezalandırır! görüşünde bulunmaktadır.⁴²²Etkileyici söz söylemek muhatabı candan ve yürekten razı etmek biçiminde de anlaşılabilir. Tabi bu bazen korkutma veya müjdeleme tarzında söylemek mümkün olabilmektedir. Münafıkların zahirde inanır gibi görünmeleri, açık bir şekilde inkâra girmemiş olmaları nedeniyle onlara Müslümanlar gibi davranılması, imana kavuşmaları için nasihatte bulunulması, arızalı olan kalplerine nüfuz edip, kalbi etkileyecek, inandıracak sözler söylenmesi istenmiştir.⁴²³Bu yaklaşımın korkutma şekli ise şu şekilde münafıklıklarının uç verip ortaya çıktığında öldürülmeleri ve gerekiyorsa köklerinin kazınması biçiminde cereyan edilebilir. Çünkü içlerindeki hastalığı yani münafıklığı Allah'ın çok iyi bildiği, size azab etmemesinin sebebi dıştan

⁴¹⁹ Elmalılı, III/33.

⁴²⁰ Zemahşerî, *el-Keşşaf*, II/170.

⁴²¹ Elmalılı, III/33.

⁴²² Zemahşerî, *el-Keşşaf*, II/172.

⁴²³ Kur'an Yolu Meal ve Tefsiri, II/89.

Müslüman içten kâfir olmanız sebebiyledir. Tabi boyunuzu aşan işlere kalkışmanızın sonucu helak olmanız demektir.⁴²⁴

Yüce Allah bu ayette özellikle münafıkların durumu hakkında bilgi verme pozisyonundan özetle, çarpık ruh halleri görüntüsünü veren münafıklar, içine düştükleri bela sarmalına kendi elleriyle düştükleri, bu durumla başa çıkmadıkları ve yalana sarılma zaaflarını sıraladıktan sonra yeminleri kalkan etmek suretiyle işten sıyrılma hesaplarını yapan bu tipler hakkında bilgi verir. Peygamber'e bu bilgilerden sonra yapılması gerekenler özetlenmiş, yol haritası sunulmuştur.

Yine bu konu ile alakalı başka bir âyeti kerîmede Tebük gazvesinin dönüşünde münafıkların muhtemel yalan ve desiselerine ilişkin Yüce Allah müminleri uyarmak için şöyle buyurmaktadır. *"Onlara döndüğünüz zaman size mazeret beyan edeceklerdir. De ki mazerette bulunmayınız, elbette size inanmayacağız. Muhakkak ki Allah Teâlâ sizin bir kısım hallerinizden bizi haberdar buyurdu ve sizin amellerinizi Allah Teâlâ ve Peygamber'i görecektir. Sonra gizliyide aşikâreyi de bilene döndürüleceksiniz. Artık o neler yapmış olduklarınızı size haber verecektir."*⁴²⁵ Bu âyet, cihattan geri duran bir gup münafığın sonraları olmadık şeylerle özür açıklamasında bulunacaklarını haber veriyor. İşte bu âyet özür göstermelerini haklı çıkartacak veya iltifat olunmalarını destekler mahiyette olmayıp tam aksine yalancı olduklarını haber vermekte, amelleri gereği uygun cezaya çarptılacaklarını buyurmaktadır.

Bununla birlikte Yüce Allah, Peygamber'i ve müminleri münafıkların kalplerinde bulunan ihanete karşı uyarmaktadır. Onlara kesinlikle inanılmaması hususunu zikrettikten sonra kötü amellerinin karşılığı olarak dünyada yaptıkları nifaklar teşhir edilerek kıyamet günü başlarına gelecek kötü akıbetten onları sorumlu tutmuştur.

Burada Hz. Peygamber ve ashab şeref ve galibiyet elde edince, onların arasında münafıklar gözüktür; yanlarına varıp müminlerden geri kaldıkları için birçok bahane uydururlar, müminleri sevip saydıklarına ant içerler. Onların oyunlarına inanmamak gerekir. Münafıkları eleştirip kınamaya da ihtiyaç duyulmaz. Bu vaziyette olması gereken şey, onlardan yüz çevirip ilahi mesajdan kastedilen mesajı hakkıyla anlayıp ona göre yol almak, bunlardan uzaklaşmaktır. Allah'ı Teâlâ ve Peygamber'i, onların

⁴²⁴ Zemahşerî, *el-Keşşaf*, II/172.

⁴²⁵ Tevbe: 9/94

yapacakları davranışları bilecektir. Sonra, gayb olanı ve müşahade edilen her şeyi bilen yaratıcıya varacaklar. O, münafıkların yapmak istedikleri her şeyi haber verir. Böylece ilahi adalet münafıkların kendi elleriyle kazandıkları ve layık oldukları cehenneme atılmalarıyla yerini bulacaktır.

2.3.3. Motivasyon ve İkna

Yüce Allah Hz. Peygamber'e ve mümin kullarına lütfu ve rahmeti gereği vahiy yoluyla psikolojik olarak moral vermek ve ikna edici değerler aşlamak suretiyle, münafıklarla olan psikolojik mücadelede Hz. Peygamber ve müminler için en hayırlı dosttur. Nitekim bu hususta Yüce Allah Kur'an'da şöyle buyurmaktadır: " *Ey Peygamber! Kalpleri inanmadığı halde ağızlarıyla 'iman ettik' diyenlerden ve Yahudilerden küfürde yarışanlar seni üzmesin. Onlar hep yalana kulak verirler, sana gelmeyen başka bir kesimi dinler dururlar; kelimeleri konulduğu anlamlarından kaydırıp değiştirirler. 'Eğer size şu verilirse hemen alın, eğer o verilmezse uzak durun' derler. Allah bir kimseyi fitneye düşürmek isterse elbette Allah'ın iradesine karşı senin elinden hiçbir şey gelmez. İşte onlar Allah'ın, kalplerini temizlemek istemediği kimselerdir. Onların dünyadaki hakkı büyük bir rezilliktir. Ahirette de onlar için büyük bir azap vardır.*"⁴²⁶

"*Küfürde yarışanlar*", Yahudiler ve samimi bir kalple inanmadıkları halde ağızlarıyla iman ettiklerini söyleyen münafıklardır. Âyet ve rivayetlerden anlaşılan o ki, Yahudilerden bir grup Hz. Peygamber'e başvurmak üzere götürecekleri bir dava hakkında münafıklarla istişare etmişler, Hz. Peygamber onların istekleriyle uyumlu bir şekilde hüküm verirse kabul edilmesini, isteklerinin dışında uyumsuz bir karar verdiği takdirde reddedilmesini kararlaştırmışlardı.⁴²⁷

Yahudiler ve münafıklar başından beri Hz. Peygamber'in aleyhinde bağnazca hareketler sergiliyor; haince tuzaklar, planlar kuruyor, bilerek gerçekleri saptırıyor; yalan, hile, aldatma ve benzeri yöntemlerle onu başarısızlığa uğratmak için ellerinden geleni yapıyorlardı. Bütün bu olanlar haliyle Hz. Peygamber'i üzüyordu.⁴²⁸

⁴²⁶Maide: 5/41

⁴²⁷ Bezzâr, Ebû Bekir Ahmed b. Ömer, *Müsned*, Beyrut-Medine 1409/1989, y.y, I/246.

⁴²⁸ Kur'an Yolu Meal ve Tefsiri, II/275.

Yahudi ve münafık kimseler öteden beri İslam'ın ve Hz. Peygamber ve ashab için meş'um ve zalimane plan ve desiseler icra etmek suretiyle çoğu zaman birlikte hareket edip kendi menfaatlerinin bu şekilde muhafazasını uygulayabileceklerini, yeri ve zamanı geldiğinde menfaatleri çakıştığında birbirilerini arkadan vuracak kadar hain kimseledir. İslam'ın yok olup sönmesi, hükümsüz kalması, Peygamber'in yüce davasında başarısız olması ve kendi dava arkadaşlarının gözünde değersiz olması için, ashab içinde inandıkları din ve peygamber algılarına olumsuz nitelemeler aşlamak suretiyle olmadık kirli fitneler çıkarıyorlardı.

Küfürde liderlik yapan Yahudi âlimleri Tevrat'daki bazı kelimelerin yerlerini değiştirmek suretiyle tahrif yapıp bunu kendi çıkar ve menfaatleri doğrultusunda kullanıyorlardı. Hz. Peygamber'in verdiği hüküm eğer kendi menfaatleri doğrultusu üzerinde ise kabul aksi ise reddedip topluma da bunu kabul ettiriyorlardı. Bazı münafık ve Yahudi şahıslar bunlar için casusluk yapıp Hz. Peygamber'in yaptığı toplantılarda bulunuyorlardı.⁴²⁹

Bu durumun farkında olan Peygamber durumu bilmekle birlikte aynı zamanda bu şekilde davrananlara üzülyordu. Bu yüzden Allah şöyle buyurmaktadır: "*Allah bir kimseyi fitneye düşürmek isterse elbette Allah'ın iradesine karşı senin elinden hiçbir şey gelmez.*" Küfür yolunu seçmeleri ve burada ısrarcı olmaları neticesinde Allah, onları küfür ve dalâlet bataklığında bırakmayı istemiştir; bundan sonra onları kurtarmak için çabalayıp dursan da onlar için fayda vermez. Onlar kendilerini arındırmak istemedikleri için Allah da onları arındırmak istemez."⁴³⁰

Münafık ve Yahudiler Hz. Peygamber'e karşı yürüttükleri kara propaganda söylem ve yalanlar haliyle Hz. Peygamberi üzüyordu. Bu ayette "Ey Peygamber! ünvanı risaletle çağırma, Peygamberimizi yüceltme ve kalbini rahatlatma" küfürde yarışanlar seni üzmesin " hüsn-i ihzar ile Peygamber'e teselli vermek, hüznünü izale etmektir.⁴³¹

Yüce Allah, Ey Rasul hitabıyla Peygamber'in moral ve motivasyon gücünü münafıklar ve Yahudiler karşısında en üst düzeye çıkarmak için peygamberine yakışan şeref ve yücelik değerlerine uygun lafızda hitap etmiştir. Çünkü Yüce Allah inanmayan

⁴²⁹ Kur'an Yolu Meal ve Tefsiri, II/276.

⁴³⁰ Kur'an Yolu Meal ve Tefsiri, II/276.

⁴³¹ Elmalılı, III/268.

ve fitne çıkaran kimseler karşısında sevgili Peygamber'ini teselli etmek suretiyle onu mesleğinde başarılı kılar.

Konumuz ile bağlantılı başka bir âyette Yüce Allah şöyle buyurmaktadır." *Onlardan peygamberi inciten ve "O her söylenene kulak veriyor." diyenler var. De ki: "O sizin için hayırlı olana kulak veriyor; Allah'a inanıp müminlere güveniyor. Ve o içinizden iman edenler için bir rahmettir. Allah'ın Resulünü incitenler için elem verici bir azap vardır."*⁴³²Bu âyetin nüzul sebebi olarak münafıklardan bir grup Rasulullah (s.a.v.)'a eziyet ediyor ve onun hakkında uygun olmayan sözler söylüyorlardı. Bazıları: *"Bunu yapmayın. Söylediklerinizin ona ulaşmasından ve bizi cezalandırmasından korkuyoruz."* dediler. Cülâs b. Süveydî dedi: *"Biz istediğimizi söyleriz. Sonra ona geliriz söylediklerimizi inkâr ederiz, bir de yemin ederiz, hemen bize inanır. O, sadece dinleyen bir kulaktır."*⁴³³

Peygamberimiz, münafıkların yalanlarını yüzlerine vurmadığı gibi yemine önem verdiği gerçeğinden yola çıkılarak söz konusu rivayetlerle âyet arasında ilişki kurulabilir. Lakin burada asıl gayenin münafıkların davranışlarından örnekle onların düşüncelerini mahkûm etmek ve bu vasıta ile hassasiyeti Hz. Peygamber'in yüksek ahlâkına çevirmek olduğu kastedilmektedir.⁴³⁴

Ayetin devamında " *O sizin için hayırlı olana kulak veriyor.*" Bu ifadeler ışığında Peygamber'ini münafık ve Yahudilere karşı motive etmeye sadedinde o, Peygamber (bir kulaktır) yani: Herkesi içtenlikle dinler, aldanır, çünkü safi bir kalbe sahip, herkesin sözüne kıymet atfeder. Resulüm o cahillere de ki: (o) Peygamber (sizin için bir hayır kulağıdır.) o öyle sizin bildiğiniz gibi değil, belki hayrı, hakikatı, hak sözü dinler, onu kabul eden bir kulak sahibidir. O, şanlı bir Peygamber'dir ki; Allah'a hakkıyla imân eder, ilâhî vahye muhatap ve elde ettiği yüce delillere, mucizelere dayanarak Cenâb-ı Hakk'ın varlığını, birliğini, kudret ve büyüklüğünü tanır ve aynı zamanda tüm kalbiyle tasdik eyler. Resul-i Ekrem öyle bir şahıs ki, bütün müminlere samimiyetle inanır ve onları şefkat ve merhametle ve serinkanlı bir vakarla dinler. Allah'a ve Resulüne imân ettiklerini söyleyenleri yürekten sever, onların görünür sade hallerine bakar,

⁴³² T evbe: 9/61

⁴³³ Elmalılı, IV/417.

⁴³⁴ Kur'an Yolu Meal ve Tefsiri, III/31.

müslümanlıklarını tasdik eyler, haklarında hüsnü zan ederek onlara iyi muamele gösterir.

İnanmayanlar, O Yüce Peygamber'in o kadar şefkatle, merhemetle, kendilerine karşı davranış sergilemesine rağmen, Allah'ın o şanlı elçisini üzerler, hakkında olmadık yalan sözleri sarf ederler, o bir kulaktır, diye ona safdillik iftirasını atarlar, bundan sonra münafık ve Yahudiler için, öyle bir iyiliğe, şefkate ve merhamete, güzel muameleye karşı böyle kötülük yapıp da olmadık iftira ve yakıştırmalarda bulunanlara, bu cahil cesaretlerinden dolayı pek acıklı bir azap vardır. O kimseler hem bu dünyada hem ahirette elim bir azapla cezalandırılacaklardır.

2.3.4. Allah'ın Emirlerine Boyun Eğmek ve Uygulamada Sabretmek

Sabır, ahlâk ve tasavvufun temel mefhumlarından biri olarak *"acıya dayanma, sıkıntıya direnme; Allah'a tevekkül ederek O'ndan gelen bela ve musibetlere katlanma; insanın kendisini, aklın ve dinin yapılmasını lüzum gördüğü işleri yapmaya veya yapılmasını yasakladığı, uygun bulmadığı davranışlardan uzak durmaya icbar etmesi; kişinin hayırlı hedefe ulaşma yönündeki direnci"* gibi anlamlarda kullanılır.⁴³⁵ Aynı zamanda sabır, *"kendisine direnen kimseye (düşmana) daha çok mukavemet gösterilmesi"* anlamına gelir.⁴³⁶

Sabır öyle bir nimettir ki, mümin ona kalben teslim olduğu zaman zorluklar kolaylaşır, kalbine sükûnet ve ferahlık gelir, sabır hastalıkları iyileştiren bir ilaç olur. Sabırlı kimse çetin işlerle karşılaşır, onları idrak eder, Allah'tan olduğunu bilir. İdrak çerçevemize göre karşılaştığımız zorlukların âli bir hikmet için imtihan edildiğimiz malumdur. Bu durumda, insanlar başlarına gelen sıkıntı ve zorluklarda bile hayır istemek için sabır göstermelidir.

Yüce Allah kitabında ahlaki ve tasavvufi bir kavram olan sabrı, mümin kullarına tavsiye etmiş, bu nimetin önemine binaen çoğu âyeti kerîmede bu konuda atıfta bulunmuştur. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır. *"Size bir iyilik gelirse bu onları üzer ama*

⁴³⁵ İsfahânî, 474.

⁴³⁶ İbn Âşûr, Muhammed et-Tâhir, *et-Tahrir ve't-Tenvîr*, IV/208.

başınıza bir kötülük gelse buna sevinirler. Eğer sabreder ve sakınırsanız, onların tuzağı size hiçbir zarar vermez. Allah onların yaptıklarını çepeçevre kuşatmıştır."⁴³⁷

Bu âyette, kâfirlerin ve münafıkların müslümanların elde ettikleri en küçük başarı, birlik, beraberlik ve mutluluklarına tahammül edemedikleri; müminlerin başına gelecek bela, musibet ve sıkıntılara sevindikleri bildirilmiş. Münafık ve kâfirlerin olumsuz davranışlarına rağmen müslümanların sabırlı olmaları, bu kimselerle samimi dost olmaktan kaçınmaları, fakat onların hukukuna riayet etmeleri tavsiye edilmiştir.⁴³⁸ Kur'an'ın bu şekilde Müslümanlara sabır tavsiyesi için ciddiyetinin gereği olarak toplumların barışı ve kültürler arası saygı, kişilerin temel hak ve özgürlüklerin korunması vurgusu, yüce değerler ilkesi benimsenmek suretiyle, müminlere altın değerinde olan sabır ve Allah'ın emirlerine boyun eğme tavsiyesi edilmiştir. Müminlere sabır konusunda Elmalılı, şayet müslümanlar, Allah'ın emirlerine uyar. İbadetlerde sabrederler ve nehiyelerinden kaçınıp iyice korunurlarsa, o kâfirlerin ve o münafıkların hile ve aldatmalarının hiçbir zararı ile karşılaşmazlar. Az da olsa biraz eziyet çekerler, akibet hepsine üstün gelir ki İslâm Tarihinde bunun birçok örneği vardır.⁴³⁹

Konumuzla alakalı başka bir ayet-i kerimede :"*Sen (kötülüğü) en güzel olan davranışla sav; o zaman bir de göreceksin ki seninle aranızda düşmanlık bulunan kimse kesinlikle sıcak bir dost oluvermiş!*"⁴⁴⁰âyette, müminlerin kâfir ve münafıkların hile ve entrikaları karşısında ihtiyatlı olmaları neticesinde hiçbir zorlukla karşılaşılmayacağı vurgusu yapılmıştır. Allah'ın onların fiillerini hem bilgisiyle hem de kudretiyle sarmış olmasını açıklaması, kâfir ve münafıkların Allah'ın iradesi dışında ve izni olmadan hiçbir şeye güçlerinin yetmeyeceğini belirtir.⁴⁴¹

Sabır gösterip Allah'ın emir ve buyruklarına boyun eğenlere, Cenab-ı Allah'ın iyiliği ve yardımını nasıl cereyan edip de düşmanların zararlarını bertaraf eylediğini, sabırla Allah'ın emir ve buyruklarına boyun eğilmediği zaman, nasıl zararlarla karşılaşacağını unutmamak lazımdır. Nitekim İslam Tarihinde Uhud Harbi

⁴³⁷ Âl-i İmran: 3/120

⁴³⁸ Kur'an Yolu Meal ve Tefsiri, I/661.

⁴³⁹ Elmalılı, II/309.

⁴⁴⁰ Fussilet: 41/34

⁴⁴¹ Kur'an Yolu Meal ve Tefsiri, I/661.

Müslümanlar için sabır ve emirlere boyun eğme⁴⁴² konusunda tecrübe kabilinde olup, unutulmaması gereken hüznü bir vak'adır.

Allah'ın emirlerine boyun eğmek ve uygulamada sabretmek, Müslümanların vazifesi olmasının yanı sıra, aynı zamanda Allah'a tevekkül ve itimad gereğidir. Kalplere kuvvet veren O, zafiyetveren yine O'dur. Ebedi saadet O'ndan, zillet de O'ndandır. Allah'ın emirlerine boyun eğenler ve sabrı hak bilip nehiylerinden sakınanlar Allah'ın izniyle şan ve şerefle mansur ve muzaffer olurlar.

2.4. MÜNÂFIKLARIN KARA PROPAGANDALARININ KUR'AN VE MÜMİNLERE KARŞI BAŞARISIZLIĞI

2.4.1. Münafıkların Siyasi Olarak Yenilmeleri

Siyaset köken itibariyle Türkçeye Arapçadan geçmiş bir kelimedir. (سَاس) "Sase" fiilinin mastarıdır. Arapçada hayvan tımarı, at talim ve bakımı gibi temel anlamının yanında yöneticilik, devlet idaresi anlamlarına gelmektedir.⁴⁴³ Bu kullanımıyla anlam genişlemesi gösteren bu kelime Türkçeye geçtikten sonra daha farklı anlamlarda kullanılmıştır. Örneğin Osmanlı Türkçesinde siyaset etmek asmak, ölüm cezasına çarptırmak anlamları da kazanmıştır.⁴⁴⁴

Hiz. Peygamber Medine'ye gelişiyle birlikte siyasi faaliyetlerin yoğunlu artan bu şehir, belki de Mekke şehrini aksiyonel anlamda aratmayacak özelliktedir. Tebliğ vazifesinin yeni bir halkası olması, bu görevin özü itibariyle aksiyonel olması kanaatimizce dikkatleri çekmektedir. İşte burada üzerinde durmak istediğimiz alan, Medine'de yeni bir siyasi modelin inşasını zorunlu kılmaktadır. Bu siyasetin taraflarını Allah Resulü ve müminler öte tarafını ise münafıklar ve Yahudiler teşkil etmektedir. Özellikle ehli kitap olan Yahudiler, geçmişten gelen fitne dolu dini ve siyasi birikimleriyle münafıklarla işbirliği yapmaları için vehametini gösterecek boyuttadır. Medine'nin bu şekilde farklı siyasi zeminleri içinde barındırıyor olması elbette tarafların manevra alanlarının genişliği, muhalefet cephesinin taktik arayışlar içinde olmasını kaçınılmaz kılmaktadır.

⁴⁴² Âl-i İmran: 3/121-122

⁴⁴³ İbn Manzûr, VI/109 (ساس mad.).

⁴⁴⁴ İsmet Zeki Eyüboğlu, *Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü*, İstanbul 1995, 603.

Resulullah'ın Medine'ye hicretinden hemen sonra merkezi otoritesi, gittikçe artan bir kuvveti ortaya çıkmış, İslam'ın yayılma alanı gittikçe genişlemiştir. Artık emir ve yetki sahibi, sözü geçen ve üstün taraf Rasulullah'ın temsil ettiği Müslümanların tarafı olmuştu. Bunun yanı sıra münafıklar, belirgin ve dengeli şahsiyete sahip, dayanışma içinde hareket eden bir kitle bile değildi. İşte onların bu güçsüzlükleri, nitel zayıflıkları ve durumları İslam'ın gelişmesiyle ters orantılı olarak seyrediyordu. Rasulün gücü ise gittikçe artıyor, İslam'ın dairesi gittikçe genişliyor, üstünlüğü ve hâkimiyeti güçleniyordu.⁴⁴⁵

Hiz. Peygamber'in uyguladığı siyasetini, genellikle uzmanlar şu kaideler ışığında yorumlamaktadırlar: *“İslâm'ın tebliğ edilmesi, her şeyden evvel ahlâkîlik ve adalet, insanların eşitliği, dâhilde tesânüd ve sulh-u sükûn, toparlanma ve yayılma, insan kanına hücrnet ve saygı, teknik gelişme, haber alma hizmeti, iktisâdî baskı, düşmanın dost ve müttefiklerini kendi tarafına toplamak, düşmanı kendi düşmanlarıyla kuşatmak, diplomatik savaş, düşman arasına tefrika sokmak, düşmanın bir kısmının yakınlığını kazanmak, yeni mühtedilerin haysiyet ve şereflerini koruma”*⁴⁴⁶dır.

Hiz. Peygamber beşeri anlamda hayat çizgisi farklı dönemlerde şartlara ve mekânlarla göre değişim göstermiştir. Örneğin Mekke devrinde İslam'ın ilk yıllarında müşrik topluluğunun zulümlerine karşı sabır ilkesiyle yol alan anlayış, Medine döneminde Yahudi ve münafıklara gerektiğinde sabır ile müsamaha, gerektiğinde şiddetin misliyle karşılık vermiştir. İzlediği yöntem bazen münafıkların fitnelerine karşı önlem, bazen de örgütlenme girişimlerinin engellenmesi, onlara uyan Müslümanların te'dip edilmesi ve münafıkların karakterlerini ve nifak girişimlerini açıklamak şeklinde yürüttüğü ince ve gayet ihtiyatlı, temkinli bir siyaseti takip etmektedir.⁴⁴⁷

Hiz. Peygamber'in münafıklara karşı takip ettiği siyaset aynı zamanda psikolojik anlamda yürüttüğü mücadele olarak da bilinmesi gereken konulardan olması hasebiyle, önem arz etmektedir. Peygamber Efendi'miz münafıkların fitnelerine karşı aldığı ciddi önlemlerden biri de Uhud Savaşı sonrasında yaşanan olaylardır. Başta, İbn Ubeyy olduğu halde, münâfıklar; sahabeyi Peygamber Efendi'mizden koparmak için çaba gösterdiler Uhud'de şehit düşen sahâbiler hakkında: *“Eğer, onlar, bizim yanımızda*

⁴⁴⁵ Derveze, 289.

⁴⁴⁶ Hamidullah, *İslam Peygamberi*, II/270.

⁴⁴⁷ Muhammet İzzet Derveze, *et-Tefsîru'l-Hadis I-XII*, Mısır 1983/1963, II/78-82.

bulunsalardı, öldürülmezlerdi!” dediler. Yahudîler de, söyledikleri kötü sözlerle münafıkları desteklediler; “Muhammed’in hükümdarlıktan başka bir maksadı yoktur. Bugüne kadar hiçbir peygamberin bu şekilde ne yenildiği ne de kendisinin ve arkadaşlarının yaralandığı görülmüştür!” dediler.⁴⁴⁸

Münafık ve Yahudilerin bu şekilde İslam toplumuna kara propaganda yaparak güya Müslümanları fitneye sürüklemek istemişlerdi. Hz. Ömer, söylenenleri duymuş; bu sözleri söyleyen münafıkları ve Yahudileri öldürmek için Hz. Peygamber’den izin istemiş, fakat Hz. Peygamber buna izin vermemiştir.⁴⁴⁹ İbn Ubeyy’in Uhud günü, nifak grubunu teşekkül ettirdiği anlaşılmış, ona başkanlık yaptığı görülmüş ve Yahudiler ile olan ittifakı ortaya çıkmıştı. Sahabe bu durumu gözleriyle görmüştü. İbn Ubeyy, Uhud Savaşında sergiledikleri nifak eyleminden sonra münafıklığını yine devam ettirmek istedi. Bunu gerçekleştirmek için de, sanki hiçbir şey olmamış gibi Hamrâu'l Esed Seferine iştirak etmeye niyetlendi. Fakat Hz. Peygamber, onun bu isteğini reddetti.⁴⁵⁰ Peygamberimiz, bu önleme, Kureyş müşriklerinin geri dönüp Medine’ye saldırımları ihtimalini göz önünde tutarak, başvurdu. Böylece, tâkib edilmekte olduklarını onlara anlatmak, Müslümanların kuvvetli olduklarını zan ettirmek, uğramış oldukları musibetin Müslümanları düşmanlarından yıldırmadığı ve korkuya düşürmediği kanâatini yerleştirmek istemişti.⁴⁵¹

Münafıkların örgütlenme girişimleri Hz. Peygamber’in engelleme çalıştığı önemli konuların başında yer alır. Bu örgütlenme teşebbüsleri aynı zamanda nifakın yayılması, hayat bulması Medine şehri için her açıdan olumsuz sayılabilecek ortamlar demektir. Bununla birlikte Hz. Peygamber, mescitte bir araya gelerek kendi aralarında mescitte yavaş sesle konuşan münafıkları mescitten çıkardığı konusuna ileride temas edeceğiz. Bundan başka Tebûk Seferi’ne katılmak isteyenleri engellemek isteyen ve Süveylim isimli bir Yahudi’nin evinde toplanan bir grup münafığın üzerine Resûlullah, Talha’nın başkanlığında bir ekip göndererek evi yakmalarını emretmiştir.⁴⁵²

⁴⁴⁸ M. Asım Köksal, *Hz. Muhammed (A.S) ve İslâmiyet I-XI*, Medine Devri, İstanbul 1969/1982, y.y, X/237.

⁴⁴⁹ Vâkıdî, I/317-318.

⁴⁵⁰ Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Huseyn, *Delâilü’n-Nübüvve I-VII*, Thk: Abdulmu’tî Emin Kal’acî, Dar’ul-Kütübî’l-İlmiyye, Beyrut 1988, III/217.

⁴⁵¹ Köksal, X/237.

⁴⁵² Demircan, 115.

Tebük Seferi'ne katılmamaktan ötürü pişmanlık duymakla beraber hemen özür dilemeyen ve tövbeye yönelmeyen üç kişiden söz edilmektedir. Rivayetlere göre bu üç kişi Kâ'b b. Mâlik, Hilâl b. Ümeyye ve Mürâre b. Rebî'dir. Hz. Peygamber seferden dönünce, sıhhî ve malî durumları elverişli olduğu halde sefere katılmayan ve hemen günahlarını itiraf edip tövbeye yönelmeyen bu üç kişinin yüzüne bakmadı. Müslümanlar da Resûlullah'a uyarak geçici olarak onlarla ilişkilerini dondurdular.⁴⁵³ Münafıkların oyununa gelen Müslümanlara verilen ceza Kur'an'da şöyle geçmektedir. *"Allah geriye bırakılan (savaşa katılmayan) üç kişinin de tövbesini kabul etti. Sonunda, bütün genişliğine rağmen yeryüzü onlara dar gelmeye başlamış, vicdanları kendilerini sıkıştırmış ve Allah'a karşı O'ndan başka sığınılacak kimse olmadığını anlamışlardı. Bunun üzerine O da eski durumlarına dönmeleri için onlara tövbe nasip etti. Hiç şüphesiz Allah, tövbe kapısını alabildiğine açık tutmakta ve rahmetiyle kuşatmaktadır."*⁴⁵⁴ Nihayet bu âyetin nâzil olmasıyla tövbelerinin samimi olduğu ve Allah tarafından kabul edildiği bildirilince yüzleri güldü; Resûlullah'ın ve Müslümanların arasına döndüler, âdeta hayat onlar için yeniden başlamış oldu.⁴⁵⁵

Münafıkların karakterlerini ve nifak girişimlerini açıklamadaki hikmet genellikle Müslümanların nifaka karşı bilinçlendirilmesi ve münafıkların toplum huzurunu bozacak eylemlerini engelleme şeklinde planlanmıştı. Örneğin Tebük Seferi'ne doğru yol alırken, münafıkların yolda oluşturdukları nifak sözleri, Hz. Peygamber'e malûm olmuştu. Derhal Ammar b. Yâsir'e, o topluluğa gitmesini ve söylenilen sözleri kendilerine iletmesini istedi. Eğer itiraz ederlerse şunları söylediklerini hatırlatmasını istedi. Ammar, münafıkların yanına gidip durumu haber verince, hemen özür beyan etmek için Hz. Peygamber'e geldiler.⁴⁵⁶

Hz. Peygamber devesinin üzerinde bulunduğu esnada münafıklar geldiler. İçlerinde Vedia b. Sabit, Hz. Peygamber'in devesinin yularına sarılıp, *"Yâ Resulallah! Biz lâfa dalıp şakalaşıyorduk."* dedi. Bu olay üzerine nâzil olan âyette, *"Şayet kendilerine sorsan, andolsun ki, biz yol zahmetini duymamak için lâfa dalmış bulunuyor, şakalaşıyorduk, derler. Onlara de ki, siz Allah ile onun âyetleriyle, onun Resulü ile mi eğleniyorsunuz? Mazeret ileri sürmeye kalkmayın. İman ettiğinizi"*

⁴⁵³ Kur'an Yolu Meal ve Tefsiri, III/ 69.

⁴⁵⁴ Tevbe: 9/118

⁴⁵⁵ Kur'an Yolu Meal ve Tefsiri, III/69.

⁴⁵⁶ İbn Hişam, IV/168-169; Taberî, Tarih, III/108.

söyledikten sonra inkârcılığınızı açığa vurdunuz. İçinizden bir kısmını affetsek de, diğer bir kısmını gûnahta ısrarcı davranmış oldukları için azaba uğratacağız.”⁴⁵⁷

Münafıkların bir kısmı iman ile küfür arasında bocalayan, diğer bir kısmı ise bilinçli olarak ve ısrarla inkârcılığını sürdüren fakat müslümanlara karşı bunu gizlemeye çalışan kişilerdir. İşte 66. âyette, aklını ve iradesini doğru yönde kullanmayı, içindeki hak-bâtıl mücadelesini imanın galibiyetiyle sonuçlandırmayı başaranlara Yüce Allah’ın bağış kapısının açık bulunduğu, inkârcılıkta ısrar edenler için ise kötü âkıbetin kaçınılmaz olduğu haber verilmektedir.⁴⁵⁸

2.4.2. Maddi ve Manevi Çöküntüye Uğramaları

Münafıklar kaderi ilahi karşısında aciz ve mesnetsiz iddialarla yaptıkları kötü ameller neticesinde hak ettikleri, belki de hiç unutulmayacak şeytani planları ve toplumda bıraktıkları ahlak dışı davranışları, Allah Rasulü ve müminlere karşı nifak hareketleri, insanlık adına işlenmiş en büyük suçlar olarak tarihi kaynaklarda geçmektedir

Anlatıldığına göre Peygamber Efendimizin Tebük Seferine çıkışından önce nifak içersine girmişlerdi. Peygamber Efendi’miz orduyu teçhiz edip sefere nafakasını ve binekleri hazırlamakta ve bütün müminlerin topluca sefere çıkmaları için çağrıda bulunmaktayken münafıklar gelip dediler ki; *“Ya Resulullah hasta ve ihtiyaç sahipleri için, kışın yağmurlu geceleri için bir mescid inşa ettik; gelip bize oradanamaz kıldırmanı arzu ederiz.”*⁴⁵⁹ Peygamber Efendi’miz onlara şu cevabı verdi: *“Ben sefer hazırlığındayım, meşgul durumdayım, ama seferden dönersek inşaallah gelip size orada namaz kıldırırım.”*⁴⁶⁰

Hz. Peygamber’in önce, *“dönüşte namaz kıldıracağını”* söylemesiyle münafıklar ümitlendi. Eylemlerini seferin sonuna kadar ertelediler. Seferin sonunda da İslâm ordusu, sağ-salim Medine’ye dönünce, Hz. Peygamber, nâzil olan ayetin verdiği azim ile

⁴⁵⁷ Tevbe: 9/65-66

⁴⁵⁸ Kur’an Yolu Meal ve Tefsiri, III/32.

⁴⁵⁹ Muhammed Ebu Zehra, *Son Peygamber Hz Muhammed I-IV*, (Çev.: Mehmet Keskin), Birleşik Yayıncılık, İstanbul 1993, IV/237.

⁴⁶⁰ Ebu Zehra, IV/237.

Mescid-i Dırar'ı yerle bir etti.⁴⁶¹ Sonraları mescidin yeri Kuba halkının çöplüğü haline getirilmiş olup, bu Hz. Peygamber tarafından emredildiği de rivayet edilmiştir.⁴⁶²

Onlar Mescidi Nebevi'de Kuba Mescidi'nde ve diğer takva esası üzerinde kurulan mescidlerde Peygamber Efendi'mizden ayrılmayan mü'minlere zarar vermek için bu mescidi inşa etmişlerdi. Bununla müslümanların cemaatini bölüp parçalamak ve aralarına fitne yayıp kötülüğü neşretmek istiyorlardı.⁴⁶³ Hz. Peygamber'in mescidi yıktırması ise psikolojik yönden münafıkları tamamen sindirdi. Şayet sefere gitmeden önce mescide girmeyeceğini belirtmiş olsaydı; Tebük Seferinin iptali, Medine'de iç savaşın başlaması gibi tehlikeli bir durum doğurabilirdi.⁴⁶⁴

Münafıkların Medine'de oluşturulan barış ve huzur ortamını dağıtma, Hz. Peygamber'i ve müminleri itibarsızlaştırma faaliyetleri yanı sıra dışarıda müşrik ve Yahudi ve bedevilerle kurdukları ittifak sonuç vermedi; aksine Medine yönetimi için sipariş edilen krallık tacı işlev görmeden, zihinlerde unutulmaya yüz tutmuştu.

Öte yandan Hz. Peygamber, Ebu Âmir'i rahip olarak tanıyan Medinelileri, “*Ona rahip demeyin, fâsık deyin*” şeklinde uyarmıştı!⁴⁶⁵ Gerçekten Uhud'da bunun faydası görüldü. Akabinde Ebu Âmir, takip edilen kişilerden olacak ki, Mekke'nin fethiyle Taif'e, oranın halkının Müslüman olmasının ardından Şam'a kaçtı.⁴⁶⁶

Ebu Âmir'in bu seferki hedefi Hristiyanları ayaklandırıp Müslümanları Medine'den dışarı çıkarma niyetindeydi. Münafıkların Hristiyanlarla kurduğu bu ittifakı Hz. Peygamber, Tebük Seferinden hemen sonra ehli nifakın karargâhı olan Mescid-i Dırar'ı yakarak bozdu. Hz. Peygamber'in elde ettiği bu sonuç, münafıkları dıştan destekleyen kuvvetlerden mahrum etme siyaseti idi.⁴⁶⁷ Bu siyaset kısa sürede işlev gördü ve Ebu Âmir'in Hristiyan ayağıyla işlevsel hale getirmek istediği plan altüst oldu.

⁴⁶¹ Sezikli, 165.

⁴⁶² Semhûdî, Nûruddîn Âli b. Ahmed, *Vefâü'l-Vefâ bi Ahbâri'l-Mustafâ*, Mısır 1329, y.y, III/816.

⁴⁶³ Ebu Zehra, IV/238.

⁴⁶⁴ Sezikli, 166.

⁴⁶⁵ İbn Hişam, III/71

⁴⁶⁶ İbn Seyyidi'n-Nâs, *Uyûnü'l-Eser fî Fünûni'l- Megâzî ve's-Şemâili ve's-Siyer I-II*, Beyrut, tsz, y.y, I/221-222.

⁴⁶⁷ Sezikli, 202.

2.4.3. Hz. Peygamberin Psikoljik Mücadelede Önderliği

Hz. Peygamber Medine'ye hicretiyle birlikte siyasi ve dini açıdan farklı sayılabilecek bir durum ortaya çıktı. Şehir dinamiğini fazlasıyla anımsatan, iklim bakımından Mekke'ye göre daha serin ve ılıman olan, meşhur hurma bahçeleriyle çevrili olan bu şehir, farklılıkları içinde barındırma bakımından daha esnek ve farklı kültürel potansiyele sahiptir.

Gerçekten nesnel bir bakışla ele alırsak hicretten sonra Hz. Muhammed'in Medine'de siyasal bir otoriteyi de temsil ettiği görülmektedir. Mekke devrinde cemaat yapısı görünümündeki Müslümanlar, Medine devriyle birlikte siyasi statü hüviyetine kavuşmuşlardır. Hz. Peygamber, toplumun sadece Müslümanların değil, Medine'de yaşayan Yahudilerin ve bazı putperest Arap kabilelerin siyasi ve günlük hayatına yön veren hükümler getirmiş, bunları pratik hayata taşımış, Medineliler adına siyasi ve ekonomik ve kültürel antlaşmalar yapmış ve komşu ülkelere elçiler göndermiştir. Bunlar siyasi bir otoritenin temel uygulamalarıdır. Aynı zamanda bu adımlar devlet teşekkülünün yapısal olarak varlığını, otoritenin mevcudiyetini, devlet erklerinin işlevsel oluşunu göstermektedir.

Kur'an tarafından öngörülen dünya görüşünde, mutlak otorite yalnızca Allah'a aittir. O, her şeye gücü yetendir, her şeyi bilendir, her yerde hazır ve nazırdır. Tüm varlığı çepeçevre kuşatmıştır. Tüm diğer beşeri otoriteler de varlığını ve meşruiyetini Allah'tan almaktadır. Bu husus, özellikle peygamberler söz konusu edildiğinde oldukça belirgin bir nitelik kazanır. Zira tüm peygamberler, insanlığa rehberlik yapmaları amacıyla Allah tarafından seçilmişlerdir.⁴⁶⁸ Dolayısıyla onların otoritelerinin kısmen ilahi pay taşıdığı düşünülebilir. Hz. Muhammed'e inen ayetler onun otoritesine bir açıklama sunarken diğer yandan da görev alanının sınırlarını çiziyordu.⁴⁶⁹

Hz. Peygamber'in önderlik vasfıyla Mekke-Medine şehirlerinde icra ettiği siyasi ve dini yönetimdeki başarısını, Yüce Allah'tan gelen vahiy bilgisiyle yürüttüğü gerçeğini göz ardı etmemiz mümkün değildir. Nitekim Kur'an'da bu konu şöyle geçmektedir.” *İşte böylece sana da emrimizle Kur'an'ı vahyettik. Sen kitap nedir iman nedir bilmezdin. Fakat biz onu kullarımızdan dilediğimizi kendisiyle doğru yola*

⁴⁶⁸ Mehmet Evkuran, Peygamber, Karizma ve Siyasal otorite, *İslami İlimler Dergisi*, 1 (1), 2006, 56.

⁴⁶⁹ Mehmet Evkuran, Peygamber, Karizma ve Siyasal otorite, *İslami İlimler Dergisi*, 1 (1), 2006, 56.

eriştirdiğimiz bir nur kıldık. Şüphesiz ki sen doğru bir yolu göstermekteisin. O yol göklerin ve yerin sahibi olan Allah'ın yoludur. Dikkat edin bütün işler sonunda Allah'a döner."⁴⁷⁰ Bu âyetlerde Hz. Peygamberin hiçbir şey bilmediği ve sığ düşüncelere sahip olduğu bilgisi anlaşılmamalıdır. Burada anlatılmak istenen Hz. Peygamber'in vahiy olmadan gerçeklere vakıf olmayı, ince kavrayış melekelerine erişemeyeceği, en önemlisi de vahiy bilgisine vakıf olmamadan, gaybi konularda yorum yapabilme bilgisine sahip olamamasıdır.

Hz. Peygamberin psikolojik mücadelede liderliğinin özündeki siyaset, münafıklara Müslüman muamelesi yapması, hukuklarını çiğnememesi, devlet gücünü onlara karşı kullanmamasıdır. Onlara müşrik, mürtet gibi davranmamış, aksine ihtiyaç halinde bazı isteklerini yerine getirmiştir.

Âlimlerin ortak görüşüne göre, Müslümanlar'ın münafıklara Müslüman muamelesi yapmaları gerekir. Bir kişinin münafıklığı, kesin olsa bile yine de böyle davranılmalıdır. Bunun sebebi, İslâmî hükümlerin şu iki alanda ortaya çıkmasıdır: Biri bu dünyadaki uygulamadır. Müslümanlar, kendi aralarında bunu tatbik etmekle mükelleftirler. Bunun denetimini, halife veya devlet başkanı üzerine alır. Diğeri ise ahirette tatbik edilenidir ki, onun işleyişi Allah' a [c] aittir.⁴⁷¹

İlkindeki durum, dünyadaki beşeri ilişkiler neticesinde ortaya çıkan maddi ve somut deliller sonucu ortaya çıkan hükümlerin tamamına şamil oluşuyla alakalıdır. Bu görev alanı devlet başkanı veya kadılar tarafından icra edilir.

Sonraki durum, Ahiret'e intikal eden hak-hukuk çerçevesinde ele alınacak konular olup, bunun hükmünün Allah tarafından uygulanmasıdır. Hz. Peygamber bununla alakalı hususu şöyle buyuruyor "*Biz, amellerinizin bize görünen yanıyla sizi değerlendiriyoruz.*"⁴⁷² Yine Buhârî ve Müslim'in Peygamber'imizden rivayet ettiği hadiste "*Siz davalarınızı bana arz ediyorsunuz. Kiminiz (haksız iken) delilini bana düzgün ifadeyle anlatır ben de ona göre (doğru zannederek) onun lehine hükmedebilirim. Ben, kimin lehine, bir Müslüman kardeşinin hakkıyla hükmetmiş isem, sakın bu hakkı üzerine almasın. Çünkü o ateşten bir parçadır*".⁴⁷³

⁴⁷⁰ Şûrâ: 42/52-53

⁴⁷¹ Bûtî, 219-220

⁴⁷² Buhârî, Mezâlim: 16

⁴⁷³ Müslim, Ezkiye: 5

Buradaki kuralın geçerli kılınmasındaki gaye, insanlar arasında adaletin, hakkaniyet ölçülerine göre ihlali yapılmadan güven içinde tesis edilmesidir. Çünkü ara sıra idareciler, vicdanlarının veya nefislerinin ihtiyaçlarına uyarak, bazı kimselere haksız yere zarar verme tercihinde bulunabilirler.

Bu kaidenin uygulanması olarak Resulullah, Allah'tan aldığı vahiyle münafıkların gizledikleri birçok hallerini öğrenmesine rağmen, genel şer'i kurallarda hiçbir fark gözetmeden; onlara Müslümanlara davrandığı gibi muamelede bulunuyordu. Bu durum, Müslümanların, münafıklara karşı daima dikkatli olmalarına ve onların davranışları karşısında tam bir uyanıklık içinde bulunmalarına aykırı değildir. Bu, her yerde ve her zamanda, Müslümanların başta gelen görevlerindendir.⁴⁷⁴

Yukarıda Hz. Peygamber'in siyasetine ve siyasi icraatlarına az da olsa değindik. Asıl mesele Hz. Peygamber Medine'ye gelişiyle birlikte farklı kesimlerin bir arada mutlu ve refah içinde yaşamalarını sağlayacak kanun ve kuralların düzenlenmesi siyasi, ekonomi ve kültürel faaliyetlerin işlevsel hale gelmesi için devlet yapısına ihtiyaç duyulması gerçeğidir. Buradan hareketle Hz. Peygamberin, yeni devletin anayasal yapısını şekillendiren Medine Vesikası, bir taraftan devletin kendi vatandaşları ile olan münasebetlerini düzenlerken, bir taraftan diğer insanlarla olan münasebetlerini düzenlemektedir.

Bu belge aynı zamanda Resulullah'ın siyaset üstü liderliğinin temel taşlarını oluşturması açısından önem ihtiva eder. Yahudilere ve münafıklara anayasal çerçeve içinde yurttaşlık hakları verilmek suretiyle onlara insanlık muamelesi yapılmıştır. Gayri meşru anlamda yeltenecekleri olumsuz hareketler, suç teşkili açısından bağlayıcı ve karşılığı olması yönüyle de cezai müeyyide kapsamında ele alınarak gerekli işlemler uygulanmıştır.

Medine devletinin anayasası sayılan bu belgeye ne yazık ki Yahudiler ve münafıklar muhalefet etmekte gecikmediler. Tüm şeytani planlarıyla anayasanın eşit yurttaşlık haklarını ihlal ederek, İslam toplumunu parçalamak, elde edilen kazanımları boşa çıkarmak gayesiyle çıktıkları bu yol, ne hikmettir ki Yahudilerin Medine'den çıkarılmaları, münafıkların ise sosyal ve psikolojik anlamda yenilgiye uğramalarıyla neticelenmiştir.

⁴⁷⁴ Bûtî, 220.

2.4.4. Sahabenin Psikolojik Mücadelede Peygamberle Birlik ve Beraberliği

Sahabe, İslam dinine iman eden ilk nesil olma bahtiyarlığını elinde bulunduran İslam büyükleridir. Aynı zamanda Kur'an'ın nüzulüne canlı bir süreç ile şahit olan kimselerdir. Bu anlamda sahabenin, gerek Kur'an'ı yaşamada gerekse Hz. Peygamberle olan arkadaşlığı ve dini anlamada ve yaşamadaki fonksiyonu önemlidir.

Sahabe, önderleri olan Hz. Peygamber'e itaati ve muhabbeti Medine'ye gelişiyle birlikte başlayıp da Resulullah'ın vefatına dek süregelmıştır. Nihayetinde İslam davasının başarılı olması için çabalayan kutlu elçi, Medine'de ilahi adaletin tecelli etmesini arzulayan neferlerle yürümüştür. Bu kutlu beraberliğin amacı ve hedefi, hak olan Rahman'ın vahyi ile edeplenelerin ortak davasında başarıdır.

Bir gün mescidde münâfıklardan bazı kimseler toplanmışlar, gülüşmeğe ve eğlenmeğe dalmışlardı.⁴⁷⁵ Efendimiz, onların aralarında yüksek sesle konuştuklarını görünce, seslerini kısırdı. Birbirlerine yapışır, sırnaşık hareketlerini görünce de, mescidden dışarı çıkarılmalarını emretti.⁴⁷⁶ Hazrecler'den bir zat olan Abdullâh b. Hâris kalktı. Münâfıklardan birisinin Hâris b. Amr'ın yanına vardı. Hâris, uzun saçlı idi. Onu, saçından şiddetle tutup çekti. Mescidden çıkarıncaya kadar yerde sürükledi. O *“Ey Hâris'in oğlu! Andolsun ki, sen, bana ağır bir muâmele yaptın!”* diyordu. Abdullâh da *“Sen, buna lâıyısın ey Allâh düşmanı! Allâh, senin hakkında âyet indirdi. Resûlullâh'ın mescidine sakın bir daha yaklaşma! Sen pissin!”* dedi.⁴⁷⁷ Amr b. Avf oğullarından bir zat kalkıp kardeşi, Züvey b. Hâris'in yanına vardı. Onu *“öf!”* diyerek zorla mescidden dışarı çıkardı: *“Şeytan ve Şeytanın işi, sana hâkim olmuş!”* dedi. Bunlar, o gün, münâfıklardan mescidde bulunanlardı. Peygamber'imiz, onların mescidden çıkarılmalarını emretmişti.⁴⁷⁸

Resulullah'ın emriyle o gün münafıklar mescitten ayıplanacak bir durumda sahabenin eliyle mescitten kovulmuşlardı. Bu onların sahip oldukları kişiliklerine verilen değer karşılığıydı. Bu denli mescitten kovulmalarına sebep olan davranışları, Resulullah'ın tasvip etmediği, hoşlanmadığı, mescit adabına uygun olmayan fiileri,

⁴⁷⁵ İbn Hişam, II/528.

⁴⁷⁶ İbn Hişam, II/528

⁴⁷⁷ İbn Sa'd, I/528-529.

⁴⁷⁸ İbn Sa'd, I/528-529.

nifak hastalığına tutulmaları sebebiyledir. Uhud günü, bir belâ, bir imtihan ve deneme, herkesin içindekini dışına vurma günü olmuş, mü'mini, münafıkı ayırd etmişti.⁴⁷⁹

Abdullâh b. Ubeyy'in oğlu Abdullâh da, yaralanlardan idi. Yaraları, ateşle dağlanarak bütün gece geçirilmişti. Babası, ona: *“Sen, benim görüşümü dinlemeyen, gençlerin görüşüne uyan Muhammed’le Uhud’e çıkmasaydın, bu felâkete uğramazdın! Vallâhi, ben, işin bu sonuca varacağını görür gibi idim!”* diyordu. Oğlu ise: *“Allâh’ın, Resûlüne ve Müslümanlara yapmış olduğu şeyde muhakkak bir hayır ve hikmet vardır!”* diyordu.⁴⁸⁰

Ayrıca Abdullâh’ın burnu da, kesilmişti. Peygamber’imiz, ona, altından bir burun yaptırmasını nasihatında bulunmuştu.⁴⁸¹

Resulullah’ın sahabe ile birlik ve beraberliği tüm zamanların en büyük birliktelik ruhunun eşsiz örneği olarak İslam Tarihi kaynaklarında mevcuttur. Bu kutsal davada münafıkların reisi İbn Ubeyy’in oğlu Abdullah, babasının girişimde bulunduğu nifak hareketi, bu birliktelik ruhunu tasfiye ve başarısız kılma amacı, hedefine varmadan sahabenin Resulullah’ın rahle-i tedrisinden aldığı ilim, irfan terbiyesiyle bertaraf edilmiştir. Abdullah’ın Hz. Peygamber’e olan samimiyeti ve güzel ahlakı ile emrine bir an bile tereddüt hissine kapılmadan teslimiyeti vakarlı davranması İslam’ın kalplere nakşettiği nurun sebebiyledir. Bu dava başta Allah’ın mümin kullarına bahşettiği inayet ve fazlı keremi ile başlamış, sonrasında Resulullah ve arkadaşlarıyla birlikte mücadele ettiği Mekke ve Medineli Müslümanların samimi fedakârlıkları sayesinde zafer, İslam’ın ve müminlerin olmuştur.

2.4.5. Münafıkların Ölümü ve Amellerinin Boşa Gidişi

Hiz. Peygamber Medine’ye teşrifiyle birlikte Ebu Âmir yanına aldığı adamlarıyla buradan ayrıldı. Daha sonraları adamlarıyla birlikte müşriklerin safında Uhud Savaşında, Müslümanlara karşı hendekler kazmıştı. Bu münafığın kazdığı hendeklerden birinin içine düşen Hiz. Peygamber’in, dizi incilmişti. Yıllar sonra Müslümanların Mekke’yi fethetmeleriyle birlikte Mekke’den kaçıp Taif’e, oradandan barınamayıp

⁴⁷⁹ İbn-i İshak, III/105.

⁴⁸⁰ Vâkıdî, I/245.

⁴⁸¹ Zehebî, Tarihu ’l-İslam I-V, Mektebetülkudsi, Kahire 1367-1369, I/371.

Şam'a kaçmıştı. Hz. Peygamber'in lanetiyle hakettiğinin karşılığı olarak burada kimsesiz ve sefil bir şekilde ölmüştü.

Abdullah b. Ubeyy hicretin dokuzuncu yılı Şevval ayının sonlarında rahatsızlandı. Hastalığı yirmi gün sürdü. Zilkade ayında öldü.⁴⁸² Hz. Peygamber, Abdullah b. Ubeyy, hastalığı esnasında sık sık gidip gelirdi.⁴⁸³ Abdullah b. Ubeyy, birgün Hz. Peygamber'in gelmesi için haber gönderdi.⁴⁸⁴ Hz. Peygamber onun öleceği gün yanına vardı.⁴⁸⁵

Ölmek üzere olduğunu anlayınca, “Ben, seni Yahudileri sevmekten men eder dururdum. Yahudi sevgisi nihayet seni helak etti.”⁴⁸⁶ buyurdu. Abdullah b. Ubeyy ise, “Es'ad b. Zürâre, onlara kin besledi de, kendisine ne faydası oldu?”⁴⁸⁷ dedi şu dileklerde bulundu: “Yâ Resulallah! Şimdi kınama ve azarlama zamanı değil ölme zamanıdır! Ben, seni, azarlayasın diye değil, benim için yarlıganmak dileyessin diye çağırttım.”⁴⁸⁸ “Ölürsem gaslimde yanımda bulun, bana gömleğini ver.”⁴⁸⁹ Cenaze namazını kıl, affedimem için Allah'a dua et.”⁴⁹⁰

Hz. Peygamber, ölen Abdullah b. Ubeyy'in kefenlenmesi için oğlu Abdullah'ın isteği üzerine gömleğini gönderdi.⁴⁹¹ Hz. Peygamber'in gömleğini isteyip, kendisi için mağfiret dilenmesini talep eden kişinin Abdullah b. Ubeyy olduğu rivayet edilir.⁴⁹² Peygamber'imiz kalkıp gitti. Cenaze namazını kıldırmak üzere ilerlediği sırada Hz. Ömer, Peygamber'imizin elbisesinden tutup çekti. Münafıklar için dua edilemeyeceğini söyledi.⁴⁹³ Önüne varıp dikildi. Abdullah b. Ubeyy'in o güne kadar yaptığı bütün kötülükleri birer birer sayarak, nifakını anlattıktan sonra, “Allah düşmanı üzerine mi namaz kılacaksınız?” dedi. Hz. Peygamber gülümseyerek Hz. Ömer'e şöyle dedi: “Bana Allah tarafından: “Onlar için mağfiret ister dile, ister dileme! Onlar için yetmiş kere mağfiret dilesen de, Allah onları bağışlamayacaktı”⁴⁹⁴ âyetini okudu. “Ben, iki şeyden birini tercih etmekte muhayyer bırakıldım ve ben de tercihimini yapmış

⁴⁸² Vâkıdî, III/1057; Taberi, Tarih, III/153.

⁴⁸³ Vâkıdî, III/1057.

⁴⁸⁴ Taberi, Tefsir, X/206.

⁴⁸⁵ Vâkıdî, III/1057.

⁴⁸⁶ Taberi, Tefsir, X/206; Diyarbekri, II/140.

⁴⁸⁷ Vâkıdî, III/ 1057; İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ, el-Bidâye ve'n-Nihâye I-XIV, Beyrut, y.y, 1966, V/34.

⁴⁸⁸ Taberi, Tefsir, X, 206; Diyarbekri, II/140.

⁴⁸⁹ Vâkıdî, III/1057; İbn Kesîr, Bidâye, V/34.

⁴⁹⁰ Vâkıdî, III/1057.

⁴⁹¹ Müslim, Sıfâtü'l-munâfıkîn: 3

⁴⁹² Vâkıdî, III/1057.

⁴⁹³ Müslim, Sıfâtü'l-munâfıkîn: 3

⁴⁹⁴ Tevbe: 9/80

*bulunuyorum. Eğer yetmişi artırınca bunun yarlıganacağını bilseydim, şüphesiz artırır, bağışlanmasını sağlardım.*⁴⁹⁵ Sonra da, onun üzerine cenaze namazı kıldı. Ashab da Peygamber'imizle birlikte kıldılar.⁴⁹⁶ Ancak bu olaydan sonra münafıkların cenaze namazlarının kılınmaması ve kabirlerinin başında bulunulmamasını emreden ⁴⁹⁷ âyet nazil oldu.⁴⁹⁸

H. Peygamber, Abdullah b. Ubeyy'in tabutunun yanında kabre kadar yürüdü.⁴⁹⁹ Münafıklar Abdullah b. Ubeyy'in kabrinin başına gelip durdukları zaman, Peygamber'imiz, onları göz ucuyla süzüyordu. Kabrin içine girmek için birbirlerinin üzerine yığıldılar. Bağırmlar, çığlıklar yükselmeye başladı.⁵⁰⁰ Nihayet, Ubâdeb. Samit, onları bu tutum ve davranışlarından vazgeçirmek için: *"Resulullah'ın yanında seslerinizi kıssanıza!"* dedi.⁵⁰¹ Cenaze gömülünceye kadar, Peygamberimiz kabrin başında ayakta durdu.⁵⁰²

Abdullah b. Ubeyy'in yoksul münafıklardan, işlerini yoluna koyduğu ve kendilerine iyilikler ettiği bir takım adamları da kabir üzerine toprak atarken: *"Ah! Keşke senden önce, biz canlarımızı sana feda etseydik!"* diyorlar ve başlarına toprak saçıyorlardı.⁵⁰³ Cenaze gömülünceye kadar kabrin başında durdu. Abdullah b. Ubeyy'in oğlu Abdullah'a baş sağlığı dileyen H. Peygamber, oradan ayrıldı.⁵⁰⁴ Bu olaydan sonra, H. Peygamber ruhunu Allah'a teslim edinceye kadar hiçbir münafığın cenaze namazını kılmadı ve kabrinin başında durmadı.⁵⁰⁵

H. Peygamber'in Abdullah b. Ubeyy'e gömleğini vermesi ve cenaze namazını ne diye kıldığı sorulduğu zaman, şöyle bir açıklama yapmıştı: *"Gömleğim ve onun üzerine kıldığım namazım, kendisini Allah'tan gelecek azaptan kurtarmayacaktır. Fakat ben, bu sayede onun kavminden bir kişinin Müslüman olmasını umuyorumdur!"* buyurdu.⁵⁰⁶ Nitekim H. Peygamber'in Abdullah b. Ubeyy'e yaptığı bu hareketten dolayı Hazrec'ten

⁴⁹⁵ İbn Hişam, IV/196-197.

⁴⁹⁶ Buhârî, Tefsir: 13

⁴⁹⁷ Tevbe: 9/84

⁴⁹⁸ Taberî, Tefsir, XIV/307.

⁴⁹⁹ İbn Hişam, IV/197.

⁵⁰⁰ Köksal, XII/423.

⁵⁰¹ Köksal, XII/424.

⁵⁰² İbn Hişam, IV/197.

⁵⁰³ Köksal, XII/424.

⁵⁰⁴ Vâkıdî, III/1058.

⁵⁰⁵ Taberî, Tefsir X/216; Diyarbekri, II/140-141.

⁵⁰⁶ Taberî, Tefsir, X, 216.

bin kişinin nifaktan kurtulduğu rivayeti vardır.⁵⁰⁷ Bu durumu gören Hz. Ömer, cenazede yaptığı işten dolayı pişman olmuş ve şöyle demiştir: “*Bundan sonra, Rasulullah'a karşı cür'etime şaştım. Allah ve Rasulü daha iyi bilir.*”⁵⁰⁸ dedi.

Resûlullah'ın Abdullah b. Ubeyy'e gömleğini vermesinin, Bedir Savaşından sonra onun savaş esirleri arasında bulunan Hz. Abbâs'a kendi gömleğini vermesine karşılık olduğu da zikredilmiştir.⁵⁰⁹ Medine'de nifak olaylarının baş aktörü ve planlayıcısı olan İbn Ubey, Allah'a iman noktasında, imanın lezzetini, onun yüceliğinin farkında olmayan, budala ve ciddiyetten uzak insan tiplemesiydi. Özellikle ashabın Hz. Peygamber'e olan bağlılığını, samimiyetini, daha da ötesi kendi nefislerinden, ana ve babalarından onu üstün görmelerini hazmedemiyordu. Nitekim kendisini daima toplumunun lideri konumunda görüyor, zamanı ve yeri geldiğinde Resulullah'ın aleyhinde vereceği emir ve görüşlerde, onların bana uyacakları zannıyla hareket ediyordu. Zan ve korku üzerine inşa ettiği bu vesveseli tabiatı, onun dünyasının ne denli karanlık basiretsiz ve sık düşüncenin kuşattığı ruhsuz beden tiplemesiyle oluşturduğu yapı, ahlaki tutarsızlık bakımıyla ibret vericidir.

Ne yazık ki böyle karakter yoksunu olan bu şahıs, Medine'de Evs ve Hazreç kabileleri arasında çıkan Buas çatışmasında her iki kabilenin ileri gelenlerinin çoğunluğu hayatını kaybedince, Medine toplumu içinde muhalefetten yoksun biri olarak lider konumunda hissedilmeye başlanılmıştı. Medine'ye kral olmaya ümitlenmiş, insanlar da onu kral yapma hazırlığına başlamıştı.⁵¹⁰ Halkın kral yapmaya çalıştığı bu kişi, Medine şehrinde adalet ve düzenin olmayışını fırsat bilerek serveti ile insanları kendi otoritesi altına alma, kral olmak hayali ile avunurken, hiç beklemediği davetsiz misafir bütün planlarını altüst etmişti. Hz. Peygamber'e ölümüne dek muhalefet etme, nifak olaylarını organize etme, ona suikast düzenleme, ailesine iftira atma gibi intikam hırsıyla Efendi'mize çirkin amellerle düşman kesilmişti.

İbn Ubeyy, her zaman sinsilik ve nifak politikasıyla hareket etti. Resûlullah efendimize sürekli krallığını/otoritesini elinden kapmış, kendisine haksızlık yapılmış biri olarak gördü. Bundan dolayı gerek Hz. Peygamber'e gerekse müntesibi olduğu

⁵⁰⁷ Diyarbekri, II/140-141.

⁵⁰⁸ İbn Hişâm, IV/ 197.

⁵⁰⁹ Kâmil Miras, *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi I-IV*, (8. Baskı), Ankara 1985, y.y, IV, 345.

⁵¹⁰ Hamidullah, *İslam Peygamberi*, I/184.

Hazreç kabilesi onun için değersizdi. İbn Ubey, hayatı boyunca nifak hareketinin gelişmesi için çaba sarf etti.⁵¹¹ Hz. Peygamber'in davetine icabet etmediği gibi Müslümanlara alaycı bir şekilde davrandı. Müşriklerin akıllarında geçemeyen planları organize etti. Resûlullah hakkında ölüm kararı çıkaran Mekke aristokrasisi olan müşrikler, onun aile namusuna iftirada bulunmadılar; fakat İbn Ubeyy Hz. Ayşe'ye zina iftirasında bulundu. Müşrikler, Resulullah ile karşılıklı savaş yürütürken; O, ölünceye kadar Peygamber ve ashabına karşı psikolojik mücadelede işin başındaki kişiydi.

⁵¹¹ Münir Muhammed Gadban, *Nebevi Hareket Metodu I-II*, (7.Baskı), (Çev.: Tarık Akarsu), Nehir Yayınları, İstanbul tsz, II, 521.

SONUÇ

Hiç şüphesiz Hz. Peygamber'in yirmi üç yıllık risalet görevi zor şartlar altında yürütülmüştür. Mekke ve Medine devirleri insanlık için tüm zamanların en önemli ve bir o kadar da tarihi olaylarına tanıklık etmesi bakımından önem arz eder. Mekke de nifak ve münafık olayları, önemli sayılacak ölçüde olmamıştır. Çünkü Mekke şirkin bataklığına saplanmış karanlıklar içinde süregelen hayatlar vaat eden cahiliye yuvasıdır. Bu yuva, şirk kokan hırs ve zalimliği içinde hapsedmiş, geride gönüllerde iman aşkını silmiş, yerine nefret, kin ve gözyaşı bırakmıştır.

İşte böyle bir devirde Peygamberlik görevi ile sorumlu tutulan Resulullah, şirkin yuvası Mekke de on üç yıllık risalet görevini hakkıyla yerine getirmiş, bu yuva putlardan arındırılarak tek olan Allah'ın hükümleriyle saadete kavuşturulmuştur.

Medine şehri Hz. Peygamber için pek de bilinen bir belde değildi. Burası Yahudilerle birlikte, müşrik Arap ve bedevilerin yaşadığı yerdir. Nifak merkezi olan bu şehir, Hz. Peygamber için zor günler demektir. Nifak burada çok rahat bir şekilde yayılmış, Yahudi ve münafık ittifakı hemen gerçekleşmişti. Çünkü bu ittifak menfaatler sonucu var olmuş, hedefte ise Resulullah ve ashabıydı. Bu ittifak savaşlarda ve ekonomik antlaşmalarda, gerçekleştiği gibi bazen de münafıkların Yahudilere af istemesi şeklinde cereyan etmekteydi. Nitekim Hz. Peygamber'e ve ashaba karşı yaptıkları tüm ittifaklar sonuçsuz kalmıştı. Medine şehri Yahudi ve münafıklardan arındırılmıştı. Bu durum onların İslam'a ve Müslümanlara verdikleri zararın karşılığıdır. Çünkü İlahi adalet buna rıza gösterir, bu şekilde uygulama bütün Müslümanların yapması gereken işlerdendir.

Sonuç olarak İlahi kaderin neticesinde vahye muhatab olan Hz. Peygamber, müşrik, münafık ve Yahudilere karşı yürüttüğü psikolojik mücadelede, Yüce Yaraticının vaat ettiği şekilde davasını zaferle sonuçlandırmıştır. Bu zafer, ilahi yardımın psikolojik anlamda ne denli önemli olduğunun en bariz göstergesidir. Nitekim psikolojik üstünlükleri her zaman hisseden yaşayan peygamber ve arkadaşlarının, doğal olarak bu zorlu süreçlerde, aksiyonel mücadele örnekleriyle gösterdikleri üstün davranışlar, bunu destekler mahiyettedir. Çağlar boyunca sürecektir bu psikolojik mücadelede, Allah'ın samimi ve ihlâslı kulları, izzetli yaşamın verdiği pozitif enerji

sayesinde üstün olacaklardır. Bu Allah'ın kanunu olarak bilinmektedir. Kur'an'ın en önemli mevzularından birisi, şüphesiz Allah-insan ilişkisidir. Allah ile psikolojik olarak metafizik âlemde bağı olan insan, kulluk vazifesiyle sorumluluk sahibidir. Bu yüzden Kur'an, insan psikolojisine diğer konulardan daha ziyade yer vermiştir. Kur'an'da insan psikolojisinin çokça ele alınması, ilahi mesajın anlaşılmasına ve yaşanmasına verilen önemi gösterir. Kur'an ayetlerinin yorumlanmasında ve anlaşılmasında insan bilgisinden bağımsız kalmak mümkün olmamıştır. Bu durum, insan psikolojisine doğrudan temas eden ayetlerin yorumunda ve anlaşılmasında psikoloji ilminden faydalanmayı gerektirir. Kur'an psikolojisi işlevsel yönüyle dini ve içtimai hayatımıza her anlamda katkı sunar.

Kur'an'da psikolojik mücadele tarzındaki ayetleri ölçülü bir tutum takınarak psikoloji ilminin verileriyle Tefsir ilmindeki çalışmaların ortak noktalarını saptamaya çalıştık. Zengin çalışma sahalarına sahip Psikoloji ilminde elde ettiğimiz verileri Tefsir ilmine kazandırmaya gayret ettik. İnsanlığın psikolojik tecrübelerinden ve bilgi birikiminden bağımsız olarak, sadece Kur'an gerçeğinden hareket etme suretiyle ilahî kelamın manasına vakıf olmaya çalışmak kanaatimizce eksik kalacaktır.

KAYNAKÇA

- Abdulgaki, Muhammed Fuad, *el-Mu'cemu'l-Mufehres li Elfazi'l-Kur'an-ı Kerim*, Dar'ul Marife, Beyrut 2005
- Adair, John, *Etkili Stratejik Liderlik*, (Çev. Salih Fatih Güneş), Babıali Kültür Yayıncılığı, İstanbul 2004.
- Ahmed b. Hanbel, Ebu Abdullah eş-Şeybani, *Müsned*, Beyrut tsz.
- Algül, Hüseyin, “Mistah b. Üsâse” mad., *DİA*, XXX, TDV
- Alper, Hülya, *İmanın Psikolojik Yapısı*, Rağbet Yayınları, İstanbul 2002.
- Altıntaş, Hayrani, *Tarih ve Psikoloji*, Fırat Üniversitesi, Elazığ 1990.
- Âlûsî, Şihâbuddîn Mahmûd, *Rûhü'l-Maânî fî Tefsîr'il-Kur'ânî'l-Azîm ve's-Seb'i'-Mesânî*, Beyrut, tsz.
- Apak, Âdem, *Asabiyet ve Erken Dönem İslâm Siyasî Tarihindeki Etkileri*, İstanbul 2004.
- Asım Efendi, Ebu'l Kemal Es-Seyyid, *Kamus tercemesi*, İstanbul 1886.
- Aynî, *Umdetu'l-Kârî*, Darü'l-Fikr, Beyrut, tsz.
- Belâzurî, Ahmed b Yahya b Câbir, *Futûhu'l-Buldân*, (Çev. Mustafa Fayda), Ankara 1987.
- Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Huseyn, *Delâilü'n-Nübüvve*, Tahkik: Abdulmu'tî Kal'acî, Beyrut 1405/1985
- Bezzâr, Ebû Bekir Ahmed b. Ömer, *Müsned*, Beyrut-Medine 1409.
- Brown, J.A.C., *Siyasal Propaganda*, (Çev. Yusuf Yazar), İstanbul 1992.
- Buhl, Fr, “Münafık”mad. *DİA*, VIII, TDV, İstanbul 1979
- _____, “Medine”mad. *DİA*, VIII, TDV İstanbul 1993
- Bûtî, Ramazan, *Fıkhu's-Siyre*, (Çev. Atik Aydın), Bilge Adam Yayınları, İstanbul 2006.
- Canan, İbrahim, “Hz. Peygamber'in Münafıklara Karşı Takip Ettiği Siyaset”, *Diyanet Dergisi*, (cilt:4), Ankara 1977, 4.

- Cevherî, Ebu Nasr İsmail İbn Hammad, *Es-Sıhah: Tacü'l-Luğa ve Sıhahü'l Arabiyye*, Beyrut 1998.
- Cürcânî, Seyyid Şerif Ali b. Muhammed, *Kitâbü't-Ta'rifât*, Beyrut 1983.
- Dayf, Şevki, *el Asru'l Cahilî*, Kahire 1960.
- Demir, Ömer - Acar Mustafa, *Sosyal Bilimler Sözlüğü*, Vadi Yayınları, Ankara 1997.
- Demircan, Adnan, *H. Peygamber Döneminde Münafıklar*, Beyan Yayınları, İstanbul 2016.
- Derveze, Muhammed İzzet, *Kuran'a Göre H. Muhammedin Hayatı*, (Çev. Mehmet Yolcu), Düşün Yayıncılık, İstanbul 2012.
- _____, *et-Tefsîru'l-Hadis I-XII*, Mısır 1983/1963
- Devellioğlu, Ferit, *Osmanlıca – Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Ankara 1970.
- Diyarbakri, Hüseyin b. Muhammed b. Hasan, *Târihu'l-Hamis*, Beyrut, tsz.
- Ebu Davud, Süleyman b. el-Eş'as es-Sicistânî, *Sünen*, I-V, İstanbul 1981.
- Ebu Üde, Üde Halil, *et-Tatavvuru'd-Delâli Beyne Lugati's-Si'ri ve Lugati'l-Kur'an*, Ürdün 1985.
- Evkuran, Mehmet, “Peygamber, Karizma ve Siyasal otorite”, *İslami İlimler Dergisi*, (sayı: 1) Bahar 2006, 51-67
- Eyüboğlu, İ. Zeki, *Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü*, İstanbul 1995.
- Farukî, İsmail R., *Tevhid*, (Çev. Dilaver Yardım), İnsan Yayınları, İstanbul 1987.
- Fidan, Ahmet ve diğerleri, *Örnekleriyle Türkçe Sözlük*, MEB, İstanbul 2000.
- Firuzâbâdî, Muhammed b. Yakup, *Kâmûsu'l-Muhît*. I-IV, Libya, tsz.
- Gadban, Münir Muhammed, *Nebevi Hareket Metodu I-II* (7.baskı), (Çev. Tarık Akarsu), Nehir yayınları, İstanbul tsz.
- Hamidullah, Muhammed, *H. Peygamber'in Savaşları*, (Çev. Salih Tuğ), İstanbul 1963.
- _____, “H. Peygamber'in Büyük Düşmanlarının Psikolojisi” *AÜİFD*, (sayı: 4), Erzurum 1986, 214.

_____, *İslâm Peygamberi, I-II(4.Baskı)*, (Çev. M.Said Mutlu, Salih Tuğ)
İstanbul 1980

Harman, Ömer Faruk, “Yahudilik” mad. *DİA*, XLIII, TDV İstanbul 2013.

Havva, Said, *el-Mustahlis fî Tezkiyeti 'l-Enfus*, Dâru's-Selam, 1988.

Izutsu, Toshihiko, *Kuran'da Dini ve Âhlaki Kavramlar*, (Çev. Selahaddin Ayaz), Pınar Yayınları, İstanbul 1991.

İbn Âşûr, Muhammed et-Tâhir, *et-Tahrir ve 't-Tenvîr*, Tunus 1984.

İbn Atıyye, Ebû Muhammed Abdülhak b. Gâlib, *el-Muharrerü 'l-Vecîz fî Tefsîri 'l-Kitâbi 'l-Azîz*, nşr: Abdüsselâm Abdüşşâfi Muhammed, Beyrut 1413/1993.

İbn Faris, Ebu'l Hüseyin Ahmet, *Mu'cemu Mekâyisi 'l-Luğa*, I-VI, neşr: Abdusselam M.Harun, Kahire 1969/1972.

İbn Habîb, Ebu Ca'fer Muhammed, *Kitabu 'l-Muhabber*, Haydarabat 1361/1942.

İbn Haldun, Abdurrahman b. Muhammed, *Kitâbü 'l-İber ve Divânü 'l-Mübtede' ve 'l-Haber fî Eyyâmi 'l-Arab ve 'l-Acem ve men Âserâhüm min Zevi's-Sultâni 'l-Ekber*, I-VII, Beyrut, 1391/1971, (Çev.Süleyman Uludağ), İstanbul 1982.

İbn Hişâm, Ebu Muhammed Abdulmelik, *es-Siretü'n-Nebeviyye*, I-V, (Çev. Hasan Ege), İstanbul 1985.

İbn İshâk, *Siyer*, Thk: M Hamidullah, Konya 1401/1981.

İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ , *el-Bidaye ve'n-Nihâye*, I-XIV, Beyrut 1966.

_____, Ebu'l-Fidâ, *Tefsîru 'l-Kur'âni 'l-Azîm*, Dâru'l-Marife, Beyrut 1997

İbn Manzûr, Cemaluddin Muhammed b. Mükerrrem, *Lisânü 'l-Arab* I-XV, Beyrut tsz.

İbn Sa'd, Muhammed, *et-Tabakâtü 'l-Kübrâ*, I-VIII, Beyrut, 1338/1968.

İbnü'l Esîr, Mecdüd-din el- Mübârek b. Muhammed, el- Cezerî, *en-Nihâye fî Garibi'l-Hadîs ve'l-Eser*, I-V Beyrut, tsz.

İbnü'l-Esîr, İzzüddin Ebu'l-Hasen Ali b. Ebi'l-Kerem Muhammed b. Muhammed b. Abdilkerim b. Abdülvâhid eş-Şeybânî, *el-Kâmil fî't-Tarîh*, I-XII, Beyrut 1385/1965, (Çev.M. Beşir Eryarsoy), İstanbul 1985.

- İsfahâni, Ebu'l Kasım Hüseyin İbn. Muhammed er-Rağıb, *Müfredat-ü Elfazil Kuran*, Şam 1992.
- Jeffery, Artur, *The Foreign Vocabulary of the Qur'an*, Kahire 1957.
- Kâdî, Ebu'l Fettâh, *Esbâb-ı Nüzûl*, Daru's-Selam, Mısır 2009
- Karadeniz, Hasan Basri, *Osmanlılar ile Anadolu Beylikleri Arasında Psikolojik Mücadele*, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2011.
- Karaman, Hayrettin – Çağrı, Mustafa – Dönmez, İbrahim Kâfi ve Gümüş, Sadrettin, *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir, I-IV, (3. Baskı)*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2007.
- Kasapoğlu, Abdurrahman, *Kur'an'da İman ve İnkâr Psikolojisi*, Gece Kitaplığı Yayınları, Ankara 2017.
- Kılıç, Sadık, *Kur'an'a Göre Nifak*, Furkan Yayınları, İstanbul 1982.
- Komisyon, *el-müncid fi'l lugati'l-Arabîyyeti'l-Muasıra*, Dârü'l-Meşrik, Beyrut 2000.
- _____, *el-Kamusu'l Muhit*, Beyrut 1986.
- _____, *Mucemu'l-Vasit*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1990
- Köksal, Mustafa Asım, *İslam tarihi:Hz. Muhammed ve İslamiyet:Medine Devri*, İstanbul 1980-1981.
- Kurtubî, Ebu Abdullah Muhammed b. Ahmedel-Câmi'li-Ahkâmi'l-Kur'an, I-XIX. Kahire, 1966.
- Kutub, Seyyid, *Fi Zilali'l Kur'an*, Dünya Yayıncılık, İstanbul 2000
- Küçük, Abdurrahman, “*Münafıklık ve Dönmelek üzerine Bir Araştırma*” , *AÜİFD*, 29, Ankara 1987, 347-359.
- Mellâh, Hâşim Yahya Hüseyin, *el-Münafikûn fi Medinetü'r-Rasûl, I-V*, MKD, Bağdat 1973.
- Meydani, Abdurrahman Hasan Habennek, *Zâhiretü'n-Nifak ve Habâisi'l Munâfikîn fi't-Tarih*, Dar'ul Kalem, Dimeşk 1993.
- Mısırî, Abdü'r-Raûf, *Mu'cemü'l-Kur'an*, Beyrut 1367/1948.

- Miras, Kâmil, *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarih Tercemesi ve Şerhi, I-VIII*, Ankara 1985.
- Müslim, el-Müslim b. Haccac el-Kuşeyrî, *el-Câmi'u's- Sahîh*, I-V, Tahkik: Abdülbâkî, Muhammed Fuad, Beyrut 156
- Nihat, Mustafa, *Osmanlıca Türkçe Sözlük*, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1987.
- Nursi, Said, *İşâratü'l İ'câz fî Mezânni'l-Îcâz*, (Çev. Abdülmecid Nursi), Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Ankara 2014.
- Sabûnî, *Maturidiye Akaidi*, (Çev. Bekir Topaloğlu), Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Ankara 1979
- Sabûnî, Muhammed Ali, *Safvetü't-Tefâsîr*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2012.
- Sâmi, Şemseddin, *Kamus-i Türkî*, İstanbul 1978.
- Semhûdî, Nûruddîn Alî b. Ahmed, *Vefâü'l-Vefâ bi-Ahbâri Dâri'l-Mustafâ*, Tahkik: Muhammed Muhyiddîn Abduhamîd , Beyrut 1404/1984
- Sezikli, Ahmet, *Hiz. Peygamber Devrinde Nifak Hareketleri*, Diyanet Yayınları, Ankara 199
- Soysaldı, Mehmet, *İnançla İlgili Temel Kavramlar*, İzmir 1997.
- Tabatabai, Muhammed Huseyn, *el-Mizan fî Tefsiri'l-Kur'ân*, Müessesetü'l-Âlemî, Beyrut 1973
- Taberî, Ebu Ca'fer Muhammed b. Cerir, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk, I-XI*, Tahkik: İbrahim Muhammed Ebu'l-Fadl, Beyrut tsz.
- _____, *Taberi Tefsiri*, I-IV, (Çev. Mehmet Keskin), Ümit Yayınları, İstanbul tsz.
- Tarhan, Nevzat, *Psikolojik Savaş*, Timaş Yayınları, İstanbul 2016..
- Vâkıdî, Muhammed b. Ömer, *Kitâbü'l-Megâzî, I-III*, Tahkik: Marsden Jones, Beyrut 1966.
- Ya'kûbî, Ahmed b. Ebû Ya'kûb b. Vâdîh, *Târîhu'l-Ya'kûbî*, I-II, Beyrut, tsz.
- Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, İstanbul: Yenidoğan Yay., tsz.

Yıldız, Abdullah, *Hiz. Peygamber ve Gizli Düşmanları Münafıklar*, iz Yayıncılık, İstanbul 2000.

Zebidî, Ebu'l Feyz Muhammed Murtaza, *Tacü'l-Arus min Cevahiri'l Kamus*, I-VII, Beyrut tsz.

Zehebî, *Târihul'islâm*, I-III, Mektebetülkudsî, Kahire 1367.

Zehra, Muhammed Ebu, *Son Peygamber Hiz. Muhammed*, (Çev. Mehmet Keskin) , Birleşik Yayıncılık, İstanbul 1993.

Zemahşeri, Carullah Mahmud İbn Ömer, *Esasü'l Belağ*, Kahire 1970

_____, Carullah Mahmud İbn Ömer, *El-Keşşaf'an Haka'iki Ğavamidi't-Tenzil Ve 'Uyüni'l-Ekavil Fivucühi't-Te'vil*, I-II, (1.Baskı), (Çev. Coşkun, Muhammed-Çelik Ömer, Çağır, Necdet- Bebek, Adil), Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul 2016

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Ferit AKGÜN
Doğum Yeri ve Tarihi	Bitlis 07.07.1982
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	İnönü Üniversitesi
Y. Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi
Bildiği Yabancı Diller	Arapça
İş Deneyimi	
Stajlar	
Projeler	
Çalıştığı Kurumlar	Diyanet İşleri Başkanlığı, Millî Eğitim Bakanlığı
İletişim	
E-Posta Adresi	feritakgun13@hotmail.com
Tarih	